

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«Το νεοφιλελεύθερο σύστημα σε κρίση: Οι Δομικές αδυναμίες και οι αστοχίες εφαρμογής που προκάλεσαν την κρίση του 2008 και την κρίση χρέους της Ευρωζώνης»

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ:

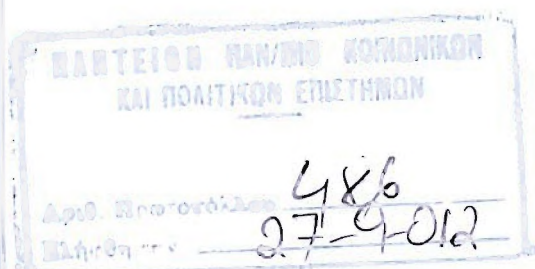
ΧΟΡΕΒΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ:

1210M100

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ ΤΑΣΟΣ

ΑΘΗΝΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	04
----------------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ KEYNES ΣΤΟΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	06
1.2 Η ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ KEYNES.....	06
1.3 ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	07
1.4 Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ.....	09
1.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: THE WASHINGTON CONSENSUS

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
2.2 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS.....	13
2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2001

3.1 Η ΚΡΙΣΗ TEQUILA (Μεξικό).....	19
3.2 ΟΙ ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΤΙΓΡΕΙΣ (1997).....	24
3.3 Η ΡΩΣΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ.....	27
3.4 ΒΡΑΖΙΛΙΑ-ΤΟΥΡΚΙΑ-ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ.....	31

3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	39
-----------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΤΟ WASHINGTON CONSENSUS ΥΠΟ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	40
4.2 Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗΣ.....	41
4.3 Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ.....	49
4.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	53
5.2 Ο ΗΓΕΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΟ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	54
5.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ HEDGE FUNDS ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΡΙΣΕΩΝ.....	56
5.4 ΤΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2008.....	60
5.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Η ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	68
6.2 Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΠΙΣΤΗ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS...	69
6.3 ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	71

6.4 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ.....75

6.5 ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ.....78

6.6 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.....84

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....87

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....92

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις αρχές της δεκαετίας του '90 ο John Williamson στο άρθρο του «What Washington Means by Policy Reform» ουσιαστικά έδειχνε τον δρόμο της οικονομικής εξυγίανσης για ένα μεγάλο αριθμό χωρών της Λατινικής Αμερικής, έναν δρόμο με τον οποίο θα εξασφαλιζόταν η συναίνεση των Η.Π.Α. και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και άρα η ενίσχυση των προσπάθειών των χωρών αυτών μέσω δανειοδοτήσεων.

Η νέα αυτή μορφή οικονομικής πολιτικής όριζε ότι οι χώρες υπό εξυγίανση θα έπρεπε να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας και να πραγματοποιήσουν δομικές μεταρρυθμίσεις ώστε να αποκτήσουν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και να εξορθολογήσουν τα δημόσια οικονομικά τους. Καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του ενενήντα, ένας μεγάλος αριθμός χωρών της Λατινικής Αμερικής και όχι μόνο κατέφυγαν στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για οικονομική ενίσχυση με την υπόσχεση ότι θα εφάρμοζαν το οικονομικό πρόγραμμα εξυγίανσης που θα τους πρότεινε το Ταμείο. Σε όλες τις περιπτώσεις τα διοικητικά στελέχη του Ταμείου τους πρότειναν προγράμματα τα οποία ουσιαστικά εφάρμοζαν τις αρχές του άρθρου του Williamson, και δυστυχώς σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις η εφαρμογή τους, οδήγησε τις χώρες αυτές σε μεγάλες υφέσεις, με αποτέλεσμα είτε να φτάσουν στο χείλος της χρεωκοπίας (Βραζιλία, Τουρκία, Μεξικό), είτε ακόμη χειρότερα, να οδηγηθούν σε αυτή (Αργεντινή).

Στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα, οι αρχές του Williamson δέχτηκαν δριμιά κριτική από έναν μεγάλο αριθμό Οικονομολόγων, με τους Paul Krugman και Joseph Stiglitz να είναι κάποιοι από αυτούς, καθώς θεωρήθηκε ότι επικεντρώνονταν στη λιτότητα και όχι στην απαραίτητη για την ανάκαμψη ανάπτυξη. Ακόμη και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο άρχισε να αλλάζει τακτική, θεωρώντας ότι θα έπρεπε να δοθεί παράλληλα έμφαση και στην ανάπτυξη.

Οι αντιθέσεις που προκλήθηκαν ήταν αρκετές, με αρκετούς μάλιστα οικονομολόγους να πιστεύουν ότι ακόμη και η προσπάθεια επίτευξης ενός ισοσκελισμένου προϋπολογισμού ουσιαστικά επιδεινώνει την ύφεση, αφού η μείωση

των κρατικών δαπανών ουσιαστικά οδηγεί σε ακόμη μεγαλύτερη ύφεση, κάνοντας την χώρα ακόμη πιο ευάλωτη και οδηγώντας την ένα βήμα πιο κοντά στη χρεοκοπία.

Η παγκόσμια κρίση του 2008 και η συνακολουθούμενη κρίση Χρέους της Ευρωζώνης, όπως επίσης και τα αντίστοιχα προγράμματα οικονομικής εξυγίανσης που εφαρμόζονται μέχρι και σήμερα στις πληγείσες από τις κρίσεις αυτές χώρες και τα οποία είναι παρεμφερή με τα αντίστοιχα που εφαρμόστηκαν στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, ουσιαστικά επανέφεραν αυτή τη σύγκρουση απόψεων μεταξύ των οικονομολόγων παγκοσμίως, με κάποιους να κατακρίνουν το φιλελεύθερο σύστημα στο σύνολό του ως προβληματικό και μη εφαρμόσιμο επαναφέροντας στην επικαιρότητα την αντικυκλική θεωρία του Keynes, άλλους να υπεραμύνονται σθεναρά των τακτικών που εφαρμόζονται, και κάποιους να υποστηρίζουν τη δημιουργία ενός νέου οικονομικού συστήματος το οποίο παραδόξως θα αποτελεί μια συνέχεια του φιλελεύθερου συστήματος, με ένα πολύ αυστηρότερο σύστημα κανονισμών και περιορισμού των λεγόμενων αγορών.

Σκοπός της εν λόγω εργασίας είναι, μέσω της ανάλυσης των κρίσεων των τελευταίων δύο δεκαετιών (δίνοντας έμφαση σε αυτήν του 2008 και την αντίστοιχη της Ευρωζώνης), να παρουσιάσει όλες τις αντικρουόμενες απόψεις και να καταλήξει, εάν αυτό καταστεί δυνατό, σε ένα τελικό συμπέρασμα για το εξής δίλημμα: οι κρίσεις που παρουσιάστηκαν όλα αυτά τα χρόνια εφαρμογής του φιλελεύθερου συστήματος (όπως αυτό εκφράζεται μέσω του Washington consensus) οφείλονται σε πλημμελή εφαρμογή των αρχών που το διέπουν ή τελικά οι δομικές αδυναμίες του εν λόγω συστήματος είναι αυτές που προκαλούν τις κρίσεις αυτές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ KEYNES ΣΤΟΝ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ

1.6 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα, η Κευνσιανή αντικυκλική δημοσιονομική πολιτική, αποτελούσε την κύρια στρατηγική εξόδου μιας χώρας από το καθεστώς της ύφεσης. Ο βασικός παίκτης στην στρατηγική αυτή ήταν το ίδιο το κράτος, το οποίο μέσω των δημοσίων επενδύσεων μπορούσε να αυξάνει την ενεργό ζήτηση, βγάζοντας την οικονομία από την ύφεση. Από τις αρχές της δεκαετίας του ενενήντα όμως επικράτησε η φιλελεύθερη άποψη (η οποία και στη συνέχεια εφαρμόστηκε μέσω των βασικών αρχών του Washington Consensus) του λιγότερου δυνατού κράτους, με τον ιδιωτικό τομέα να αποτελεί πλέον την ατμομηχανή της οικονομικής ανάπτυξης. Στην περίπτωση αυτή το κράτος όφειλε να τηρεί ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς, να μην παράγει ελλείμματα, και ο ρόλος του να περιορίζεται στην είσπραξη εσόδων (κυρίως μέσω προοδευτικής μορφής φόρων) και στην στοχευόμενη αξιοποίηση τους στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής όπως η υγεία και η παιδεία.

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι η περιγραφή της μετάβασης από την αντικυκλική πολιτική του Keynes στην φιλελεύθερη και η περιγραφή των δύο αυτών μορφών οικονομικών απόψεων.

1.2. Η ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ KEYNES

Μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα κύριος στόχος της δημοσιονομικής πολιτικής ενός κράτους δεν ήταν η μείωση του δημοσίου χρέους της και η σταθεροποίηση του σε χαμηλό επίπεδο, ούτε η σύνταξη ενός ισοσκελισμένου προϋπολογισμού. Κύριοι στόχοι ήταν η επίτευξη του επιπέδου πλήρους απασχόλησης και η αντιμετώπιση των κυκλικών διακυμάνσεων της οικονομίας. Σύμφωνα με τον Keynes, σε περιόδους ύφεσης τα κράτη θα έπρεπε να αυξάνουν το

επίπεδο του ελλείμματος τους μέσω της αύξηση των δημοσίων επενδύσεων, και να το μειώνουν σε περιόδους μεγάλης ανάπτυξης (McAleese, 2005: 492). Ουσιαστικά, σύμφωνα πάντα με τη θεωρία της αντικυκλικής πολιτικής, η κρίση θα αποτελούσε την «ατμομηχανή» της ανάπτυξης, αφού σε μια περίοδο ύφεσης όπου ο ιδιωτικός τομέας θα ήταν αδύνατο να προχωρήσει σε επενδύσεις, μέσω της αύξησης των δημοσίων δαπανών το κράτος προχωρούσε σε αύξηση της συνολικής ζήτησης της οικονομίας με άμεσο επακόλουθο τη δημιουργία ανάπτυξης και την επαναφορά του επιπέδου εργασίας σε αυτό της πλήρους απασχόλησης.

Ο τρόπος αυτός χειρισμού των οικονομικών κρίσεων ήταν ανώδυνος για την κυβέρνηση του εκάστοτε κράτους, αφού δεν αναγκαζόταν να προχωρήσει σε μέτρα περιορισμού των κρατικών δαπανών και αύξησης των εσόδων που θα είχαν ως επακόλουθο την κοινωνική αναστάτωση. Επιπρόσθετα, έδινε την δυνατότητα στην εκάστοτε χώρα να καταπολεμήσει την εγχώρια ανεργία άμεσα, μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας λόγω των αυξημένων κρατικών επενδύσεων.

Σε αντίθεση με τα ανωτέρω, πολλοί πολέμιοι της θεωρίας του Keynes ισχυρίζονταν ότι η υπέρμετρη αυτή αύξηση των κρατικών επενδύσεων ουσιαστικά γιγάντωνε το δημόσιο τομέα και στερούσε από τον ιδιωτικό τη δυνατότητα να έχει την πρωτοπορία όσον αφορά τις επενδύσεις σε μια χώρα (ibid : 494). Παρά τις αντίθετες απόψεις όμως, οι περισσότερες βιομηχανικές χώρες της εποχής ενστερνίστηκαν την θεωρία της αντικυκλικής πολιτικής, σκεπτόμενες και το πολιτικό κόστος που θα είχε η επιλογή ενός άλλου, πιο επώδυνου οικονομικά και κοινωνικά, τρόπου αντιμετώπισης των κυκλικών διακυμάνσεων της οικονομίας.

1.3 ΟΙ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΚΥΚΛΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Το θεωρητικό υπόβαθρο της Κευνσιανής θεωρίας έδινε τη δυνατότητα στα κράτη να αντιμετωπίσουν τις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας εφαρμόζοντας μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, η οποία θα έδινε τη δυνατότητα στην κυβέρνηση όχι μόνο να απολέσει το πολιτικό κόστος, αλλά μέσω αυτής να επαναφέρει γρήγορα τη χώρα σε ρυθμούς ανάπτυξης. Πάντα βέβαια με την προϋπόθεση ότι σε περίοδο οικονομικής άνθισης θα έπρεπε να ακολουθηθεί μια

αντίστοιχη περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, ώστε να καλυφθεί το έλλειμμα που είχε δημιουργηθεί και να μειωθεί το δημόσιο χρέος. Όμως στα χρόνια εφαρμογής της αντικυκλικής θεωρίας εμφανίστηκαν αρκετές επιπλοκές οι οποίες έδειξαν ότι τελικά η ισορροπία σε μια οικονομία δεν έρχεται ποτέ χωρίς τις αντίστοιχες θυσίες. Τα κυριότερα προβλήματα που εντοπίστηκαν ήταν τα εξής:

Το πολιτικό κόστος: Μια εκ των βασικών αρχών της Κευνσιανής θεωρίας ήταν η μείωση του κρατικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους σε περιόδους μεγάλης άνθησης της οικονομίας, ώστε να καλυφθεί η αύξηση του δημοσίου ελλείμματος που είχε δημιουργηθεί για την ανάσχεση της ύφεσης. Παρόλα αυτά, τις περισσότερες φορές οι χώρες που εφαρμόζαν το σύστημα όχι μόνο δεν περιόριζαν τις κρατικές τους δαπάνες, αλλά αντίθετα τις αύξαναν, αυξάνοντας έτσι τα επίπεδα του δημοσίου ελλείμματος και το ύψος του δημοσίου χρέους αντίστοιχα (McAleese, 2005: 502). Η τακτική αυτή μπορεί να μην φαίνεται ορθή με βάση την οικονομική λογική, θεωρείται όμως ιδανική από πλευράς πολιτικής, αφού μια περιοριστική δημοσιονομική πολιτική προκαλεί κοινωνική δυσαρέσκεια και μπορεί να έχει μεγάλο πολιτικό κόστος. Αντίθετα, μια επεκτατική δημοσιονομική πολιτική κάνει μια κυβέρνηση πολύ δημοφιλή, αφού η εφαρμογή της δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και αύξηση του επιπέδου των μισθών. Με τον τρόπο αυτό όμως, οι πολιτικές δυνάμεις ουσιαστικά συνέβαλαν στην επαναφορά των κυκλικών διακυμάνσεων, αφού η συνεχής αύξηση του κρατικού ελλείμματος και του δημοσίου χρέους προκαλούν αστάθεια στην οικονομία, καθιστώντας την επιρρεπή σε μια πιθανή κρίση.

Η αναποτελεσματικότητα του δημοσίου τομέα: Την περίοδο εφαρμογής της αντικυκλικής πολιτικής παρουσιάζεται παγκοσμίως μια τάση ανόδου των κρατικών δαπανών σε σχέση με το παραγόμενο Α.Ε.Π. Η σχέση αυτή μεταξύ του Α.Ε.Π. και των δημοσίων δαπανών παρακίνησε πολλούς οικονομολόγους να υποστηρίξουν την άποψη ότι πλέον το κράτος άρχιζε να γίνεται υπερβολικά μεγάλο και ότι η πώληση κρατικών επιχειρήσεων σε ιδιώτες θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση τη παραγωγικότητας (McAleese, 2005: 505).

Η σταδιακή μείωση των θετικών αποτελεσμάτων: Στις αρχές της δεκαετίας του '70 παρουσιάζεται ένα φαινόμενο το οποίο δεν προβλεπόταν πουθενά στην Κευνσιανή θεωρία, ο στασιμοπληθωρισμός. Ουσιαστικά μέσω της ονομασίας αυτής περιγράφηκε το φαινόμενο μια χώρα να παρουσιάζει ταυτόχρονα υψηλό πληθωρισμό και ανεργία. Μέσω του φαινομένου αυτού αποδείχτηκε ότι η αντικυκλική πολιτική όχι μόνο δεν μείωνε στο ελάχιστο την ανεργία, αλλά αντίθετα η συνεχής επεκτατική δημοσιονομική πολιτική κατέληγε να δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις με αποτέλεσμα η πραγματική αύξηση τη παραγωγικότητας να είναι πολύ μικρότερη από το αναμενόμενο (McAleese, 2005: 506). Η σημαντική αυτή φαινομενικά αποτυχία της Κευνσιανής θεωρίας να εφαρμοστεί στην πράξη έδωσε χώρο σε νέες θεωρίες να αναδυθούν και ουσιαστικά καταδίκασε την αντικυκλική πολιτική στην αφάνεια.

1.4 Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 το επίπεδο του δημοσίου χρέους σε πολλές βιομηχανικές χώρες ήταν υψηλότερο, σε σημείο που αρκετοί ιδιώτες πιστωτές άρχισαν να αμφισβητούν τη δυνατότητα αποπληρωμής του (ibid: 506). Το παράδειγμα της κρίσης του Μεξικό ήταν χαρακτηριστικό, με τους ιδιώτες επενδυτές να κρίνουν ότι η χώρα πιθανότατα θα αδυνατούσε να αποπληρώσει το χρέος της, με αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση του επιτοκίου δανεισμού των κρατικών ομολόγων της και την φυγή των ιδιωτικών κεφαλαίων από τη χώρα. Η κρίση επεκτάθηκε άμεσα σε όλη τη Λατινική Αμερική με κίνδυνο να πάρει παγκόσμιες διαστάσεις εάν δεν υπήρχε άμεση παρέμβαση. Η χρεοκοπία αποφεύχθηκε μόνο όταν αποφασίστηκε ο δανεισμός του Μεξικό από τις Η.Π.Α. και την Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών και υπήρξε αναπροσαρμογή των παλαιότερων δανείων (Κρούγκμαν 2009: 64).

Η ανησυχία που προκλήθηκε λόγω της ανωτέρω κρίσης ανάγκασε ένα μεγάλο αριθμό χωρών να θέσουν ως βασικούς στόχους της οικονομικής πολιτικής τους την μείωση των ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους, όπως επίσης και την σημαντική μείωση του κράτους.

Η αλλαγή αυτή πλεύσης όσον αφορά την ακολουθούμενη οικονομική πολιτική επιβεβαιώθηκε περίτρανα με την υπογραφή το 1992 της συνθήκης του Μάαστριχτ, στην οποία και εμπεριέχονταν οι προϋποθέσεις τις οποίες και θα έπρεπε να πληρεί μια Ευρωπαϊκή χώρα ώστε να συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή νομισματική ένωση. Αυτές ήταν έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έως 3%, επίπεδο δημοσίου χρέους 60% του εγχωρίου Α.Ε.Π. ή έστω να έχει πτωτική τάση. Ο πληθωρισμός θα έπρεπε να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού κράτους-μέλους), οι ισοτιμίες του νομίσματός της κάθε χώρας θα έπρεπε να παραμείνουν μέσα στην ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) για δύο τουλάχιστον χρόνια και τέλος, ενώ και τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν θα έπρεπε να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών-μελών (Eichengreen 2008, 219-220). Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί ότι και πολλές χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Ασίας κινήθηκαν προς αυτή την κατεύθυνση, με κυριότερα παραδείγματα αυτά του Μεξικό (Κρούγκμαν 2009: 65) και της Αργεντινής (ibid : 72).

1.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Κευνσιανή αντικυκλική πολιτική παρουσίαζε μια σειρά πλεονεκτημάτων που σίγουρα δεν μπορούν να αγνοηθούν. Η εφαρμογή επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής μέσω της αύξησης των δημοσίων δαπανών σε περιόδους ύφεσης είναι όντως μια επαναστατική ιδέα, ειδικά με τα σημερινά δεδομένα όπου στις περισσότερες περιπτώσεις η λύση είναι η άμεση περιστολή των δαπανών μέσω της εξυγίανσης των κρατικών δημοσιονομικών. Η οικονομική πολιτική του Keynes ουσιαστικά υποστήριζε ότι μια χώρα σε ύφεση θα έπρεπε να δανειστεί, αυξάνοντας με τον τρόπο αυτό το έλλειμμα της, και στη συνέχεια να διοχετεύσει το χρήμα αυτό μέσω κρατικών επενδύσεων, οι οποίες θα άνοιγαν νέες θέσεις εργασίας και θα έδιναν έργα στον ιδιωτικό τομέα, ανατάσσοντας με τον τρόπο αυτό την εθνική οικονομία της χώρας. Στη συνέχεια, όταν κάποια στιγμή η οικονομία θα άνθιζε, η κυβέρνηση όφειλε να προχωρήσει σε εφαρμογή περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής, ώστε να

ισοσκελίζει τον προϋπολογισμό της και να μειώσει το δημόσιο χρέος και το επίπεδο του ελλείμματος της.

Όμως στην πράξη σχεδόν καμία χώρα δεν εφάρμοσε το δεύτερο σκέλος της θεωρίας, διότι αυτό θα απαιτούσε θυσίες από πλευράς των πολιτών, πράγμα που σημαίνει πολιτικό κόστος. Για το λόγο αυτό οι περισσότερες κυβερνήσεις δεν προχώρησαν σε αυτό το κομμάτι, συνεχίζοντας τις δαπάνες και διογκώνοντας το δημόσιο χρέος. Επιπρόσθετα, κατά τη διάρκεια της εφαρμογής της Κευνσιανής πολιτικής εντοπίστηκε μια ακόμη μεγάλη αδυναμία, η παρουσία πληθωριστικών πιέσεων και ανεργίας ταυτόχρονα, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό ότι η κακή επιλογή όσον αφορά το είδος κρατικών δαπανών στο οποίο δίνονταν τα επενδύσιμα χρήματα όχι μόνο δεν μείωνε την ανεργία, αλλά δημιουργούσε και πληθωριστικές πιέσεις.

Οι κρίσεις που εμφανίστηκαν τη δεκαετία του '80 ουσιαστικά έδειξαν ότι το υψηλό δημόσιο χρέος και τα μεγάλα κρατικά ελλείμματα που είχαν δημιουργηθεί καθιστούσαν τις χώρες αναξιόπιστες ως προς τη δυνατότητα αποπληρωμής του χρέους και ευάλωτες σε κερδοσκοπικές επιθέσεις. Πλέον ήταν υποχρεωμένες να υιοθετήσουν πολιτικές οι οποίες θα είχαν ως στόχο την εξυγίανση των δημοσίων οικονομικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: THE WASHINGTON CONSENSUS

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τον Απρίλιο 1990 ένα άρθρο του John Williamson προκάλεσε αίσθηση με τη δημοσίευσή του. Στο άρθρο αυτό ουσιαστικά περιγραφόταν η οικονομική πολιτική την οποία θα έπρεπε να ακολουθήσουν οι υπερχρεωμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής ώστε να ανακάμψουν οικονομικά, άλλα και να έχουν στη στήριξη των Η.Π.Α., του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας στην προσπάθειά τους αυτή. Ουσιαστικά η δημοσίευση περιέγραφε εν ολίγοις το νέο-φιλελεύθερο σύστημα, το οποίο απείχε αρκετά από τον προκάτοχο του, την Κευνσιανή θεωρία. Σε γενικές γραμμές περιέγραφε ότι ο μόνος δρόμος για να ανακάμψουν οι υπερχρεωμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής ήταν η εφαρμογή μιας αυστηρά περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής σε συνδυασμό με την πραγματοποίηση δομικών αλλαγών στη οικονομία και την ύπαρξη μιας ανταγωνιστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσαν να επανέλθουν στις Διεθνείς Αγορές αποκαθιστώντας την αξιοπιστία τους.

Οι απόψεις αυτές του Williamson έγιναν πολύ δημοφιλείς, κυρίως λόγω της γενικότερης μεταστροφής του κλίματος στις αρχές της δεκαετίας του '90 και την γενικότερη επικράτηση του φιλελευθερισμού. Πολλοί οικονομολόγοι, ιδιαίτερα στη Λατινική Αμερική, ενστερνίστηκαν πλήρως τις απόψεις του (Κρούγκμαν 2009: 65), προωθώντας ριζικές αλλαγές στο οικονομικό σύστημα των χωρών αυτών.

Καθόλη τη δεκαετία του '90 το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εφάρμοσε προγράμματα προσαρμογής βασισμένα τις αρχές του Washington Consensus σε πολλές περιπτώσεις κρίσεων όταν ζητήθηκε η συνδρομή του, με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα όμως. Η γνωστότερη ίσως περίπτωση αποτυχίας ήταν αυτή της χρεοκοπίας της Αργεντινής το 2001.

Λόγω των προβλημάτων εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων σε πολλές χώρες, το Washington Consensus άρχισε να χάνει την αίγλη του ως οδηγός αντιμετώπισης οικονομικών κρίσεων, με κάποιους να ισχυρίζονται ότι οι αρχές του ήταν πολύ

γενικές, ότι δεν λαμβάνονταν υπόψη τα ειδικότερα χαρακτηριστικά των οικονομιών κάποιων χωρών, ότι το βάρος των μεταρρυθμίσεων έπεφτε κυρίως στους ώμους των πιο αδύναμων κοινωνικά ομάδων (Stiglitz 2002: 34) και ότι η λεγόμενη «ελαστική εργασία» δεν δημιουργούσε νέες θέσεις εργασίας (Frers : 03).

Παρόλα αυτά, ακόμη και σήμερα, με κάποιες τροποποιήσεις όσον αφορά το πρόγραμμα προσαρμογής, οι αρχές του Washington Consensus φαίνεται να εφαρμόζονται και στα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής των υπερχρεωμένων χωρών της Ευρωζώνης. Σκοπός του εν λόγω κεφαλαίου είναι η ανάλυση των αρχών του Washington Consensus που ουσιαστικά λειτούργησε ως οδηγός εφαρμογής του νεοφιλελεύθερου συστήματος.

2.2 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS

Οι βασικές αρχές του Washington Consensus ουσιαστικά αποτελούν και τους θεμέλιους λίθους του φιλελευθερισμού. Μια χώρα για να ανακάμψει οικονομικά από μια περίοδο ύφεσης θα πρέπει να βάλει τάξη στα δημόσια οικονομικά της, μηδενίζοντας τα ελλείμματα της και μειώνοντας το δημόσιο χρέος της μέσω μιας περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να προχωρήσει έναν σημαντικό αριθμό δομικών αλλαγών όσον αφορά την οικονομία της, ώστε το μέγεθος του κράτους να μειωθεί και ο προστατευτισμός να εξαλειφθεί. Πρακτικά, τα βήματα που θα πρέπει να ακολουθήσει μια χώρα με σοβαρά δημοσιονομικά προβλήματα είναι τα εξής:

Δημοσιονομική πειθαρχία: Η δημοσιονομική πειθαρχία κρίνεται απαραίτητη από την Ουάσιγκτον για την ανάκαμψη της οικονομίας μιας χώρας. Μια χώρα με υψηλό δημόσιο χρέος και χρόνια ελλείμματα κινδυνεύει να αποκλειστεί από τις αγορές ομολόγων και να χάσει ιδιωτικά κεφάλαια λόγω του κλίματος αβεβαιότητας που προκαλείται. Το Δ.Ν.Τ. θέτει ως όρο για το δανεισμό χωρών την σύσταση και εφαρμογή προγραμμάτων δημοσιονομικής εξυγίανσης, ώστε οι τελευταίες να μπορέσουν να αποπληρώσουν τα χρέη τους προς αυτό (Williamson 1990: 02). Η αρχή αυτή της δημοσιονομικής πειθαρχίας επικράτησε καθόλη τη δεκαετία του '90 και

εφαρμόστηκε από τις χώρες της Λατινικής Αμερικής (Κρούγκμαν 2009: 61) έως και την Ευρώπη (Eichengreen 2008, 219-220). Έτσι πλέον οι χώρες θα έπρεπε να τηρούν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς, να εξαλείφουν τα χρόνια ελλείμματα τους και να μειώσουν το δημόσιο χρέος τους.

Η ανακατανομή των δημοσίων δαπανών: Είναι γεγονός ότι μεγάλος μέρος των δημοσίων δαπανών επενδύεται σε τομείς όπως τα εξοπλιστικά προγράμματα του στρατού. Οι δαπάνες αυτές θα μπορούσαν να μειωθούν σταδιακά και να ανακατανεμηθούν σε τομείς όπως η Παιδεία και η Υγεία. Οι δύο τελευταίοι θεωρούνται τομείς μέγιστης σημασίας για την οικονομία μιας χώρας, καθώς βελτιώνουν την παραγωγικότητα του ανθρώπινου κεφαλαίου. Ο τρόπος κατανομής των δαπανών αυτών θα πρέπει να είναι τέτοιος ώστε να ευνοεί τους αναξιοπαθούντες και τις κατώτερα εισοδηματικές ομάδες του πληθυσμού (Williamson 1990: 04).

Σοβαρή σπατάλη δημοσίου χρήματος για την Ουάσιγκτον θεωρούνται οι λεγόμενες επιδοτήσεις σε εγχώρια προϊόντα και κρατικές επιχειρήσεις. Το είδος αυτό των επιδοτήσεων ουσιαστικά αποτελεί ένα είδος προστατευτισμού το οποίο όχι μόνο δεν βοηθάει την εγχώρια οικονομία (δεν κάνει τα προϊόντα και τις κρατικές εταιρίες πιο ανταγωνιστικά, αντίθετα το γεγονός ότι δεν κινδυνεύουν από τον ανταγωνισμό λόγω των επιδοτήσεων προκαλεί στρεβλώσεις) αλλά αντιθέτως αποτελεί μια μόνιμη σπατάλη των κρατικών πόρων. Η κατάργηση των επιδοτήσεων κρίνεται απαραίτητη ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα και να ανακατανεμηθούν οι πόροι αυτοί σε άλλους τομείς όπως η δημιουργία υποδομών, οι οποίοι θα ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα της χώρας και θα την κάνουν πόλο ξένων επενδύσεων (ibid: 05).

Η αλλαγή του φορολογικού συστήματος: Η μείωση του κρατικού ελλείμματος μια χώρα εφαρμόζει περιοριστική δημοσιονομική πολιτική μπορεί να επιτευχθεί με δύο τρόπους : είτε με την μείωση των κρατικών δαπανών, είτε με την αύξηση των φορολογικών εσόδων (McAleese, 2005: 686). Για να αυξήσει τα φορολογικά της έσοδα μια χώρα θα πρέπει να έχει ευρεία φορολογική βάση και μέτριο επίπεδο φόρων. Η φορολόγηση κεφαλαίων τα οποία βγαίνουν από τη χώρα

είναι μια επιπλέον επιλογή, ώστε η χώρα να κερδίσει έσοδα από τυχόν διαφυγόντα κεφάλαια, αλλά και να μπορέσει να εμποδίσει την φυγή τους (Williamson 1990: 04).

Το ύψος των επιτοκίων δανεισμού: Στο σημείο αυτό ο Williamson ταυτίζεται πλήρως με τη θεωρία του φιλελεύθερου συστήματος, αφού θεωρεί ότι θα πρέπει τα επιτόκια δανεισμού των χωρών να καθορίζονται μέσω των διεθνών αγορών και όχι μέσω εσωτερικών παραγόντων (Williamson 1990: 04), ενώ θεωρεί ότι το ύψος του επιτοκίου θα πρέπει να είναι θετικό, ώστε να υπάρχει κέρδος για τους επενδυτές και να αυξηθεί το επίπεδο των αποταμιεύσεων, αλλά όχι πολύ υψηλό, διότι θα μπορούσε να προκαλέσει εκτίναξη του δημοσίου χρέους.

Η συναλλαγματική ισοτιμία: Η χώρα οφείλει να έχει μια ανταγωνιστική συναλλαγματική ισοτιμία, η οποία και θα προκαλέσει ένα είδος ανάπτυξης που θα βασίζεται στο εξαγωγικό εμπόριο. Αντίθετα, μια υπερτιμημένη συναλλαγματική ισοτιμία μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω ύφεση στην οικονομία, ενώ οι συνεχείς μεταβολές της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας προκαλούν κλίμα αβεβαιότητα όσον αφορά τις επενδύσεις στη χώρα (Williamson 1990: 05), με αποτέλεσμα την φυγή κεφαλαίων από αυτή. Για το λόγο αυτό μεγάλος αριθμός χωρών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 ακολούθησαν την τεχνική της σύνδεσης του νομίσματος του με το δολάριο σε μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία (Eichengreen 2008, 185).

Το ελεύθερο εμπόριο: Όσον αφορά τον τομέα των εμπορικών συναλλαγών τα γεγονότα ήταν ξεκάθαρα. Τα εισαγόμενα προϊόντα δεν θα έπρεπε να υπόκεινται σε οποιουσδήποτε δασμούς ή ποσοτικούς περιορισμούς, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη δημιουργία του ελεύθερου εμπορίου, το οποίο και θα ενέτεινε τον ανταγωνισμό μεταξύ των εγχώριων και των εισαγόμενων προϊόντων, δίνοντας στον καταναλωτή περισσότερες επιλογές και καλύτερες τιμές. Η χώρα θα πρέπει να έχουν ωστόσο την επιλογή να εφαρμόζουν ένα είδος προστατευτισμού (κυρίως μέσω δασμών στα εισαγόμενα προϊόντα) σε εξαιρετικές περιπτώσεις όπως αυτή της

νηπιακής βιομηχανίας (Williamson 1990: 05). Επιπρόσθετα, είναι γεγονός ότι δεν γίνεται εντός μιας νύχτας να αλλάξει η μορφή του εμπορίου σε μια χώρα, ειδικότερα όταν μιλάμε για τη μετάβαση από το καθεστώς του προστατευτισμού σε αυτό του ελεύθερου εμπορίου.

Οι άμεσες ξένες επενδύσεις: Οι άμεσες ξένες επενδύσεις κρίνονται αναγκαίες για όλες τις χώρες καθώς οι πολυεθνικές επενδύοντας σε μια χώρα δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, μεταφέρουν τις τεχνολογικές τους γνώσεις, τοποθετούν κεφάλαια και αυξάνουν τις παραγωγικές δυνατότητες μιας χώρας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι όταν ο Williamson μιλούσε για απελευθέρωση των άμεσων ξένων επενδύσεων από κάθε μορφής περιορισμό, εννοούσε το κομμάτι των μακροπρόθεσμων επενδύσεων (αγορά εγχώριων εταιριών και επέκταση τους ή δημιουργία υποδομών και εγκαταστάσεων) και όχι την πλήρη και χωρίς έλεγχο απελευθέρωση των βραχυπρόθεσμων επενδύσεων όπως οι κεφαλαιακές εισροές (όπως οι επενδύσεις σε ομόλογα και μετοχές) οι οποίες και μπορούν να αποχωρίσουν άμεσα σε περιπτώσεις κρίσεων (Marangos : 14).

Ιδιωτικοποιήσεις: Οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών επιχειρήσεων παρουσιάζουν δύο μεγάλα πλεονεκτήματα. Πρώτον, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο, πολλές κρατικές επιχειρήσεις παράγουν ζημιές, με αποτέλεσμα το κράτος να είναι αναγκασμένο να τις επιδοτεί ώστε να μην χρεοκοπήσουν. Το μακροχρόνιο κέρδος από την πώληση της επιχείρησης θα είναι η εξοικονόμηση που θα επέλθει στον κρατικό προϋπολογισμό ετησίως από την διακοπή των επιδοτήσεων. Δεύτερον, βραχυχρόνια η πώληση της εταιρίας θα επιφέρει έσοδα στο κράτος τα οποία και θα χρησιμοποιηθούν για τη μείωση του δημοσίου χρέους (Williamson 1990: 06). Τέλος, οι επιχειρήσεις αυτές θα λειτουργούν αποτελεσματικότερα μετά την ιδιωτικοποίηση τους, καθώς οι ιδιοκτήτες τους θα έχουν ως σκοπό το κέρδος και θα βρίσκονται σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, καθώς η λάθος στρατηγική μπορεί να τους κοστίσει τα επενδυόμενα κεφάλαια τους (Naim 2000: 89).

Όμως ο Williamson πρόσθεσε και μια επιπλέον παράμετρο όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις. Θα πρέπει να πραγματοποιούνται υπό συνθήκες διαφάνειας και όχι με ταχύρυθμες διαδικασίες, καθώς λόγω της μεγάλης διαφθοράς που επικρατεί στις χώρες που παρουσιάζουν δημοσιονομικά προβλήματα, μπορεί τελικά το εν λόγω μέτρο να επιφέρει αντίθετα αποτελέσματα, καθώς οι οργανισμοί μπορεί να πουληθούν σε πλούσια λόμπυ σε εξευτελιστικές τιμές, πολύ χαμηλότερες της πραγματικής τους αξίας (Marangos : 15).

Η εξάλειψη των περιορισμών των επενδύσεων: Στις περισσότερες από τις χώρες που παρουσιάζουν χρόνια ελλείμματα και υψηλό δημόσιο χρέος υφίσταται ένα σύνολο νομοθετικό πλαίσιο το οποίο ουσιαστικά περιορίζει κατά πολύ την εισροή ξένων επενδύσεων και εντάσσονται και αυτό στο συνολικό καθεστώς προστατευτισμού που διέπει τις οικονομίες αυτές. Αυτό περιλαμβάνει τη γραφειοκρατία, την υψηλή φορολόγηση των επιχειρήσεων, τα εμπόδια των εισαγωγών, όπως επίσης και τον έλεγχο των τιμών (Williamson 1990: 06). Μια χώρα η οποία προχωρά στην οικονομική εξυγίανση της θα πρέπει να προωθήσει νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες θα άρουν αυτά τα επενδυτικά εμπόδια (Naim 2000: 89). Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν θα υπάρχουν κανονιστικές διατάξεις οι οποίες θα καθορίζουν τη διαδικασία πραγματοποίησης επενδύσεων (Marangos : 15).

Τα πνευματικά δικαιώματα: Όσον αφορά τα πνευματικά δικαιώματα, η προώθηση νομοθετικών ρυθμίσεων που θα εξασφαλίζουν την προστασία τους κρίνεται επιτακτική.

2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι οι δέκα αυτές αρχές του Washington Consensus προωθούν την εφαρμογή των τριών βασικών κανόνων του φιλελευθερισμού : τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς, την μακροοικονομική πειθαρχία και τέλος την ένταξη στη νέα παγκοσμιοποιημένη οικονομία, μέσω της

προώθησης του ελεύθερου εμπορίου και της εξάλειψης των μέτρων παρεμπόδισης των επενδύσεων από το εξωτερικό (Williamson 2002: 02). Ουσιαστικά αποτελεί έναν οδηγό για την φιλελευθεροποίηση μιας οικονομίας, χωρίς όμως να εξειδικεύει το δρόμο που πρέπει να ακολουθηθεί, με αποτέλεσμα να είναι ανοικτό σε παρερμηνείες και θεωρείται ασαφές, χαρακτηρισμός που χρησιμοποιήθηκε αργότερα έντονα από τους επικριτές του αρχικού άρθρου του Williamson.

Όμως, πρακτικά το Washington Consensus δεν περιγράφει τίποτα παραπάνω από αυτό που ευνοούμε ως οικονομικά ορθολογικό, ότι δηλαδή μια χώρα θα πρέπει να έχει μια ισορροπία όσον αφορά τα δημοσιονομικά της στοιχεία, ενώ θα πρέπει να προωθεί πολιτικές οι οποίες να συμβάλουν στην ενίσχυση του ανταγωνισμού και όχι στην ενίσχυση του προστατευτισμού. Οι περισσότερες χώρες που εφάρμοσαν τα μέτρα αυτά αρχικά είδαν θεαματικά αποτελέσματα, στη συνέχεια όμως βίωσαν σημαντικές κρίσεις (Naim 2002: 91-92). Η αποτυχία της εφαρμογής των αρχών αυτών σε μια σειρά χωρών δημιούργησε πολλές αντιπαραθέσεις μεταξύ των οικονομικών κύκλων σχετικά με το εάν το φιλελεύθερο σύστημα με τη μορφή του Washington Consensus παρουσίαζε δομικές αδυναμίες ή εάν η αποτυχία οφειλόταν σε αστοχίες εφαρμογής των προγραμμάτων εξυγίανσης. Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα εξεταστούν οι κυριότερες περιπτώσεις χώρες στις οποίες εφαρμόστηκαν οι εν λόγω αρχές και θα αναφερθούν οι βασικότερες κριτικές κατά ου άρθρου του Williamson.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1991-2001

Τη δεκαετία 1991-2001 ένας μεγάλος αριθμός χωρών που παρουσίαζαν κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα όσον αφορά την οικονομία τους αποφάσισαν να εφαρμόσουν τις αρχές του Washington Consensus ώστε να εξυγιανθούν δημοσιονομικά. Οι χώρες αυτές άνηκαν στην κατηγορία των αναπτυσσομένων οικονομιών, ενώ παρουσίαζαν χρόνια δομικά προβλήματα στην οικονομία τους (χρόνια ελλείμματα, πληθωρισμό, και υψηλό δημόσιο χρέος). Σύμφωνα με πολλούς μελετητές το γεγονός ότι άνηκαν στην κατηγορία των αναπτυσσομένων χωρών και όχι των ανεπτυγμένων τις έκανε πολύ ευάλωτες απέναντι στις διεθνείς αγορές. Αποτέλεσμα αυτού το γεγονός ότι ακόμη και με μικρό χρέος ως ποσοστό του εγχωρίου Α.Ε.Π. να παρουσίαζαν προβλήματα αναχρηματοδότησης του χρέους τους. Ένα επιπρόσθετο κοινό χαρακτηριστικών των χωρών αυτών είναι ότι όλες αρχικά με την εφαρμογή των μέτρων εμφάνισαν θεαματικά αποτελέσματα, όμως στη συνέχεια οι οικονομίες τους έπεσαν σε βαθειά ύφεση, με αποτέλεσμα είτε να φτάσουν στο χείλος της χρεωκοπίας, είτε ακόμη χειρότερα να κηρύξουν στάση πληρωμών. Στο μέρος αυτό του κεφαλαίου θα αναφερθούμε στις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις χωρών που τη δεκαετία 1991-2001 φιλελεύθερες πολιτικές, οι οποίες όμως τελικά είχαν πενιχρά αποτελέσματα, θέτοντας τις αρχές του Washington Consensus υπό σοβαρή αμφισβήτηση.

3.1 Η ΚΡΙΣΗ TEQUILA (Μεξικό)

Μέχρι και το 1985 το Μεξικό θεωρούνταν από τους διεθνείς αναλυτές ως μια χώρα οπισθοδρομική, πρότυπο της θεωρίας του προστατευτισμού, η οποία αρνούνταν επιμόνως να ενταχθεί στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Η διεθνείς εισροές κεφαλαίων ήταν σχεδόν μηδαμινές, τα εγχώρια προϊόντα επιδοτούντο ενώ τα εισαγόμενα υπόκεινται σε υψηλότερους δασμούς. Οι τράπεζες άνηκαν σχεδόν εξ ολοκλήρου στο κράτος, ενώ η διείσδυση ξένων επενδύσεων μέσω εξαγοράς εγχωρίων

εταιριών και τραπεζών ήταν αδύνατη, καθώς απαγορευόταν η αγορά μετοχών από ξένους. Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί και το υψηλό ποσοστό διαφθοράς, με τους βιομηχάνους και τα εργατικά συνδικάτα να έχουν πελατειακές σχέσεις με το πολιτικό σύστημα (Κρούγκμαν 2009: 62-63). Όλα τα ανωτέρω έκαναν το Μεξικό μια χώρα που εμφάνιζε μια εικόνα πλήρως αντίθετη από τις αρχές του Washington Consensus, παγιδευμένη στις παλαιότερες αρχές του προστατευτισμού και του κριτικισμού. .

Η μετάβαση στο φιλελευθερισμό: Στις αρχές του 1987, τα ηνία του Θεσμικού Επαναστατικού Κόμματος, το οποίο βρισκόταν την περίοδο εκείνη στην εξουσία, παίρνουν τεχνοκράτες με σπουδές στην Αμερική, οι οποίοι και κηρύττουν με σθένος ότι η ανάπτυξη για την χώρα θα επιτευχθεί μόνο μέσω της εφαρμογής φιλελεύθερης πολιτικής και της ένταξης της χώρας στην παγκόσμια αγορά. Την περίοδο εκείνη ένας μεγάλος αριθμός λατινοαμερικανών οικονομολόγων υποστηρίζει σθεναρά ότι θα πρέπει να προωθηθούν μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα εναρμονίζονται με το Washington Consensus (ibid :65). Υιοθετώντας την πολιτική αυτή, η μεξικανική κυβέρνηση εφαρμόζει μια σειρά μέτρων, με κυριότερα αυτά της εφαρμογής ενός καθεστώτος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών μεταξύ του μεξικανικού πέσο (Sebastian 1999, p 04) και του Αμερικανικού Δολαρίου, ώστε να αντιμετωπίσει τον υψηλό πληθωρισμό, και η απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων. Το εμπόριο απελευθερώθηκε πλήρως μέσω της κατάργησης των δασμών, ενώ κρατικές επιχειρήσεις και τράπεζες άρχισαν να ιδιωτικοποιούνται.

Μέσω της σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας ο πληθωρισμός τιθασεύτηκε σε μεγάλο βαθμό, ενώ 1989 η κυβέρνηση του Μεξικό δίνει λύση στο πρόβλημα του μεγάλου χρέους της χώρας, έπειτα από συμφωνία με τις Η.Π.Α., μέσω της αντικατάστασης του ανεξόφλητου χρέους της χώρας με τα μικρότερης ονομαστικής αξίας ομόλογα «Μπρέιντι». Με τα ομόλογα αυτά το χρέος της χώρας καθίστατο πλέον βιώσιμο, ενώ το έλλειμμα έπεσε κατακόρυφα λόγω της μεγάλης μείωσης των τόκων του προέρχονταν από τις δανειακές υποχρεώσεις της χώρας. Οι μεταρρυθμίσεις συνεχίστηκαν, μέσω της συμφωνίας ελεύθερης ζώνης εμπορίου μεταξύ Μεξικό-Η.Π.Α.-Καναδά και των ιδιωτικοποιήσεων, οι οποίες προχωρούσαν με φρενήρεις ρυθμούς. Οι ξένοι επενδυτές βλέποντας όλες αυτές τις αλλαγές να προχωρούν, έσπευσαν να επενδύσουν σε μια χώρα την οποία τη θεωρούσαν πλέον

μια αναδυόμενη οικονομία. Μόνο το 1993, οι επενδύσεις έφταναν τα 30 δισεκατομμύρια ευρώ (Κρούγκμαν 2009: 67-69).

Το ξέσπασμα της κρίσης: Όμως δεν άργησαν να φανούν και τα πρώτα αρνητικά σημάδια. Η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία μπορεί να μείωσε τον πληθωρισμό όσον αφορά τα προϊόντα, όμως οι μισθοί συνέχισαν να αυξάνονται με τους ίδιους ρυθμούς. Υψηλό μισθολογικό κόστος συνεπάγεται αύξηση του παραγωγικού κόστους που με σειρά του οδηγεί σε αύξηση των τιμών των προϊόντων, πλήττοντας την ανταγωνιστικότητά τους. Και ενώ οι εξαγωγές μειώνονταν, οι εισαγωγές αυξάνονταν συνεχώς λόγω της κατά πολύ αυξημένης πίστωσης και της κατάργησης των προστατευτικών μέτρων. Αποτέλεσμα αυτού το έλλειμμα της χώρας το 1993 να φτάσει το 8% του Α.Ε.Π. (Κρούγκμαν 2009: 73). Σε αυτά τα ανησυχητικά σημάδια πρέπει να προστεθούν η πολιτική αστάθεια, όπως επίσης και η διατήρηση της διαφθοράς εντός της κυβέρνησης.

Η συνέχης αυτή αύξηση της ζήτησης συναλλάγματος ανάγκαζε την Κεντρική Τράπεζα να πωλεί συνεχώς συνάλλαγμα στην προσπάθεια της να διατηρήσει την ισοτιμία σταθερή. Με αποτέλεσμα το 1994 τα συναλλαγματικά της διαθέσιμα να κινδυνεύουν να εξανεμιστούν. Οι επιλογές ήταν δύο: Είτε η Κεντρική Τράπεζα θα οδηγούνταν στην απόφαση της αύξησης του επιτοκίου, επιβραδύνοντας όμως με τον τρόπο αυτό την ανάπτυξη, είτε θα προχωρούσε σε υποτίμηση του νομίσματος. Τελικά αποφασίστηκε να γίνει το πρώτο, ακολουθώντας το παράδειγμα της Αγγλίας το 1992 (η υποτίμηση της λίρας οδήγησε σε ανάπτυξη τελικά). Όμως, παρά τις πιέσεις για υποτίμηση 30%, το Μεξικό αποφάσισε μια υποτίμηση του 15%, αγνοώντας τις υποδείξεις των παραγόντων της αγοράς. Όλα αυτά τα γεγονότα οδήγησαν στη μαζική εκροή κεφαλαίων. Η κυβέρνηση δεν κατάφερε να διατηρήσει την ισοτιμία σταθερή, με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη του καθεστώτος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Όμως με την κίνηση της αυτή επιδείνωσε ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Για να αποδείξει την αξιοπιστία του, στα τέλη του 1991, το Μεξικό είχε δανειστεί μέσω ομολόγων που είχαν ονομαστική αξία σε δολάρια, τα λεγόμενα «tesobonos». Η μεγάλη υποτίμηση του νομίσματος που ακολούθησε, οδήγησε σε εκτόξευση του δημοσίου χρέους της χώρας (Francisco, The Cato Journal, Vol 17 No.3.) Στις αρχές του 1995 το Α.Ε.Π. μειώθηκε κατά 7%, ενώ και η βιομηχανική παραγωγή μειώθηκε κατά 15%, με την ανεργία να εκτοξεύεται. Τελικά η χώρα διασώθηκε από

τη χρεοκοπία μέσω της παρέμβασης των Η.Π.Α., και του Δ.Ν.Τ. που παρείχαν πίστωση στο Μεξικό, ύψους περίπου 50 εκατομμυρίων ευρώ (Κρούγκμαν 2009: 78-79).

Συμπεράσματα: Η περίπτωση του Μεξικό υπήρξε η πρώτη από μια σειρά οικονομικών κρίσεων που παρουσιάστηκαν σε χώρες που θεωρούνταν αναδυόμενες οικονομίες τη δεκαετία του 1990. Παρόλα αυτά, όπως θα φανεί και από την ανάλυση των υπολοίπων περιπτώσεων, η διεθνής κοινότητα δεν φάνηκε να αντλεί κάποια διδάγματα από αυτή, ώστε στη συνέχεια να αποτρέψει κάποιες από τις υπόλοιπες. Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι τα κυριότερα αίτια της Μεξικανικής κρίσης ήταν τα εξής:

Το καθεστώς των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών: Είναι γεγονός ότι η υιοθέτηση ενός καθεστώτος συναλλαγματικών ισοτιμιών συμβάλλει στη μείωση και εν συνέχεια στη σταθεροποίηση του πληθωρισμού, όμως θα πρέπει να ακολουθείται από μια σφιχτή δημοσιονομική πολιτική, ώστε να μην παρουσιάζονται ελλείμματα στον προϋπολογισμό, που σταδιακά θα οδηγήσουν σε πιέσεις υποτίμησης του νομίσματος. (Sebastian 1999: 04). Η μη εφαρμογή περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής θα οδηγήσει σε ελλείμματα, και σε υπερτίμηση του νομίσματος, παράγοντας που πλήττει τη ανταγωνιστικότητα μιας χώρας, γεγονός που ο Williams είχε επισημάνει στο άρθρο του.

Η έλλειψη ελέγχου των κεφαλαιακών εισροών: Οι κεφαλαιακές εισροές σε μια χώρα μπορεί να είναι είτε μακροπρόθεσμες είτε βραχυπρόθεσμες. Όπως ανέφερε και ο Williams στο άρθρο του (Marangos : 14) οι βραχυπρόθεσμες εισροές είναι πιο εύκολο να έρθουν σε μια χώρα, είναι όμως επίσης εύκολο και να φύγουν άμεσα, αφού μπορούν να ρευστοποιηθούν, εάν έχουν δημιουργηθεί αρνητικές προσδοκίες (McAleese 2005: 616). Στο Μεξικό το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων ήταν βραχυπρόθεσμες, με αποτέλεσμα την μαζική εκροή τους μετά τη δημιουργία των πρώτων δυσοίωνων προβλέψεων για την οικονομική πορεία της χώρας. Χαρακτηριστικά, στα τέλη του 1993 οι αγορές μετοχών από ξένους επενδυτές άγγιζαν τα 54,000,000,000\$, χρήματα τα οποία και εξέρευσαν από τη χώρα με το ξέσπασμα της κρίσης (Sebastian 1999: 10).

Η δυνατότητα διαφάνειας πλήρους πληροφόρησης των επενδυτών: Μια από τις βασικότερες αρχές του φιλελεύθερου συστήματος είναι αυτή της πλήρους πληροφόρησης των επενδυτών (η οποία μπορεί να μην αναφέρεται από τον Williams στο αρχικό του άρθρο, αποτελεί σημαντικό παράγοντα σταθερότητας του συστήματος όμως). Οι επενδυτές εάν διαπιστώσουν ότι υπάρχει έλλειψη διαφάνειας και απόκρυψη σημαντικών πληροφοριών όσον αφορά την οικονομική κατάσταση μιας χώρας από την κυβέρνηση, τότε αυτομάτως καθίστανται δύσπιστοι απέναντι της, με αποτέλεσμα την εκροή των ξένων κεφαλαίων. Η διαφθορά του πολιτικού συστήματος του Μεξικό, η πολιτική αστάθεια και η αδιαφορία που έδειξε η κυβέρνηση όσον αφορά την άποψη των ξένων πιστωτών για το επίπεδο της υποτίμησης του νομίσματος δημιούργησε ένα κλίμα δυσπιστίας, με αποτέλεσμα την μαζική εκροή ξένων κεφαλαίων (Κρούγκμαν 2009: 78).

Η επίβλεψη των τραπεζών μέσω ελεγκτικών μηχανισμών: Είναι απαραίτητη η διατήρηση ενός σύγχρονου ελεγκτικού μηχανισμού ο οποίος θα εποπτεύει τις τράπεζες, ώστε οι τελευταίες να μην καταβάλουν υψηλού ρίσκου δάνεια ή να διατηρούν χαμηλότερα αποθεματικά από τα επιτρεπόμενα. Στην περίπτωση του Μεξικό, μετά το τέλος της διαδικασίας ιδιωτικοποίησης των τραπεζών, υπήρξε μια κατακόρυφη αύξηση των εγκεκριμένων δανείων, με την παρεχόμενη πίστωση τη περίοδο 1988-1992 να αυξάνεται κατά 25% ετησίως (Fransisco : 04). Όμως ο μηχανισμός ελέγχου υπήρξε ελλιπής και αναχρονιστικός, με αποτέλεσμα οι επισφάλειες των δανείων να αυξηθούν κατακόρυφα, με τις περισσότερες τράπεζες να διατηρούν αποθεματικά πολύ χαμηλότερα από το επιτρεπόμενο όριο (Sebastian 1999: 13).

Η δημιουργία μεγάλων ελλειμμάτων στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών: Η υιοθέτηση του καθεστώτος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών πρέπει πάντα να ακολουθείται από μια αυστηρή δημοσιονομική πολιτική που θα στηρίζεται στην αρχή των ισοσκελισμένων προϋπολογισμών και του ελαχίστου, εάν όχι μηδενικού ελλείμματος. Το Μεξικό τη διετία 1992-1994 παρουσίαζε υψηλά ελλείμματα του επιπέδου του 7% του Α.Ε.Π., επηρεάζοντας αρνητικά τη πιστοληπτική ικανότητα της χώρας, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία αρνητικών προσδοκιών για την οικονομία και στη συνέχεια σε εκροή κεφαλαίων.

3.2 ΟΙ ΑΣΙΑΤΙΚΕΣ ΤΙΓΡΕΙΣ (1997)

Οι «Ασιατικές τίγρεις», ήταν ένα σύνολο χωρών της Νοτιανατολικής Ασίας που παρουσίασαν μεγάλη οικονομική ανάπτυξη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 μέχρι και το 1997. Στα τέλη του 1997 ξεσπά μια μεγάλη κρίση η οποία οδηγεί τις χώρες αυτές σε βαθιά ύφεση για χρονικό διάστημα ενός περίπου έτους. Η κρίση των χωρών αυτών παρουσίαζε κάποια κοινά γνωρίσματα με αυτή του Μεξικό, έχοντας όμως μια ιδιαιτερότητα. Δεν προκλήθηκε τόσο λόγω των χρόνιων ελλειμμάτων, του υψηλού πληθωρισμού και του υψηλού δημοσίου χρέους, (το 1991 το εξωτερικό χρέος της Ταϊλάνδης ήταν λίγο μικρότερο από τις εξαγωγές της όταν αντίστοιχα για τις χώρες της Λατινικής Αμερικής ήταν 2,7 μεγαλύτερο των εξαγωγών (Κρούγκμαν 2009: 110)), αλλά από την χωρίς έλεγχο κινητικότητα των κεφαλαίων σε συνδυασμό με το καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών που εφαρμοζόταν στις χώρες αυτές.

Η αρχική ανάκαμψη και το ξέσπασμα της κρίσης: Οι λεγόμενες «Ασιατικές Τίγρεις» ήταν ένα σύνολο χωρών (Ταϊλάνδη, Φιλιππίνες, Τσιβάν, Ινδονησία, Μαλαισία, Νότια Κορέα και Σιγκαπούρη) των οποίων οι οικονομίες παρουσίασαν μεγάλη άνθηση το χρονικό διάστημα 1992-1995. Τα ποσοστά ανάπτυξης τους υπερέβαιναν το 7% του Α.Ε.Π. τους, ενώ όπως φαίνεται και από τον πίνακα 3.1 δεν παρουσίαζαν μεγάλα ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους. Δεν παρουσίαζαν υψηλό δημόσιο χρέος όπως οι χώρες της Λατινικής Αμερικής, ενώ η ανάπτυξη τους βασιζόταν κυρίως στις εξαγωγές προϊόντων τους (Eichengreen 2008: 192).

Θέλοντας οι χώρες αυτές να προστατέψουν τα εγχώρια νομίσματα τους από τον κίνδυνο της ανατίμησης των συναλλαγματικών ισοτιμιών των εγχωρίων νομισμάτων τους, που θα οδηγούσε σε μείωση των εξαγωγών αφού πλέον τα προϊόντα θα ήταν ακριβότερα, αποφάσισαν να ορίσουν μια σταθερή ισοτιμία με το δολάριο, περνώντας πρακτικά σε καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, ώστε να μπορέσουν να διατηρήσουν τις ισοτιμίες τους ανταγωνιστικές, σύμφωνα πάντα με τις αρχές του Washington Consensus. Οι κεντρικές τράπεζες θα

αναλάμβαναν το ρόλο της διατήρησης της ισοτιμίας αγοράζοντας και πουλώντας συνάλλαγμα. Με τον τρόπο αυτό οι εξαγωγές διατηρήθηκαν στα ίδια επίπεδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1: ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΩΝ
ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΧΩΡΕΣ	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Κορέα	-0,69	-2,83	-1,28	0,30	-1,02	-1,86	-4,75	-1,85
Ινδονησία	-2,82	-3,65	-2,17	-1,33	-1,58	-3,18	-3,37	-2,24
Μαλαισία	-2,03	-8,69	-3,74	-4,66	-6,24	-8,43	-4,89	-4,85
Φιλιππίνες	-6,08	-2,28	-1,89	-5,55	-4,60	-2,67	-4,77	-5,23
Σιγκαπούρη	8,33	11,29	11,38	7,57	16,12	16,81	15,65	15,37
Ταϊλάνδη	-8,50	-7,71	-5,66	-5,08	-5,60	-8,06	-8,10	-1,90
Κίνα	3,09	3,27	1,33	-1,94	1,26	0,23	0,87	3,24
Ταϊβάν	4,74	4,39	1,69	1,6	1,66	1,61	3,45	2,35

Πηγή: Sebastian E., «ON CRISIS PREVENTION: LESSONS FROM MEXICO AND EAST ASIA»,
National Bureau of Economic Research, working paper 7233, July 1999

Όμως η υιοθέτηση καθεστώτος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών σε σχέση με το δολάριο έδινε στις χώρες αυτές ένα ακόμη πλεονέκτημα. Την ίδια περίοδο παρουσιάζεται στις χώρες αυτές μια συνεχής εισροή κεφαλαίων, αφού η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία, σε συνδυασμό με τα μειωμένα επιτόκια δανεισμού που παρουσιάζονταν στις Η.Π.Α. και την Ιαπωνία, παρότρυναν τους επενδυτές να δανείζονται σε δολάρια και γεν και στη συνέχεια να επενδύουν τα χρήματα αυτά στις αγορές τις Ασίας σε υψηλής απόδοσης χρεόγραφα, με τις σταθερές ισοτιμίες να τους προσφέρουν προστασία από το συναλλαγματικό κίνδυνο. Η στρατηγική αυτή ονομάστηκε «carry trade». Με τον τρόπο αυτό οι Ασιατικές χώρες απολάμβαναν μια συνεχή εισροή κεφαλαίων (Eichengreen 2008: 192), και οι επενδυτές πίστευαν ότι τοποθετούσαν τα κεφάλαια τους σε αναδυόμενες οικονομικές δυνάμεις.

Όμως μια σειρά από δυσμενείς εξελίξεις από το 1995 και μετά προκάλεσαν τη λεγόμενη Ασιατική Κρίση. Αρχικά η ανατίμηση του δολαρίου οδήγησε στην ανατίμηση των Ασιατικών νομισμάτων, με αποτέλεσμα την μείωση της ανταγωνιστικότητας τους. Η ανατίμηση του νομίσματος έκανε το κόστος παραγωγής μεγαλύτερο (με τους μισθούς να συνεχίζουν να αυξάνονται με τους ίδιους ρυθμούς) μειώνοντας επιπλέον την ανταγωνιστικότητα. Ταυτόχρονα, ο ανταγωνισμός από την Κίνα γινόταν όλο και πιο έντονος αφού η χώρα υποτίμησε το νόμισμα της στα τέλη του 1994 (Κρούγκμαν 2009: 113), με τις υπόλοιπες Ασιατικές χώρες να μην μπορούν να ανταγωνιστούν το χαμηλό κόστος παραγωγής της. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση των εξαγωγών και άρα και τη μείωση του ρυθμού ανάπτυξης. Την ίδια στιγμή λόγω της αύξησης των μισθών και του βιοτικού επιπέδου οι εισαγωγές αυξήθηκαν ραγδαία, με το ισοζύγιο να παρουσιάζεται πλέον ελλειμματικό στο επικίνδυνο ποσοστό του 7% σε κάποιες χώρες.

Την ίδια περίοδο παρουσιάζεται και μια άνοδος των Ιαπωνικών επιτοκίων για μακροχρόνιες επενδύσεις, με αποτέλεσμα πολλοί επενδυτές να αποσύρουν τα κεφάλαια τους και να τα επενδύσουν εκεί. Επιπρόσθετα, το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων στη χώρα κατευθυνόταν στον τομέα των κατασκευών, όπου και υπήρξε ένα όργιο υπερτιμολογήσεων με την ανοχή της κρατικής μηχανής. Πλέον απαιτούνταν μια υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος για να επανέλθει η ισορροπία. Όμως δεν έγινε, με αποτέλεσμα τα ελλείμματα να συνεχίζουν να αυξάνονται.

Το τελικό χτύπημα ήρθε με την κατάρρευση της Τράπεζας της Μπανγκόγκ στα μέσα του 1996. Οι επενδυτές οι οποίοι είχαν αρχίσει να αποσύρουν τα κεφάλαια τους βλέποντας τις ανησυχητικές εξελίξεις, πλέον άρχισαν να αποσύρονται μαζικά, προκαλώντας μια τεράστια εκροή κεφαλαίων. Τα μεγάλα ελλείμματα και η αυξημένη ζήτηση συναλλάγματος εξάντλησαν τα συναλλαγματικά διαθέσιμα της Κεντρικής Τράπεζας, με αποτέλεσμα στις 2 Ιουλίου 1997 η κυβέρνηση να αναγκαστεί να υποτιμήσει το Μπατ. Το ντόμινο που ακολούθησε δεν είχε προηγούμενο. Με την αβεβαιότητα να κυριαρχεί και την εμπιστοσύνη των επενδυτών να κλονίζεται, η μια μετά την άλλη, οι «ασιατικές τίγρεις» προχωρούσαν σε μεγάλες υποτιμήσεις, μη μπορώντας να αντέξουν στη συνεχή εκροή κεφαλαίων. Μάλιστα η Ινδονησία μη μπορώντας να ανταποκριθεί στις δανειακές υποχρεώσεις κηρύττει πτώχευση στις 27 Ιανουαρίου του 1998. Η μεγάλη υποτίμηση που πραγματοποιήθηκε όμως οδήγησε τις

χώρες της Ασίας σε αύξηση των εξαγωγών τους, με αποτέλεσμα ένα χρόνο μετά να αρχίσει η ανάκαμψη τους, χωρίς όμως ποτέ να καταφέρουν να φτάσουν τους ρυθμούς ανάπτυξης της τριετίας 1992-1995.

Συμπεράσματα από την κρίση: Η οικονομική κρίση που προκλήθηκε στις Ασιατικές χώρες δεν ήταν αποτέλεσμα χρονιών μεγάλων ελλειμμάτων και υψηλού δημοσίου χρέους, αλλά αποτέλεσμα των ανεξέλεγκτων εισροών βραχυπρόθεσμων ξένων κεφαλαίων, της κακής διαχείρισης του καθεστώτος της σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας και της έλλειψης εποπτικών μέσων που θα μπορούσαν να ελέγχουν τις επιχειρηματικές κινήσεις των τραπεζών. Τα ελλείμματα που παρουσιάστηκαν την περίοδο εκείνη ήταν αποτέλεσμα των υπερεπενδύσεων χωρίς έλεγχο οι οποίες και προκάλεσαν δύο αντίθετα αποτελέσματα: αύξησαν απότομα την εγχώρια ζήτηση με αποτέλεσμα την αύξηση των εισαγωγών, ενώ η συνεχής αύξηση των μισθών και η υπερτίμηση του νομίσματος μείωσε το επίπεδο των εξαγωγών. Η κρίση ξεκίνησε λόγω του κλίματος αβεβαιότητας και των αρνητικών προσδοκιών των επενδυτών, οι οποίοι άρχισαν να στρέφονται σε άλλες χώρες, με αποτέλεσμα την αδυναμία αναχρηματοδότησης του εξωτερικού χρέους των «Ασιατικών τίγρεων» (Corsetti, Pesenti, Roybini, 1998: 02) ενώ παράλληλα και διεθνείς οικονομικές συγκυρίες ήταν εναντίον τους. Όμως η Ασιατική κρίση είχε ένα ακόμη αρνητικό αντίκτυπο: πλέον οι επενδυτές θα ήταν δύσπιστοι έναντι των αναδυόμενων οικονομιών, ακόμη και αν αυτές εμφάνιζαν άριστα οικονομικά αποτελέσματα. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι όπως και στη περίπτωση της κρίσης του Μεξικό, έτσι και εδώ πραγματοποιήθηκε πλημμελής εφαρμογή των αρχών του Washington Consensus, καθώς δεν πραγματοποιήθηκε αναπροσαρμογή της ισοτιμίας όταν αυτό απαιτήθηκε, αλλά και δεν υπήρξε έλεγχος των κεφαλαιακών εισροών.

3.3 Η ΡΩΣΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

Έξι περίπου χρόνια μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία προχωρούσε σταθερά και με ταχείς ρυθμούς τις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνταν

ώστε να ενταχθεί πλήρως στην παγκόσμια αγορά, προσπαθώντας και αυτή να εφαρμόσει τις αρχές του νέο-φιλελεύθερου συστήματος, όπως αυτές εκφράστηκαν από το Washington Consensus. Μάλιστα το 1997 έδειχνε προς τα έξω μια καλή εικόνα έχοντας σχεδόν ισοσκελίσει το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της, μειώνοντας τα επίπεδα του πληθωρισμού από 122% το 1995 σε 22% το 1996 και 11% το 1997, αποκτώντας καλές σχέσεις με τη Δύση (η οποία είχε πλέον όλη την καλή θέληση να την ενισχύσει χρηματικά μέσω της Παγκόσμιας Τράπεζας και τους Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου), υιοθετώντας ένα καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών με το δολάριο (η διακύμανση που επιτρεπόταν ήταν μεταξύ 5-6 ρουβλιών ανά δολάριο) και με την τιμή του πετρελαίου (το οποίο αποτελούσε το βασικότερο εξαγωγίμο προϊόν της) να κυμαίνεται σε υψηλά για την εποχή επίπεδα (23\$ το βαρέλι), γεμίζοντας τα κρατικά ταμεία (Chiodo and Owyang 2002: 07). Στα τέλη του 1997 η Ρωσία κλείνει το έτος με πλεόνασμα 0.8% του Α.Ε.Π., με τους οικονομικούς αναλυτές να υποστηρίζουν ότι σύντομα η πιστοληπτική ικανότητα της χώρας θα ανέβαινε επίπεδο, επιτρέποντας της να δανείζεται φθηνότερα από τις αγορές. Εξωτερικά όλα έδειχναν πως η Ρωσία είχε τεράστιες προοπτικές ανάπτυξης. Και όμως ακριβώς το επόμενο έτος, το 1998, η κυβέρνηση της Ρωσίας κήρυξε πτώχευση.

Το ξέσπασμα της κρίσης: Όπως να αναφέρθηκε και πριν, εξωτερικά όλα έμοιαζαν ιδανικά. Εσωτερικά όμως τα προβλήματα ήταν πολλά. Το επίπεδο των πραγματικών εισοδημάτων ήταν περίπου το μισό από αυτό πριν τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, οι άμεσες ξένες επενδύσεις ελάχιστες, ενώ υπήρξε και έντονη πολιτική διαμάχη εντός του κυβερνόντος κόμματος όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις των παλιών μεγάλων κρατικών μονοπωλιακών επιχειρήσεων. Σημαντικότερο προβληματισμό ωστόσο δημιουργούσαν τα χαμηλά φορολογικά έσοδα της κυβέρνησης, λόγω των χαμηλών συντελεστών φορολόγησης αλλά και λόγω της αδυναμίας του κρατικού μηχανισμού να τα συλλέξει (ειδικότερα από τους μεγαλοεπιχειρηματίες που είχαν διασυνδέσεις εντός της κυβερνήσεως), με αποτέλεσμα τη δημιουργία ελλειμμάτων από πλευράς δημοσίου τομέα. Επιπρόσθετα, στα έσοδα της κυβέρνησης περιλαμβάνονταν και χρέη πρώην Σοβιετικών Δημοκρατιών προς την τότε Σοβιετική Ένωση, με τις πιθανότητες αποπληρωμής τους

[Πληκτρολογήστε κείμενο]

να είναι ελάχιστες (Koch and Korhonen 2000: 13). Τέλος, το 1998 θα ήταν ένα δύσκολο οικονομικό έτος για τη χώρα, αφού θα έπρεπε να αποπληρώσει υψηλές δανειακές υποχρεώσεις. Για να ανταποκριθεί στις δανειακές της υποχρεώσεις, θα έπρεπε να παρουσιάσει ανάπτυξη 2% του Α.Ε.Π. για το 1998.

Στα τέλη του 1997 προέκυψε όμως ένα ακόμη θέμα. Εν μέσω της Ασιατικής κρίσης και με την εμπιστοσύνη των επενδυτών να κλονίζεται προς τις αναδυόμενες οικονομίες, το ρούβλι δέχεται κερδοσκοπική επίθεση. Οι κερδοσκόποι βλέποντας τις υποτιμήσεις των ασιατικών νομισμάτων, είχαν την προσδοκία ότι εάν πίεζαν το ρούβλι θα ανάγκαζαν τη Ρωσία να το υποτιμήσει. Η ζήτηση συναλλάγματος αυξήθηκε κατακόρυφα, με αποτέλεσμα η Κεντρική Τράπεζα της Ρωσίας να αναγκαστεί να ξοδέψει περίπου 6 δισεκατομμύρια δολάρια για την υπεράσπιση του νομίσματος της, καταφέροντας όμως στο τέλος να διατηρήσει τη συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο. Και σα να μην ήταν αρκετά αυτά, το Δεκέμβριο του ίδιου έτους η τιμή του πετρελαίου άρχισε να πέφτει, επιδεινώνοντας ακόμη περισσότερο τα ήδη μειωμένα έσοδα της χώρας (Chiodo and Owyang 2002: 08).

Μέσα στο 1998 τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν καλύτερα. Οι πολιτικές αντιπαραθέσεις συνεχίστηκαν, με αποκορύφωμα την αιφνίδια απόφαση του πρόεδρου Γιέλτσιν να διαλύσει την κυβέρνηση και στη συνέχεια να τοποθετήσει νέα πρόσωπα, εντείνοντας τις ανησυχίες των αγορών. Οι συζητήσεις με το Δ.Ν.Τ. καταλήγουν σε αδιέξοδο, με αποτέλεσμα την αποχώρηση της αντιπροσωπίας του ταμείου από τη χώρα, δίνοντας με τον τρόπο αυτό την εντύπωση ότι η κρίση είναι προ των πυλών. Σε όλα αυτά πρέπει να προστεθούν και οι δηλώσεις του προέδρου της Κεντρικής Τράπεζας της Ρωσίας Sergei Dubinin που προειδοποίησε τους κυβερνητικούς αξιωματούχους για επερχόμενη κρίση χρέους τα επόμενα τρία χρόνια, προκαλώντας επιπρόσθετο πανικό, ενώ και η τιμή του πετρελαίου είχε πλέον φτάσει τα 11\$ ανά βαρέλι. Κατόπιν των εξελίξεων αυτών ο οίκος αξιολόγησης Standard and Poor's αρχικά τον Ιούλιο του 1998 υποβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας από BB- σε B+ αρχικά και στη συνέχεια προχώρησε και σε περαιτέρω μειώσεις, με αποτέλεσμα την εκτίναξη των spread των δεκαετών Ρωσικών ομολόγων (Koch and Korhonen L 2000: 18). Ταυτόχρονα, το ρούβλι δέχεται μια ακόμη κερδοσκοπική επίθεση, με την Κεντρική τράπεζα αυτή τη φορά να εξαντλεί σχεδόν το αποθεματικό της, δίνοντας ακόμη 1 δισεκατομμύριο δολάρια για την υπεράσπισή του.

Με τις αποδόσεις των ομολόγων να φτάνουν στα ύψη, η Ρωσία στις 27 Μαΐου αδυνατούσε πλέον να βγει στις αγορές ώστε να αναχρηματοδοτήσει το χρέος της. Το χρηματιστήριο καταρρέει και στις 17 Αυγούστου η επίσημη κυβέρνηση κηρύσσει πτώχευση (Chiodo and Owyang 2002: 14).

Συμπεράσματα: Κατά τη διάρκεια της κρίσεως στη Ρωσία, παρουσιάστηκε ένα φαινόμενο που δεν είχε εμφανιστεί στις αναδυόμενες οικονομίες μετά την κρίση του Μεξικό. Ήταν αυτό της αμφισβήτησης των επενδυτών προς τις αναδυόμενες οικονομίες. Μετά την κρίση της Ασίας που προκάλεσε σοκ στους επενδυτές, πλέον οι αγορές καθίσταντο καχύποπτες προς τις αναδυόμενες οικονομίες (Ibid: p. 16). Ακόμη και αν μια χώρα εμφάνιζε καλά οικονομικά στοιχεία, λόγω των αρνητικών προσδοκιών οι επενδυτές δίσταζαν να εμπιστευτούν τα κεφάλαια τους σε αυτές. Επίσης, όπως θα δούμε και παρακάτω, η Ασιατική κρίση προκάλεσε εκροή κεφαλαίων όχι μόνο από τις χώρες της περιοχής αυτής, αλλά από το σύνολο των αναδυόμενων οικονομιών παγκοσμίως. Πλέον το φαινόμενο του ντόμινο ήταν γεγονός, καθιστώντας όλες τις αναδυόμενες οικονομίες ευάλωτες σε μεγάλες εκροές κεφαλαίων, όχι μόνο λόγω των δικών τους αποτελεσμάτων άλλα λόγω της κρίσεως σε μια χώρα της κατηγορίας τους. Η μείωση όμως αυτή των κεφαλαίων έχει ως επακόλουθο την αύξηση της ζήτησης συναλλάγματος και τη μείωση της ρευστότητας σε μια χώρα, φαινόμενα, που εάν πραγματοποιηθούν σε εκτεταμένη κλίμακα, μπορούν να πυροδοτήσουν μια κρίση.

Όμως η Ρωσία είχε δύο ακόμη μεγάλα προβλήματα που την έσπρωξαν στην χρεοκοπία: την πολιτική αστάθεια και την αδυναμία του κράτους να εφαρμόσει επιτυχώς περιοριστική δημοσιονομική πολιτική όταν αυτό απαιτηθεί.

Η πολιτική αστάθεια που υπήρχε στη χώρα την περίοδο εκείνη ουσιαστικά δυναμίτισε τις προσπάθειες αντιμετώπισης της κρίσης. Οι μεταρρυθμίσεις κινούνταν με αργούς ρυθμούς, ενώ συναντούσαν πολλά εμπόδια στην εφαρμογή τους, με την πολιτική εξουσία να αδυνατεί να εφαρμόσει τα πιο θεμελιώδη περιοριστικά οικονομικά μέτρα (Koch and Korhonen 2000: 20). Όμως ακόμη χειρότερη ήταν η εικόνα που έδειχνε προς τα έξω χώρα, με τις αντιπαραθέσεις των πολιτικών και τους

ανασηματισμούς να κάνουν ακόμα πιο δύσπιστους τους επενδυτές, διαμορφώνοντας αρνητικές προσδοκίες για την έξοδο της χώρας από την κρίση.

Τέλος, ειδική μνεία θα πρέπει να γίνει και στο καθεστώς των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η υιοθέτηση του μέτρου αυτού να μην περιορίζει τον πληθωρισμό, αλλά δεν επιλύει τα βασικά προβλήματα της οικονομίας. Για να έχει επιτυχία θα πρέπει ταυτόχρονα να εφαρμοστεί περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, να υπάρχουν ευνοϊκές διεθνείς συγκυρίες (που δεν υπήρχαν στην περίπτωση της Ρωσίας) και τέλος να μπορέσει το κράτος να προβλέψει το πότε θα απαιτηθεί μια υποτίμηση, όπως επίσης θα πρέπει να προβλεφθεί σωστά και το ύψος αυτής (Eichengreen 2008: 199). Η Ρωσία θα έπρεπε να είχε προχωρήσει σε υποτίμηση στα τέλη του 1997, όμως δεν το έκανε, φοβούμενη πιθανή αποσταθεροποίηση.

3.4 ΒΡΑΖΙΛΙΑ-ΤΟΥΡΚΙΑ-ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ

Οι τρεις αυτές χώρες θεωρούνταν προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990 αναδύομενες οικονομίες. Παρουσίαζαν όμως πολύ υψηλά ποσοστά πληθωρισμού και χρόνια ελλείμματα. Στην προσπάθεια τους να αναχαιτίσουν τον πληθωρισμό, η Τουρκία και Η Βραζιλία επέλεξαν ένα καθεστώς ελεγχόμενα κυμαινόμενων σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, ενώ η Αργεντινή προτίμησε ένα καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Αρχικά και οι τρεις ανέκαμψαν μειώνοντας αισθητά τον πληθωρισμό και δημιουργώντας ανάπτυξη, όμως στα τέλη της δεκαετίας του 1990 γνώρισαν και οι τρεις σοβαρότατες κρίσεις, με την Αργεντινή μάλιστα να οδηγείται και σε χρεοκοπία. Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι μέσω της ανάλυσης των κρίσεων αυτών να βρεθούν τα αίτια που οδήγησαν τις χώρες αυτές σε τόσο δυσμενή κατάσταση.

Βραζιλία: Το 1994 σε μια προσπάθεια να αντιμετωπίσει το χρόνιο πρόβλημα του υψηλού πληθωρισμού και να σταθεροποιήσει τη συναλλαγματική της ισοτιμία, η κυβέρνηση της Βραζιλίας αποφασίζει τη σύνδεση του νομίσματος της με το δολάριο με αναλογία 1:1 και δυνατότητα μικρής ετήσιας διακύμανσης της ισοτιμίας. Μέσα σε τέσσερα χρόνια την περίοδο 1994-1998 υπήρχε μια συνολική υποτίμηση της τάξεως

του 20%, λύνοντας ουσιαστικά για τη Βραζιλία το πρόβλημα του πληθωρισμού που σε πολλές περιπτώσεις τα προηγούμενα έτη έφτανε έως και 50% (Eichengreen 2008: 200).

Η μείωση αυτή του πληθωρισμού είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της εισροής κεφαλαίων, όπως επίσης και τη σταθεροποίηση των τιμών των προϊόντων. Η κυβέρνηση της Βραζιλίας όφειλε όμως να εφαρμόσει και ένα σχέδιο δημοσιονομικής πειθαρχίας, λύνοντας με τον τρόπο αυτό το πρόβλημα των χρόνιων ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους, ακολουθώντας τις αρχές του Washington Consensus. Η δημοσιονομική πειθαρχία συμβάλει στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης, το οποίο οδηγεί σε αύξηση της εισροής ξένων κεφαλαίων, αφού οι επενδυτές θεωρούν τη χώρα αξιόπιστη, με αποτέλεσμα την αύξηση των επενδύσεων και άρα την περεταίρω οικονομική ανάπτυξη.

Η υιοθέτηση όμως της κατάλληλης δημοσιονομικής πολιτικής προκάλεσε ένα μεγάλο αριθμό κοινωνικών αντιδράσεων. Τα δημοσιονομικά μέτρα που προώθησε η κυβέρνηση προκάλεσαν κοινωνικές αντιδράσεις, αναγκάζοντας την κυβέρνηση να υπαναχωρήσει. Αντίθετα, περίοδο 1994-1998 παρατηρείται αύξηση των δημοσίων δαπανών κατά 30% περίπου. Επιπρόσθετα, οι μισθοί αποδείχθηκαν ανελαστικοί, με τις ετήσιες αυξήσεις τους να υπερβαίνουν κατά πολύ τα επίπεδα του πληθωρισμού και με κάθε προσπάθεια σταθεροποίησης τους να αποτυγχάνει λόγω των αντιδράσεων των εργατικών σωματείων. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η αύξηση του κόστους παραγωγής, που οδήγησε σε αύξηση των τιμών των εξαγωγικών προϊόντων με αποτέλεσμα την μείωση των εξαγωγών. Η ανταγωνιστικότητα της χώρας μειώθηκε, το νόμισμα της άρχισε να θεωρείται υπερτιμημένο, ενώ λόγω της μείωσης των εξαγωγών και της αύξησης των εισαγωγών, η ανάπτυξη μειώθηκε.

Οι δυσμενείς εξελίξεις στο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον έφεραν τη Βραζιλία σε ακόμη δυσμενέστερη θέση. Η Ασιατική κρίση το 1997 και η χρεοκοπία της Ρωσίας το 1998, προκάλεσαν μια κρίση εμπιστοσύνης έναντι των αναδυόμενων οικονομιών γενικότερα. Οι επενδυτές αρχίζουν να αποσύρουν τα χρήματά τους από τις αναδυόμενες οικονομίες και τα τοποθετούν στις πιο ασφαλείς ανεπτυγμένες χώρες. Επιπρόσθετα, λόγω των ανησυχητικών οικονομικών αποτελεσμάτων της

Βραζιλίας, η εμπιστοσύνη των επενδυτών κλονίζεται ακόμη περισσότερο. Αποτέλεσμα είναι οι μαζικές εκροές κεφαλαίων από τη χώρα.

Η Βραζιλία για να αντιμετωπίσει την κρίση, με την παρότρυνση των Η.Π.Α. και του Δ.Ν.Τ., αποφασίζει τη λήψη σκληρών μέτρων περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής, ενώ απορρίπτεται η λύση της υποτίμησης του νομίσματος. Τα μέτρα οδηγούν όμως τη χώρα σε μια περαιτέρω ύφεση (Κρούγκμαν 2009, 143-144). Στις αρχές του 1999 τα συναλλαγματικά αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας είχαν εξαντληθεί, με την εκροή κεφαλαίων να συνεχίζεται. Η κυβέρνηση αναγκάζεται να εγκαταλείψει το καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, με αποτέλεσμα τη μεγάλη υποτίμηση του νομίσματος.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της κρίσης στη Βραζιλία ήταν η πολύ γρήγορη ανάκαμψη της οικονομίας της χώρας. Μέσα σε μόλις δύο μήνες η ισοτιμία σταθεροποιήθηκε, ο πληθωρισμός έπεσε σε μονοψήφια επίπεδα, ενώ υπήρξε μεγάλη αύξηση των εξαγωγών. Ποια ήταν όμως οι λόγοι της γρήγορης ανάκαμψης της Βραζιλίας;

Η υιοθέτηση της πολιτικής της σταθεροποίησης του πληθωρισμού μέσω παρεμβάσεων από την Κεντρική Τράπεζα αλλά και το οργανωμένο τραπεζικό σύστημα ήταν οι καταλύτες της γρήγορης ανάκαμψης της χώρας. Ειδικότερα όσον αφορά το τραπεζικό σύστημα, η καλή λειτουργία των εποπτικών μηχανισμών, η μικρή αναλογία δάνειων προς τα ίδια κεφάλαια των τραπεζών, αλλά και οι επενδύσεις τους σε Hedge Funds μέσω παραγώγων, τις καθιστούσε ανθεκτικές σε ανόδους των επιτοκίων από πλευράς της Κεντρικής Τράπεζας (Eichengreen 2008: 203), ενώ ταυτόχρονα μέσω των παραγώγων ελαχιστοποιούνταν οι απώλειες τους από ζημιές που μπορεί να προκαλούνταν στα χαρτοφυλάκια τους.

Τουρκία: Η Τουρκία παρουσίαζε προβλήματα υψηλού πληθωρισμού (που έφτανε σε τριψήφια νούμερα σε κάποιες περιπτώσεις), χρόνιων ελλειμμάτων και αυξημένου δημοσίου χρέους από τη δεκαετία του 1970. Το στρατιωτικό καθεστώς που κυβερνούσε τότε τη χώρα αποφάσισε δραστικές περικοπές στις δημόσιες δαπάνες και τους μισθούς, ενώ ταυτόχρονα προχώρησε σε κινήσεις απελευθέρωσης της αγοράς. Αποτέλεσμα αυτών ήταν η πτώση του πληθωρισμού και η μείωση των ελλειμμάτων, με την ανάπτυξη να βασίζεται στις εξαγωγές προϊόντων. Το πέρασμα

όμως της χώρας σε δημοκρατικό καθεστώς στις αρχές του 1987 είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση των δημοσίων δαπανών, με τους αρνητικούς δείκτες της οικονομίας να επανέρχονται. Σε αυτό συνέβαλε και η απελευθέρωση της αγοράς χωρίς όμως προηγουμένως να έχει επιτευχθεί δημοσιονομική πειθαρχία (Yilmaz , Korkut 2002: 04). Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η κατάσταση βελτιώθηκε κυρίως λόγω του γενικότερου κλίματος επενδύσεων σε αναπτυσσόμενες χώρες, με αποτέλεσμα την αύξηση των εισροών επενδύσεων. Όμως οι συνεχείς κρίσεις που προκλήθηκαν σε οικονομίες των αναπτυσσόμενων χωρών μέσα στη δεκαετία του 1990 μείωσαν αρκετά τις εισροές κεφαλαίων, με αποτέλεσμα την δημιουργία ύφεσης στο εσωτερικό της χώρας. Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 3.2 από το 1994 (χρονιά που ξέσπασε η κρίση στο Μεξικό και μετά) παρατηρείται διόγκωση του χρέους και συνεχής αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου του δημοσίου τομέα. Επίσης παρατηρούμε μεγάλες ποσοστιαίες μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας λίρας και δολαρίου.

Το 1999 η τουρκική κυβέρνηση αποφασίζει την εφαρμογή ενός προγράμματος οικονομικής εξυγίανσης, ακολουθώντας και αυτή το δρόμο της Βραζιλίας όσον αφορά το καθεστώς των συναλλαγματικών ισοτιμιών της (αποφασίστηκε ότι το νόμισμα δεν θα υποτιμάται περισσότερο του 20% ανά έτος και μετά το πέρας των πρώτων 18 μηνών θα άνοιγε επιπλέον το διάστημα στο οποίο θα μπορούσε να διακυμανθεί η ισοτιμία). Ταυτόχρονα με την κίνηση αυτή η χώρα θα ακολουθούσε ένα πρόγραμμα περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής (με ταυτόχρονη μείωση των κρατικών δαπανών και αύξηση των εσόδων μέσω των φόρων), μια σειρά δομικών αλλαγών και τη διενέργεια ιδιωτικοποιήσεων. Μέσω της πολιτικής αυτής θα αποκτούσε πλεόνασμα, το οποίο θα της επέτρεπε να εξυπηρετήσει το χρέος της. Όμως παρουσιάστηκαν τα ίδια προβλήματα με τη Βραζιλία, με την μείωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας και τη μη πραγματοποίηση των δομικών αλλαγών και ιδιωτικοποιήσεων λόγω των κοινωνικών αντιδράσεων να εμποδίζουν την ομαλή εφαρμογή του προγράμματος (Eichengreen 2008: 203). Και ενώ το πρώτο έτος της εφαρμογής του προγράμματος οι στόχοι σχεδόν επιτεύχθηκαν με κάποιες αποκλίσεις όσον αφορά το στόχο του εξωτερικού χρέους (37% αντί 34% του στόχου) και του επιπέδου του πληθωρισμού (39% αντί του 25%) (Yilmaz, Korkut 2002: 11).

Πίνακας 3.2: Οικονομικοί δείκτες της Τουρκίας την περίοδο 1990-2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ποσοστιαία μεταβολή του Α.Ε.Π.	9.3	0.9	6.0	8.0	-5.5	7.2	7.0	7.5	3.1	-4.7	7.4
Ποσοστιαία μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας λίρας/\$	22.9	60.0	64.6	59.8	171.6	53.6	77.7	86.5	71.8	60.9	49.0
Ισοζύγιο δημοσίου Τομέα (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.)	-7.6	-11.3	-12.4	-13.1	-10.2	-6.4	-13.2	-13.1	-15.9	-24.5	-19.3
Πρωτογενές έλλειμμα (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.)	-3.6	-6.2	-7.0	-5.6	-0.2	2.7	-1.2	-2.1	0.5	-2.0	2.8
Καθαρό χρέος του δημοσίου τομέα. (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.)	28.8	35.2	35.7	35.1	44.7	41.3	46.5	42.9	44.5	61.7	59.0
Έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.)	-1.7	0.1	-0.6	-3.6	2.2	-1.5	-1.3	-1.3	1.1	-0.9	-4.9
Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (ως ποσοστό του Α.Ε.Π.)	32.6	33.0	34.8	36.9	50.1	42.4	45.3	47.0	51.2	55.6	57.1

Πηγή: Yilmaz A. , Korkut B., «THE MAKING OF THE TURKISH FINANCIAL CRISIS», UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT, No. 158, April 2002, p. 04

Στα τέλη του 2000 όμως αρχίζουν τα ανησυχητικά σημάδια. Οι τράπεζες της Τουρκίας είχαν στην κατοχή τους μεγάλο αριθμό κρατικών ομολόγων, τα οποία με την κρίση έχασαν μέρος της ονομαστικής αξίας τους, μειώνοντας τη ρευστότητα των τραπεζών. Επιπρόσθετα, οι εποπτικοί μηχανισμοί της ήταν ανεπαρκείς, με αποτέλεσμα οι τράπεζες να προχωρούν σε επενδύσεις υψηλού ρίσκου. Το Νοέμβριο του 2000 η Demir Bank, μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες της Τουρκίας αντιμετωπίζει σοβαρότατα προβλήματα χρηματοδότησης, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί πρόβλημα εμπιστοσύνης. Η πολιτική αστάθεια που επικράτησε, με εντάσεις να δημιουργούνται εντός του κοινοβουλίου για τα μέτρα που προβλέπονταν από το πρόγραμμα, σε συνδυασμό με την κρίση της Αργεντινής και στην αστοχία

επίτευξης των δημοσιονομικών στόχων του προγράμματος σταθερότητας, προκάλεσαν πανικό στις διεθνείς αγορές, με τις εκροές κεφαλαίου από τη χώρα να είναι συνεχείς. Σύντομα έγινε κατανοητό ότι οι στόχοι του προγράμματος ήταν ανέφικτοι (Eichengreen 2008: 204). Έπειτα από μικρό χρονικό διάστημα η Κεντρική Τράπεζα της Τουρκίας αναγκάστηκε να αφήσει την ισοτιμία να κυμανθεί ελεύθερα χωρίς περιορισμούς και να υιοθετήσει πολιτική ελέγχου του πληθωρισμού. Οι συνέπειες της κρίσης στη Τουρκία ήταν μεγαλύτερες από αυτές στην Βραζιλία, με τον πληθωρισμό να αγγίζει το 70% το Φεβρουάριο του 2002. Τελικά το αποτέλεσμα ήταν και η χώρα αυτή να αλλάξει τη στρατηγική της, ορίζοντας πλέον ως στόχος της τη συγκράτηση του πληθωρισμού σε ένα επίπεδο (ibid : 204).

Αργεντινή: Η Αργεντινή, έπειτα από χρόνια προβλήματα υπέρ-πληθωρισμού, προτίμησε να περάσει σε ένα καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, με την ισοτιμία του νέου νομίσματος (πέσο) να ορίζεται με αναλογία 1:1 σε σχέση με το δολάριο. Μάλιστα στην περίπτωση της Αργεντινής δεν υπήρχε η δυνατότητα από πλευράς Κεντρικής Τράπεζας να τυπώσει έστω και ένα πέσο εάν στα συναλλαγματικά της διαθέσιμα δεν προστίθενται ένα ακόμη δολάριο, αποκλείοντας έτσι κάθε επιλογή χρηματοδότησης του ελλείμματος μέσω νέου χρήματος. Η κυβέρνηση προχώρησε ακόμη περισσότερο, κάνοντας δυνατή τη σύναψη συμφωνιών σε ξένο νόμισμα και αφήνοντας το δολάριο να αποτελεί παράλληλο μέσο ανταλλαγής στη χώρα με το πέσο (Saxton 2008: 04).

Με τις κινήσεις αυτές η ανάπτυξη της χώρας το 1997 έφτασε ένα επίπεδο του 7% του Α.Ε.Π. περίπου. Οι εισροές των κεφαλαίων αυξήθηκαν κατακόρυφα, λόγω του συναλλαγματικού καθεστώτος, με το σχέδιο αναμόρφωση του τραπεζικού τομέα και το πλάνο ιδιωτικοποιήσεων και άμεσων ξένων επενδύσεων να αποτελούν πρότυπα για άλλες χώρες.

Και στην περίπτωση της Αργεντινής όμως, η εφαρμογή των μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης συνάντησε μεγάλες κοινωνικές αντιδράσεις. Παρόλο που οι πληθωριστικές πιέσεις μηδενίστηκαν, εξισώνοντας τις τιμές των εισαγωγικών

προϊόντων με αυτές των Η.Π.Α., οι μισθοί συνέχιζαν να παρουσιάζουν πληθωριστικές τάσεις αντί να παραμείνουν σταθεροί ή ακόμη και να μειωθούν, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό έλλειμμα ανταγωνιστικότητας. Οι όποιες προσπάθειες της κυβέρνησης να επιβάλει περιορισμό των δαπανών και αύξηση των φόρων έπεσε στο κενό, λόγω των λαϊκών αντιδράσεων. Η συνέχιση των ετησίων ελλειμμάτων είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του χρέους ως ποσοστό του Α.Ε.Π. της χώρας σταδιακά αυξανόταν, φθάνοντας το 37% το 1998 από 28% που ήταν το 1993 (Eichengreen 2008: 207) .

Στην κρίση της Αργεντινής παρουσιάστηκε εκτός των ανωτέρω και ένα σύνολο αρνητικών παραγόντων που επιβάρυναν την κρίση. Στις αρχές του 1997 η Αργεντινή βρέθηκε εν μέσω αρνητικών διεθνών οικονομικών συγκυριών. Η Ασιατική κρίση έκανε πολλούς επενδυτές να αποσύρουν τα κεφάλαια τους από τις αναδυόμενες οικονομίες, ενώ η οικονομική κατάρρευση της Ρωσίας το 1998 ενίσχυσε το κλίμα αβεβαιότητας στις διεθνείς αγορές. Τέλος, η υποτίμηση του νομίσματος της Βραζιλίας το 1999 είχε ως αποτέλεσμα την επιπλέον μείωση της ανταγωνιστικότητας της Αργεντινής (Setser and Gelpert 2006: 467).. Η εμπιστοσύνη των επενδυτών στα κρατικά ομόλογα της Αργεντινής εξανεμίστηκε, με την χώρα να αναγκάζεται να καταφύγει στο Δ.Ν.Τ. για να αναχρηματοδοτήσει το χρέος της. Στον πίνακα 3.3 φαίνεται ξεκάθαρα το πρόβλημα αναχρηματοδότησης του χρέους της χώρας μετά την έναρξη της κρίσης.

Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 3.3, μετά το ξέσπασμα της κρίσης το 1998, η προσβασιμότητα της χώρας στις διεθνείς αγορές ήταν συνεχώς μειούμενη, φτάνοντας το 2001 να είναι σε μηδενικά επίπεδα. Για το λόγο αυτό η χώρα κατέφυγε στο Δ.Ν.Τ. ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις δανειακές υποχρεώσεις της. Επίσης την ίδια περίοδο παρουσιάζεται και μια έκρηξη του δημοσίου χρέους της χώρας, το οποίο ενώ το 1994 ανερχόταν στο 29% του Α.Ε.Π., το 2001 άγγιξε το 62%, ενώ το 2002, μετά τη χρεοκοπία της χώρας, εκτοξεύτηκε σε ποσοστό 151% (Setser and Gelpert 2006, 474).

**ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3.: Πρόσβαση της Αργεντινής σε εξωτερικό και εσωτερικό
δανεισμό την περίοδο 1995-2001 (σε δισεκατομμύρια δολάρια)**

ΕΤΟΣ	Καθαρός εξωτερικός ιδιωτικός δανεισμός	Καθαρός δανεισμός από την αγορά ομολόγων	Καθαρός δανεισμός από το Δ.Ν.Τ.	Αύξηση τραπεζικών διαθεσίμων
1995	13.2	2.4	3.8	-2.9
1996	11.5	10.0	1.1	8.9
1997	14.5	8.4	0.4	13.1
1998	16.8	11.6	2.3	8.9
1999	3.4	2.8	1.3	5.5
2000	1.3	-0.8	1.4	3.7
2001	-6.4	-9.2	10.6	-19.8

Πηγή: Setser B. and Gelpern A., « Pathways Through Financial Crisis: Argentina», *Global Governance* 12 (2006), p. 468

Υπό αυτές τις συνθήκες η λογική θα επέβαλε την αλλαγή του καθεστώτος των συναλλαγματικών ισοτιμιών, αφήνοντας την ισοτιμία να ταλαντεύεται ελεύθερα. Όμως η εμμονή της κυβέρνησης να διατηρήσει την ισοτιμία σταθερή οδήγησε σε νέες πολιτικές μείωσης μισθών και αύξησης των φόρων που είχαν ως αποτέλεσμα την περαιτέρω ύφεση (Saxton 2003: 34-36). Οι επιπρόσθετοι φόροι που επιβλήθηκαν επέφεραν ακόμη μεγαλύτερη ύφεση και μείωση εισοδημάτων, προκαλώντας έτσι περαιτέρω μείωση των εσόδων του κράτους. Εάν στα ανωτέρω προστεθεί και το πρόβλημα του τραπεζικού τομέα, με την κυβέρνηση να εξαναγκάζει τις τράπεζες να αγοράζουν κρατικά ομόλογα ώστε να έχει χρήματα να εξυπηρετεί τις υποχρεώσεις της (Eichengreen 2008: 208) , τότε γίνεται αντιληπτό ότι η οικονομία της χώρας παρότραιε.

Ακολούθησε η περαιτέρω απόσυρση χρηματικών κεφαλαίων από το εξωτερικό, όπως επίσης και η τάση μετατροπής των εγχωρίων νομισμάτων σε δολάρια. Η κυβέρνηση για να περιορίσει τις εκροές κεφαλαίου περιόρισε το ύψος των τραπεζικών αναλήψεων στα 250 πέσο ανά εβδομάδα ανά λογαριασμό, ενώ ο υπουργός οικονομικών της χώρας Cavallo αποφασίζει να αλλάξει τον καθορισμό της

ισοτιμίας του πέσο και αντί για το δολάριο τη συσχετίζει με ένα καλάθι νομισμάτων, προκαλώντας ακόμη μεγαλύτερη αβεβαιότητα. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο βλέποντας ότι οι προτάσεις του δεν εφαρμόζονταν, απέσυρε την στήριξη του στη χώρα, προκαλώντας ακόμη μεγαλύτερη αύξηση της αβεβαιότητας και στερώντας τη ρευστότητα από την Αργεντινή, η οποία εξαναγκάστηκε σε πτώχευση. Η οικονομία ανέκαμψε μόνο όταν οι ισοτιμίες αφέθηκαν να κυμαίνονται ελεύθερα, με αποτέλεσμα την μεγάλη υποτίμηση του νομίσματος, η οποία εκτόξευσε την ανταγωνιστικότητα της χώρας και την αύξηση των εξαγωγών της, προκαλώντας πλεονάσματα.

3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι γεγονός ότι μέσα στη δεκαετία του '90 όσες χώρες προσπάθησαν να εφαρμόσουν τις αρχές του Washington Consensus ενώ αρχικά παρουσίασαν εντυπωσιακά αποτελέσματα, στη συνέχεια παρουσίασαν μεγάλη κάμψη η οποία οδήγησε σε κρίσεις και μεγάλη ύφεση. Είναι όμως επίσης γεγονός ότι οι χώρες αυτές σε πολλές περιπτώσεις είτε εφάρμοσαν πλημμελώς, είτε δεν εφάρμοσαν καθόλου κάποιες εκ των αρχών του Washington Consensus. Τα πενιχρά όμως αποτελέσματα έκαναν πολλούς οικονομολόγους να οδηγηθούν στο συμπέρασμα ότι οι αρχές που περιγράφονταν στο άρθρο του Williamson είτε δεν επαρκούσαν για να επέλθει η δημοσιονομική σταθερότητα και εν συνεχεία η ανάπτυξη, είτε, ακόμη χειρότερα, βύθιζαν τις χώρες που τα εφάρμοζαν σε ακόμη μεγαλύτερη ύφεση. Επιπρόσθετα, θεωρούσαν ότι οι αρχές θα έπρεπε να τροποποιηθούν, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη, τον έλεγχο των αγορών και των κεφαλαιακών ροών με τρόπο που όμως δεν θα έπνιγε τις άμεσες ξένες επενδύσεις αλλά θα λειτουργούσε ως φίλτρο μπλοκάροντας την κατηγορία των επικίνδυνων βραχυπρόθεσμων κεφαλαίων τα οποία και θα μπορούσαν να επιφέρουν αποσταθεροποίηση στην οικονομία. Τέλος, πολλοί ισχυρίστηκαν ότι θα έπρεπε να δοθεί και μεγαλύτερη έμφαση όσον αφορά την αναδιανομή του εισοδήματος και την κοινωνική πρόνοια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΤΟ WASHINGTON CONSENSUS ΥΠΟ **ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ**

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γεγονός ότι τη δεκαετία του '90 τα προγράμματα οικονομικής εξυγίανσης που εφαρμόστηκαν σε αναπτυσσόμενες οικονομίες (κυρίως της Λατινικής Αμερικής) με βάση τις αρχές του Washington Consensus απέτυχαν, επιφέροντας λίγα ή σε μερικές περιπτώσεις μηδαμινά αποτελέσματα. Το γεγονός αυτό δημιούργησε μια αντιπαράθεση μεταξύ των οικονομολόγων, με κάποιους να υποστηρίζουν ότι το άρθρο του Williamson στη βάση του είναι σωστό και ότι οι χώρες ήταν αυτές που εφαρμόσαν ελλιπώς τα μέτρα, ενώ αρκετοί αντιθέτως θεώρησαν ότι ήταν λάθος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου να λάβει υπόψη του το άρθρο αυτό ως «βιβλίο οδηγιών» καθώς τα μέτρα που περιγράφονται είναι ασαφή, ενώ δεν δίνεται και η δέουσα σημασία σε σημαντικούς τομείς, όπως αυτός της ανάπτυξης και της αναδιανομής του εισοδήματος. Το κλίμα αυτό της αμφισβήτησης ανάγκασε μέχρι και τον Williamson να επανέλθει με νεότερο άρθρο του το 2002, υπερασπιζόμενος τις θέσεις του, αναφέροντας ωστόσο ότι το δημιούργημα του παρουσίαζε και αδυναμίες.

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια ανάλυση των θέσεων και των επιχειρημάτων των δύο πλευρών, όπως επίσης και η αναφορά των σημείων σύγκλισης τους όσον αφορά την πολιτική που θα πρέπει να εφαρμόζεται ώστε να επιτυγχάνεται η δημοσιονομική εξυγίανση. Επιπρόσθετα, θα γίνει αναφορά και στις τροποποιήσεις που παρατηρήθηκαν από πλευράς του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου σε προγράμματα που εφαρμόστηκαν μετά το 2002. Είναι πάντως γεγονός ότι παρά τις όποιες τροποποιήσεις, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο συνέχισε να εφαρμόζει τις αρχές του Washington Consensus και στα επόμενα προγράμματα δημοσιονομικής εξυγίανσης που εφάρμοσε, με τελευταία αυτά της Ελλάδος της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας.

4.2 Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΛΙΜΑΤΟΣ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗΣ

Η πρώτες ενστάσεις όσον αφορά την εφαρμογή της φιλελεύθερης πολιτικής με τη μορφή των αρχών του Washington Consensus είχαν τεθεί επί του τάπητος λίγο μετά την Ασιατική κρίση το 1997. Κύριος εκφραστής του ρεύματος αυτού ήταν ο Joseph Stiglitz, νομπελίστας οικονομολόγος και πρώην αντιπρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας, ο οποίος με ένα άρθρο του το 1998 εξέφρασε την αντίθεση του με την έως τώρα εφαρμοζόμενη οικονομική πολιτική (Stiglitz 1998 :01). Όμως μετά την χρεοκοπία την Αργεντινής το 2001 οι αντιδράσεις κατά τις φιλελεύθερης πολιτικής αυξήθηκαν σε τέτοιο σημείο, που ο Williamson αναγκάστηκε να επανατοποθετηθεί επί του θέματος, υποστηρίζοντας σε πολλά σημεία τις απόψεις του, και παραδεχόμενος κάποιες ατέλειες του συστήματος (Williamson 2002: 1-3). Τις απόψεις τους επί του θέματος εξέφρασαν και άλλοι οικονομολόγοι παίρνοντας κάποιες πιο ενδιάμεσες θέσεις. Αναλυτικότερα, η κριτική επεκτάθηκε σε συγκεκριμένες αρχές όπως αυτή της δημοσιονομικής πειθαρχίας, της μείωσης του μεγέθους του κράτους, των ιδιωτικοποιήσεων και της απελευθέρωσης της αγοράς αλλά και της μεταστροφής των κρατικών δαπανών και της συναλλαγματικής ισοτιμίας.

4.2.1 Δημοσιονομική πειθαρχία

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι χώρες οι οποίες υιοθέτησαν τη φιλελεύθερη πολιτική ήταν υποχρεωμένες να ακολουθήσουν πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης που θα στόχευε στη μείωση ή ακόμη και την εξάλειψη των ελλειμμάτων μέσω ισοσκελισμένων προϋπολογισμών και στη μείωση του δημοσίου χρέους. Η αντίθετη άποψη στο συγκεκριμένο επιχείρημα είναι ότι οι παράγοντες στους οποίους μπορεί να οφείλεται η αύξηση του ελλείμματος είναι πολλοί, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο να καθοριστεί το άριστο ύψος στο οποίο θα πρέπει το έλλειμμα να σταθεροποιηθεί (Stiglitz 1998: 08). Το ύψος του ελλείμματος καθορίζεται και από την σχέση αποταμιεύσεων-επενδύσεων. Μια χώρα η οποία παρουσιάζει υψηλό αριθμό επενδύσεων από το εξωτερικό αυτομάτως θα αυξήσει το έλλειμμα της, χωρίς να θεωρείται απαραίτητα κακό, αφού οι επενδύσεις συνεισφέρουν στην ανάκαμψη της οικονομίας και τη δημιουργία ανάπτυξης.

Αντιθέτως, εάν το έλλειμμα οφείλεται σε βραχυχρόνιες επενδύσεις, όπως αυτές που πραγματοποιήθηκαν στην Ανατολική Ασία το 1997, τότε υπάρχει σοβαρό ζήτημα, αφού οι εν λόγω επενδύσεις δεν συνεισφέρουν στη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη της χώρας (Stiglitz 1998: 09).

Η άποψη αυτή δεν μπορεί να παραγκωνιστεί. Είναι γεγονός ότι θα πρέπει να υπάρχει μια μελέτη που να καθορίζει το ύψος του ελλείμματος βάσει των επενδυτικών αναγκών μιας χώρας. Όμως μέχρι και σήμερα σε όλα τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής που έχουν εφαρμοστεί, στόχος είναι η πλήρης εξάλειψη του πρωτογενούς ελλείμματος και εν συνεχεία η δημιουργία πλεονασμάτων του ισοζυγίου πληρωμών, ώστε να μπορεί να εξυπηρετηθεί το χρέος. Και αυτό γιατί δεν μπορεί να παραγκωνιστεί το γεγονός της «οικονομικής ορθοδοξίας», δηλαδή ότι μόνο η δημοσιονομική εξυγίανση μπορεί να εξαλείψει τις πληθωριστικές πιέσεις που δημιουργούνται λόγω της παρουσίας των χρόνιων ελλειμμάτων (Naim 2000: 91-93), χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να υπάρξουν και άλλες μεταρρυθμίσεις.

Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί και κάτι ακόμη. Δυστυχώς είναι πρακτικά αδύνατο να κριθεί ένα πρόγραμμα οικονομικής εξυγίανσης εάν δεν έχει εφαρμοστεί σωστά. Και βάσει των αναφερομένων στο προηγούμενο κεφάλαιο είναι γεγονός ότι καμία από τις χώρες που προσπάθησαν να εφαρμόσουν τις αρχές του Washington Consensus δεν μπόρεσε να φέρει εις πέρας το προγραμματισμένο σχέδιο δημοσιονομικής εξυγίανσης. Βασικότερο παράδειγμα η Αργεντινή, η οποία δεν μπόρεσε να αντισταθεί στις κοινωνικές αντιδράσεις, με συνέπεια να μην εφαρμόσει τα περιοριστικά δημοσιονομικά μέτρα που όφειλε, με αποτέλεσμα να υπερτιμηθεί το νόμισμα της και να διογκωθούν τα ελλείμματα της (Williamson 2002: 02). Όμως η περίπτωση της Αργεντινής δεν είναι μοναδική, αφού και οι υπόλοιπες χώρες απέτυχαν να εφαρμόσουν πλήρως την περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι επιφέρει πάντοτε μεγάλες κοινωνικές αντιδράσεις και υψηλό πολιτικό κόστος (Eichengreen 2008: 201).

4.2.2 Η συναλλαγματική ισοτιμία

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι χώρες επέλεξαν ένα καθεστώς σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών με μικρές διακυμάνσεις το οποίο τους επέτρεπε να προσελκύσουν περισσότερες επενδύσεις, αφού η σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία εγγυάται στους επενδυτές την αξία της επένδυσης τους, ενώ με τον τρόπο αυτό μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν και τις πληθωριστικές πιέσεις. Ειδικότερα, η Αργεντινή επέλεξε ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Όμως αυτό δεν ήταν αρκετό, καθώς στο άρθρο του Williamson αναφερόταν ρητά ότι θα έπρεπε η ισοτιμία να ήταν και ανταγωνιστική, ώστε να μην υπάρξει πρόβλημα υπεραξίας της ισοτιμίας, γεγονός που θα έκανε το νόμισμα μη υπερτιμημένο, καταστρέφοντας την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, όπως συνέβη άλλωστε στην Αργεντινή (Williamson 2002: 02).

4.2.3 Το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων

Ο τρόπος πώλησης των κρατικών εταιριών υπήρχε ένα από τα βασικότερα σημεία κριτικής των πολέμιων του Washington Consensus, κυρίως διότι πολλές από τις προσπάθειες ιδιωτικοποίησης των κρατικών επιχειρήσεων τη δεκαετία του '90 δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Σύμφωνα με τον Williamson οι επιχειρήσεις όσο βρίσκονται υπό την εποπτεία του κράτους παρουσιάζουν δυσλειτουργίες. Η πώληση τους σε ιδιώτες έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των κρατικών εσόδων και τη μείωση των κρατικών δαπανών (λόγω της διακοπής των επιχορηγήσεων για να καλυφθούν οι ζημιές που παρουσίαζαν), όπως επίσης και την κατακόρυφη αύξηση της παραγωγικότητας (Williamson 1990: 06). Επίσης θα πρέπει να αναφερθεί και το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις οι κρατικές επιχειρήσεις έχουν χρησιμοποιηθεί από τις εκάστοτε κυβερνήσεις ως μέσω πολιτικών προσλήψεων, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν επιβαρυνμένους προϋπολογισμούς λόγω του πλεονάζοντος προσωπικού, ενώ απορροφούν συχνά κρατικά κονδύλια και επενδύσεις, χωρίς όμως να παρουσιάζουν την αντίστοιχη απόδοση μειώνοντας έτσι την παραγωγικότητα της χώρας. Τέλος, πολλές φορές προκαλούν και στρεβλώσεις στην αγορά εργασίας, λόγω των ειδικών συμβάσεων που έχουν τα στελέχη τους (Naim 2000: 99).

Στο θέμα των ιδιωτικοποιήσεων συμφωνούν και οι σκεπτικιστές, με τη διαφορά όμως ότι θα πρέπει να πραγματοποιείται υπό συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο ώστε να ενισχύει ο ανταγωνισμός. Η πώληση των κρατικών μονοπωλίων και η μετατροπή τους σε ιδιωτικά δεν θα προσφέρει τίποτα από πλευράς ανταγωνισμού, αντίθετα είναι πολύ πιθανότερο οι τιμές να αυξηθούν ακόμη περισσότερο, αποφέροντας τελικά μεγαλύτερη επιβάρυνση στους καταναλωτές (Stiglitz 1998: 19). Σύμφωνα με τον Stiglitz, ο στόχος πρέπει να είναι η αύξηση της αποτελεσματικότητας και όχι το ιδιοκτησιακό καθεστώς μιας εταιρίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μπορεί να θεωρείται αυτό της αντίθεσης μεταξύ της Ρωσίας τη δεκαετία του '90 και της Κίνας. Η Κίνα φαινομενικά ήρθε σε πλήρη αντίθεση με τις αρχές του Washington Consensus όσον αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις, αφού μεγάλο μέρος των επιχειρήσεων παρέμεινε υπό κρατικό ιδιοκτησιακό καθεστώς. Όμως παρόλα αυτά η Κίνα σήμερα θεωρείται η δεύτερη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη, καθώς οι εν λόγω επιχειρήσεις θεωρούνται παραγωγικές κυρίως λόγω του τρόπου λειτουργίας τους. Αντίθετα η Ρωσία παρά τις εκτενείς ιδιωτικοποιήσεις που πραγματοποίησε, δεν απέφυγε την οικονομική κρίση του 1998, ενώ και οι διαδικασίες με τις οποίες πραγματοποιήθηκαν δεν ήταν υπό καθεστώς διαφάνειας, με αποτέλεσμα τα έσοδα για το κράτος να είναι πενιχρά (ibid: 21-22). Επιπρόσθετα, οι κρατικές επιχειρήσεις μπορούν να γίνουν ανταγωνιστικές μέσω τροποποιήσεων του τρόπου λειτουργίας τους. Έτσι επιχειρήσεις οι οποίες θα κινούνταν μόνο βάσει των εσόδων τους και όχι μέσω των κρατικών ενισχύσεων θα μπορούσαν να είναι ανταγωνιστικές, αφού με τον τρόπο αυτό εξαλείφεται η πιθανότητα του ηθικού κινδύνου, ο οποίος προέρχεται από το γεγονός ότι επιχειρήσεις αυτές, γνωρίζοντας ότι θα λάβουν επιδοτήσεις εάν παρουσιάσουν ζημιές, δεν ασχολούνται με το θέμα της παραγωγικότητας (ibid: 20).

4.2.4 Η αναμόρφωση της χρηματοπιστωτικής αγοράς

Το φιλελεύθερο σύστημα σε αντίθεση με την κενυσιανή θεωρία, όπου το κράτος θεωρείται ο βασικότερος παίκτης του συστήματος, είναι δομημένο γύρω από τις αγορές. (Gore 2000: 790). Αυτό σημαίνει ότι όλες οι μορφές προστατευτισμού που μπορεί να έχει ένα κράτος όσον αφορά τις κεφαλαιακές ροές θα πρέπει να αρθούν.

Στις χώρες που εφαρμόστηκε όμως το μέτρο αυτό δεν έφερε τα αποτελέσματα που αναμενόταν. Αντιθέτως σε κάποιες περιπτώσεις διαπιστώθηκαν οι κίνδυνοι που εγκυμονούν από την αθρόα προσέλευση επενδύσεων. Επιπρόσθετα, οι ξένες επενδύσεις βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα μόνο ανταγωνιστική δεν έκαναν την εγχώρια οικονομία. Αντιθέτως σε πολλές περιπτώσεις υπήρξαν παράγοντας αποσταθεροποίησης της οικονομίας (περίπτωση Ανατολικής Ασίας), με αποτέλεσμα να μειώνονται και οι πιθανότητες εισροής άμεσων ξένων επενδύσεων (Naim 2000: 93). Οι αποτυχημένες προσπάθειες της δεκαετίας του '90 έδειξαν ότι θα πρέπει να υπάρξουν περιορισμοί όσον αφορά το κομμάτι των βραχυπρόθεσμων επενδύσεων, ώστε να μην προκαλείται αποσταθεροποίηση στην εγχώρια οικονομία λόγω μιας έντονης τάσης φυγής κεφαλαίων.

Στα ανωτέρω θα πρέπει να προστεθεί και ο εξής προβληματισμός: εάν οι αγορές αφεθούν να ενεργήσουν ελεύθερα, τότε υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να παρουσιαστεί ένας μεγάλος αριθμός επιπλοκών. Και αυτό γιατί οι αγορές δεν λειτουργούν ορθολογικά όπως πολλές φορές η θεωρία του φιλελευθερισμού ευαγγελίζεται. Σαφέστατα υφίστανται σοβαρά προβλήματα, όπως αυτό της ελλιπούς πληροφόρησης και των ατελών αγορών, που μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές χρηματοοικονομικές κρίσεις, καταλήγοντας σε μια ισορροπία τελείως διαφορετική από την κατά Pareto ιδανική (Stiglitz 1998: 12). Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών θα πρέπει να προωθηθεί το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο όσον αφορά την λειτουργία των χρηματαγορών, το οποίο θα καταργεί μεν τις παλαιότερες διατάξεις που επέβαλαν αδιακρίτως περιορισμούς στις εισροές κεφαλαίων σε μια χώρα, περιορίζοντας βέβαια τις μορφές των βραχυπρόθεσμων επενδύσεων που μπορεί να προκαλέσουν αποσταθεροποιητικές τάσεις στην οικονομία. Με τον τρόπο αυτό θα υπάρχει ένας αποτελεσματικός χρηματοπιστωτικός τομέας που θα ενισχύσει τις προσπάθειες της εκάστοτε χώρας για ανάκαμψη (ibid: 13-14). Επιπλέον οι αλλαγές αυτές δεν θα πρέπει να γίνουν απότομα αλλά σταδιακά. Βέβαια, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο Williamson στο άρθρο του είχε επισημάνει ότι οι περιορισμοί θα πρέπει να αρθούν πλήρως μόνο στην περίπτωση των άμεσων ξένων επενδύσεων και όχι στην περίπτωση των επικίνδυνων βραχυπρόθεσμων επενδύσεων.

4.2.5. Η πλήρης απελευθέρωση του εμπορίου

Στο κομμάτι αυτό οι επικριτές επισημαίνουν ότι δεν αρκεί μόνο η κίνηση της κατάργησης των δασμών και κάθε είδους προστατευτισμού. Θα πρέπει η απελευθέρωση να γίνει σταδιακά και όχι απότομα, ώστε οι εγχώριες βιομηχανίες να μπορέσουν να αναπτύξουν το λεγόμενο συγκριτικό τους πλεονέκτημα στην παραγωγή. Μόνο έτσι θα μπορέσουν να ανταγωνιστούν τις ξένες επιχειρήσεις. Σε άλλη περίπτωση, οι ξένες εταιρίες θα κυριαρχήσουν στην αγορά, πλήττοντας τον ανταγωνισμό και τα οφέλη που αυτός θα είχε στους καταναλωτές (Stiglitz 1998: 17).

4.2.6 Ο ρόλος του κράτους

Ένα βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την μελέτη των δέκα βασικών αρχών του Washington Consensus είναι η μείωση της παρεμβατικότητας του κράτους στην οικονομία, η οποία και θα προκύψει μέσω των ιδιωτικοποιήσεων, της απελευθέρωσης του εμπορίου, της άρσης των φραγμών στις επενδύσεις και της αναπροσαρμογής των δημοσίων επενδύσεων. Για τους φιλελεύθερους το ρόλο του ρυθμιστή της οικονομίας έχουν πλέον οι αγορές και όχι το κράτος, ενώ ο ιδιωτικός τομέας βαρύνεται πλέον με τη ευθύνη της αύξησης των επενδύσεων ώστε να δημιουργηθεί ανάπτυξη, άποψη στην οποία συμφωνεί και ο Williamson (Williamson 1990: 1-5). Όμως αυτός ο νέος ρόλος του κράτους δεν βρίσκει σύμφωνους τους επικριτές της φιλελεύθερης θεωρίας. Ο Stiglitz ισχυρίζεται ότι το κράτος θα πρέπει και στο νέο σύστημα να κατέχει ένα βασικό ρόλο, αυτόν του ρυθμιστή του συστήματος (Stiglitz 1998: 24). Ακόμη όμως και αυτός πιστεύει ότι το μεγάλο μέγεθος του κράτους σε πολλές χώρες το κάνει δυσκίνητο και αντιπαραγωγικό, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι θα πρέπει να περάσουμε στην αντίθετη πλευρά. Θεωρεί ότι οι αγορές παρουσιάζουν ατέλειες συμπεριφορά τους, κυρίως λόγω του θέματος της ατελούς πληροφόρησης άλλα και δομικών αδυναμιών που παρουσιάζουν στη λειτουργία τους (ibid: 24). Για το λόγο αυτό και το κράτος θα πρέπει να λάβει το ρόλο του ρυθμιστή ώστε να μπορεί να παρέμβει και να διορθώσει τις στρεβλώσεις που προκαλούν οι αγορές. Η νομοθεσία, η παιδεία, η υγεία αλλά και η αναδιανομή του εισοδήματος μέσω της φορολογικής πολιτικής και των κοινωνικών παροχών αποτελούν αρμοδιότητα του κράτους, ενώ έχει αποδειχθεί σε πολλές περιπτώσεις ο

καταλυτικός ρόλος του κράτους στη δημιουργία ζήτησης υπηρεσιών (μέσω κρατικών επενδύσεων) ώστε να τονωθεί ο ιδιωτικός τομέας και να βγει η οικονομία. Στην περίπτωση αυτή όμως, το κράτος θα πρέπει να αποσύρεται αμέσως μετά την ανάκαμψη της οικονομίας (η πρόταση αυτή του Stiglitz μας παραπέμπει επίσης στην Κευνσιανή θεωρία) (ibid: 24-25).

4.2.7 Η εμφάνιση επιπλοκών που δεν είχαν προβλεφθεί

Η εφαρμογή των αρχών του Washington Consensus στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, της Ανατολικής Ασίας και της Ρωσίας, απέδειξε ότι υπήρχαν παράμετροι τις οποίες ο Williamson δεν είχε λάβει καθόλου υπόψη του στο άρθρο του και οι οποίες τελικά είχαν την δυναμική να προκαλέσουν μια σοβαρή σειρά από επιπλοκές στην εφαρμογή του προγράμματος. Σε αυτό συνέβαλε βέβαια και το γεγονός ότι το άρθρο είναι ίσως υπερβολικά απλό εκ ορισμού του (το μέγεθος του είναι μόλις δέκα σελίδες) ώστε να χρησιμοποιηθεί ως εγχειρίδιο οδηγιών για την ανάκαμψη της οικονομίας μιας χώρας. Το γεγονός αυτό αποδείχθηκε και στην πράξη καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, καθώς οι χώρες που το υιοθέτησαν ως όργανο οικονομικής πολιτικής δεν κατόρθωσαν να επιτύχουν τα αποτελέσματα που ανέμεναν οι διεθνείς οργανισμοί (Δ.Ν.Τ., Παγκόσμια Τράπεζα), καθώς οι μεταρρυθμίσεις δεν εφαρμόστηκαν ολοκληρωμένα λόγω επιπλοκών που παρουσιάστηκαν (Naim 2000: 92).

Ένα από τα βασικά δομικά ελαττώματα του Washington Consensus είναι ότι παρόλο που αποτελεί μια συνταγή εξυγίανσης μιας εγχώριας οικονομίας η οποία βρίσκεται σε κρίση, δεν έχει τη δυνατότητα να προβλέψει και να αντιμετωπίσει την πιθανότητα μιας επερχόμενης οικονομικής κρίσης (σε αντίθεση με την Κευνσιανή θεωρία στην οποία η προ-κυκλική πολιτική είχε ως στόχο την αντιμετώπιση των οικονομικών διακυμάνσεων πριν ακόμη αυτές έρθουν), γεγονός που παραδέχθηκε και ο Williamson (Williamson 2002: 02).

Επιπρόσθετα, ένας παράγοντας οποίος δεν είχε ληφθεί υπόψη κατά τη σύνταξη του άρθρου αλλά τελικά έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην αποτυχία εφαρμογής του προγράμματος ήταν αυτός της παγκοσμιοποίησης, ο οποίος σαφέστατα επηρεάζει

και τον κλάδο της οικονομίας. Σήμερα, λόγω της παγκοσμιοποίησης, οι αγορές αλληλεπιδρούν σε παγκόσμιο επίπεδο, κάτι που παρατηρήθηκε και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90. Έτσι, ειδικότερα στον χρηματοπιστωτικό τομέα, το ξέσπασμα μιας κρίσης σε μια χώρα προκαλεί την αναστάτωση και επιφυλακτικότητα των αγορών όχι μόνο ως προς αυτή τη χώρα, αλλά και προς άλλες χώρες με παρόμοια χαρακτηριστικά όσον αφορά την οικονομία τους άλλα τις μεταρρυθμίσεις που αυτές εφαρμόζουν (Naim 2000: 94). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό της Ασιατικής Κρίσης το 1997, η οποία αυτομάτως προκάλεσε την κρίση εμπιστοσύνης και εν συνεχεία την φυγή κεφαλαίων και από άλλες χώρες που εφαρμόζαν την ίδια οικονομική πολιτική με αυτή των Ασιατικών Χωρών (Βραζιλία, Ρωσία, Αργεντινή, Τουρκία) βυθίζοντας και αυτές στην ύφεση, παρόλο που την περίοδο εκείνη δεν παρουσίαζαν μεγάλα προβλήματα. Το πρόβλημα της διασποράς της κρίσης από την μια χώρα στην άλλη αποτέλεσε ένα νέο φαινόμενο το οποίο εμφανίστηκε τη δεκαετία του '90 και μετά, κάνοντας ακόμη πιο πολύπλοκο ζήτημα την εφαρμογή των αρχών του Washington Consensus, καθώς στο σημερινό διεθνές οικονομικό περιβάλλον μια χρηματοπιστωτική κρίση μιας ημέρας μπορεί να υποδομήσει πλήρως μεταρρυθμίσεις που χρειάστηκαν μήνες ή ακόμη και χρόνια για να εφαρμοστούν (ibid: 96).

Τέλος, μια βασική παρατήρηση όσον αφορά την εφαρμογή των προγραμμάτων εξυγίανσης είναι το γεγονός ότι τις περισσότερες φορές τα μέτρα που λήφθηκαν βύθισαν την οικονομία σε μια ακόμη μεγαλύτερη ύφεση και σε πολλές περιπτώσεις διέλυσαν τον κοινωνικό ιστό, αφού η διαφορά μεταξύ πλουσίων και φτωχών μεγάλωσε, με την μεσαία τάξη τις περισσότερες φορές να είναι αυτή που «φορτώθηκε» το μεγαλύτερο βάρος των μεταρρυθμίσεων, υποβιβάζοντας με τον τρόπο αυτό το επίπεδο διαβίωσης της. Η εμφάνιση του φαινομένου αυτού οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι τα προγράμματα εξυγίανσης που εφαρμόστηκαν λάμβαναν υπόψη τους για τη λήψη των μέτρων μόνο τα μακροοικονομικά χαρακτηριστικά της οικονομίας όπως το Α.Ε.Π.) χωρίς όμως να λαμβάνουν υπόψη τους τις ανθρώπινες παραμέτρους (όπως το πώς κατανέμεται το Α.Ε.Π. ανά κατηγορία πολιτών) (ibid: 96).

4.3 Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ

Όλοι οι ανωτέρω λόγοι προκάλεσαν μια έντονη κριτική τάση προς ως προς τις πολιτικές οικονομικής εξυγίανσης που ακολουθούνταν έως τότε βάσει των αρχών του Washington Consensus. Πλέον υπήρχε και ο αντίλογος, ο οποίος συμφωνούσε μεν με αρκετές από τις μεταρρυθμίσεις που πρότεινε το άρθρο του Williamson, προτείνοντας όμως ένα εναλλακτικό σχέδιο, στο οποίο το κράτος θα παίζει ένα σοβαρό ρυθμιστικό ρόλο στην περίπτωση αποτυχιών των αγορών και το οποίο θα προστατεύει την εγχώρια βιομηχανία (κυρίως τις νηπιακές βιομηχανίες) μέσω νομοθετικών μέτρων (Gore 2000: 793). Επιπλέον ένας αριθμός οικονομολόγων, κυρίως λατινοαμερικάνικης καταγωγής, πλέον θεωρούν θα τα προγράμματα εξυγίανσης θα πρέπει να επικεντρωθούν στη δημιουργία ενός προτύπου ανάπτυξης, το οποίο θα βασίζεται στο εξαγωγικό εμπόριο. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να υφίστανται κάποιες μορφές προστατευτισμού ώστε να καταστεί δυνατή η ανάπτυξη και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των εγχωρίων επιχειρήσεων, χωρίς οι τελευταίες να απορροφηθούν πλήρως από τις πολυεθνικές (ibid: 797).

Ταυτόχρονα θα πρέπει να υφίσταται και η κατάλληλη μέριμνα ώστε οι πολιτικές να έχουν ως στόχο τους και την αναδιανομή του εισοδήματος, μειώνοντας με τον τρόπο αυτό το ποσοστό των φτωχών κοινωνικών στρωμάτων, ακόμη και αν αυτό σημαίνει τη μερική χαλάρωση των όρων του που αναφέρονται στο Washington Consensus (ibid: 795-796). Για τους υποστηρικτές αυτής της οικονομικής πολιτικής, η οποία έχει ανεπίσημα χαρακτηριστεί ως «Southern Consensus», στόχος των προγραμμάτων εξυγίανσης δεν θα πρέπει να είναι μόνο η οικονομική εξυγίανση των χωρών αλλά και η δημιουργία των κατάλληλων οικονομικών συνθηκών ώστε να καταστεί εφικτή η μείωση του παραγωγικού χάσματος μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσομένων οικονομιών. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι αυτό το μείγμα οικονομικής πολιτικής δεν έχει υιοθετηθεί από κανέναν επίσημο διεθνή οργανισμό (ibid: 795).

4.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εφαρμογή των αρχών του Washington Consensus κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Είτε λόγω αδυναμιών εφαρμογής των μέτρων από πλευράς των χωρών, είτε λόγω δομικών αδυναμιών που δεν είχαν προβλεφθεί, οι χώρες που προσπάθησαν να εφαρμόσουν το φιλελεύθερο σύστημα ως τρόπο επίλυσης των προβλημάτων των οικονομιών τους, τελικά κατέληξαν να παρουσιάσουν ακόμη μεγαλύτερη ύφεση. Τα απογοητευτικά αυτά αποτελέσματα είχα ως αποτέλεσμα την δημιουργία κλίματος αμφισβήτησης ως προς την αξιοπιστία του φιλελεύθερου συστήματος όπως αυτό εκφραζόταν από το Washington Consensus. Οικονομολόγοι όπως ο Joseph Stiglitz και ο Paul Krugman κατέκριναν εν μέρει τα μέτρα που εφαρμόστηκαν, με τον πρώτο να ισχυρίζεται ότι το πλάνο θα πρέπει να τροποποιηθεί, δίνοντας στο κράτος το ρόλο του ρυθμιστή των ατελειών των αγορών και του προστάτη του κοινωνικού συνόλου, και ισχυριζόμενος ότι τα μέτρα λιτότητας δεν είναι αρκετά από μόνα τους, αλλά θα πρέπει να συνδυαστούν και με πολιτικές ανάπτυξης, ενώ ο δεύτερος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι υπεύθυνοι οικονομολόγοι του Δ.Ν.Τ. πέταξαν τα εγχειρίδια των οικονομικών που κατείχαν, ειδικότερα στην περίπτωση της Ασιατικής κρίσης, εφαρμόζονταν περιοριστικά δημοσιονομικά μέτρα κίνηση που έκανε τα πράγματα χειρότερα (Naïm 2000: 95).

Επιπρόσθετα, μια ομάδα οικονομολόγων από τη Λατινική Αμερική πρότειναν το δικό τους σχέδιο τροποποίησης του Washington Consensus, γνωστό και ως «Southern Consensus», το οποίο σαφέστατα και παρουσιάζει διακριτές αποκλίσεις από το αρχικό κείμενο, αφού σε αυτό το κράτος αναλαμβάνει ακόμη μεγαλύτερο ρόλο, όντας πλέον ικανό να παρέμβει στην οικονομία όποτε αυτό κρίνει ότι θα πρέπει να γίνει ώστε να προστατευθεί η εγχώρια βιομηχανία, ενώ επίσης θα αποτελεί και την ατμομηχανή της ανάπτυξης μέσω επενδύσεων που θα προωθεί σε περίπτωση που η εγχώρια οικονομία θα παρουσιάζει υφεσιακά φαινόμενα.

Ο Williamson από την πλευρά του παραδέχθηκε ότι θα έπρεπε να υπάρξει από πλευράς του κράτους το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο ώστε να περιοριστούν οι βραχυπρόθεσμες εισροές κεφαλαίου οι οποίες και είναι περισσότερο επιρρεπείς στα κερδοσκοπικά παιχνίδια, και οι οποίες ευθύνονται και για την μεγάλη εκροή

κεφαλαίου που παρουσιαζόταν στις χώρες που παρουσίασαν κρίσεις τη δεκαετία του '90, βυθίζοντας τες ακόμη περισσότερο στην ύφεση. Επιπλέον, παραδέχθηκε ότι το σύστημα του δεν είχε τη δυνατότητα πρόβλεψης των επερχόμενων κρίσεων, ενώ ανέφερε και το γεγονός ότι δεν είχε προβλέψει το φαινόμενο της διασποράς των κρίσεων και σε άλλες χώρες λόγω της παγκοσμιοποίησης. Όμως επέμεινε ότι σε καμιά περίπτωση δεν θα έπρεπε η παγκόσμια οικονομία να υιοθετήσει αρχές προστατευτισμού και κρατικισμού όπως παλαιότερα.

Είναι γεγονός ότι ένα κομμάτι της κριτικής ήταν ορθό (κυρίως οι απόψεις του Stiglitz όσον αφορά το ρόλο του κράτους ως ρυθμιστή των ατελειών των αγορών), ένα άλλο όμως θα ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί, κυρίως βάσει των σημερινών δεδομένων, όπου οι αγορές και πιστωτικά ιδρύματα όπως οι οίκοι αξιολόγησης παίζουν ένα τόσο σημαντικό ρόλο στην παγκόσμια οικονομία. Μια χώρα η οποία θα εφαρμόζε τακτικές προστατευτισμού και κρατικισμού πιθανότατα θα αντιμετώπιζε την κριτική στάση των αγορών, η οποία θα εκφράζονταν μέσω του διεθνούς χρηματοπιστωτικού αποκλεισμού της χώρας (με τα spread δανεισμού των ομολόγων του εν λόγω κράτους να εκτοξεύονται σε δυσθεώρητα ύψη, αποκλείοντας με τον τρόπο αυτό την πιθανότητα δανεισμού από το εξωτερικό για κάλυψη υποχρεώσεων). Αυτό πιθανότατα θα οδηγούσε την χώρα στη χρεοκοπία.

Η ασκούμενη αυτή κριτική είχε ως αποτέλεσμα την μερική αλλαγή στάσης από πλευράς διεθνών οργανισμών όπως το Δ.Ν.Τ., οι οποίοι πλέον εφαρμόζαν προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής τα οποία περιείχαν ελαστικότερους όρους και μεγαλύτερα χρονοδιαγράμματα, όπως επίσης περιείχαν και όρους που σαν σκοπό είχαν τον ίσο καταμερισμό των βαρών σε όλο το κοινωνικό σύνολο μιας χώρας. Όμως και πάλι το βάρος εφαρμογής του προγράμματος έπεφτε στις κυβερνήσεις των χωρών, οι οποίες και θα έπρεπε να το εφαρμόσουν πιστά ώστε να επέλθει η αναμενόμενη οικονομική εξυγίανση.

Οι ανεπτυγμένες χώρες όμως επέλεξαν να μην ακούσουν την κριτική και να συνεχίζουν να εφαρμόζουν ένα φιλελεύθερο σύστημα στο οποίο οι αγορές λειτουργούσαν ανεπηρέαστες και δίχως περιορισμούς. Οι Η.Π.Α. αποτελούσαν η χώρα πρότυπο του συστήματος αυτό καθόλη τη διάρκεια 2001-2008 έως ότου οι

απόψεις του Stiglitz όσον αφορά τις ατέλειες των αγορών ήρθαν να επιβεβαιωθούν με το χειρότερο δυνατό τρόπο, την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ

ΑΓΟΡΩΝ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κριτική που δέχθηκε το φιλελεύθερο σύστημα για τις κρίσεις που ξέσπασαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 στις αναπτυσσόμενες οικονομίες που το υιοθέτησαν δε στάθηκε αρκετή ώστε να επηρεαστούν οι ανεπτυγμένες οικονομίες. Μάλιστα οι περισσότερες από τις κυβερνήσεις των χωρών αυτών πίστευαν ότι οι κρίσεις που επήλθαν οφείλονταν κυρίως στην ελλιπή εφαρμογή των προγραμμάτων δημοσιονομικής σταθερότητας και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Θεωρούσαν ότι η αδυναμία των αναπτυσσόμενων οικονομιών να βάλουν τα οικονομικά τους σε τάξη, μειώνοντας τα χρόνια ελλείμματα και το υψηλό δημόσιο χρέος ήταν αυτή που προκάλεσε την κρίση και ότι το ίδιο το φιλελεύθερο σύστημα. Οι απόψεις του Stiglitz αγνοήθηκαν και η κυρίαρχη άποψη συνέχιζε να είναι αυτή που θεωρούσε τις διεθνείς αγορές το ρυθμιστή του συστήματος, υποστηρίζοντας ότι δεν θα έπρεπε επουδενί να περιορίζονται από ισχυρούς κρατικούς ελέγχους. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας ήταν ελεύθερος να λειτουργεί χωρίς ουσιαστικά να υπάγεται σε περιορισμούς.

Μέχρι και το τέλος του 2007 φαινόταν ότι τελικά η ορθή τακτική ήταν αυτή. Οι ρυθμοί ανάπτυξης των ανεπτυγμένων χωρών έφταναν πολλές φορές σε διψήφιο αριθμό, με την περίοδο 2002-2007 να σημειώνεται η μεγαλύτερη μέση παγκόσμια ανάπτυξη των τελευταίων σαράντα ετών (Χαρδούβελης 2011: 02). Πρότυπο χώρας του φιλελεύθερου συστήματος όλο αυτό το χρονικό διάστημα υπήρξαν οι Η.Π.Α. οι οποίες δεν παρέλειπαν να επισημαίνουν συνεχώς την στήριξη τους στο σύστημα των ελεύθερων διεθνών αγορών. Όμως μέσα στο 2008 το σκάσιμο της φούσκας των στεγαστικών δανείων στις Η.Π.Α. δημιούργησε μια αλυσιδωτή αντίδραση γεγονότων τα οποία οδήγησαν στη δημιουργία της μεγαλύτερης οικονομικής κρίσης που γνώρισε η παγκόσμια οικονομία μετά το 1930.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 ήταν μια χρηματοπιστωτική κρίση, η οποία όμως στη συνέχεια πέρασε στην πραγματική οικονομία προκαλώντας

πρωτόγνωρα υφεσιακά φαινόμενα. Οι επιπτώσεις της κρίσης αυτής στην πραγματική οικονομία είναι ορατές ακόμη και σήμερα μέσω της κρίσης χρέους που ταλανίζει την Ευρωζώνη από το 2009 και μέχρι και σήμερα δεν έχει τεθεί υπό έλεγχο.

Η κρίση του 2008 όμως αποτέλεσε και τη βάση για περαιτέρω κριτική του φιλελεύθερου συστήματος. Πολλοί ισχυρίστηκαν ότι εν τέλει οι διεθνείς αγορές παρουσιάζουν μια σειρά από μεγάλες αδυναμίες, γεγονός που μόνο τέλειες δεν τις καθιστά, με αποτέλεσμα οι απόψεις του Stiglitz για ανάληψη από μέρους του κράτους ενός ρόλου ρυθμιστή των αγορών και προστάτη του κοινωνικού συνόλου να επανέλθουν δριμύτερες. Σκοπός του εν λόγω κεφαλαίου είναι αναλύσει αρχικά τον τρόπο λειτουργίας των διεθνών αγορών και στη συνέχεια να προβεί σε μια επιμέρους ανάλυση της κρίσης του 2008 ώστε τελικά να αποδειχθεί εάν τελικά οι απόψεις του Stiglitz περί ύπαρξης ατελειών στη λειτουργία των διεθνών αγορών έχουν ισχύ και εάν τελικά το κράτος θα πρέπει να επωμιστεί μέσω νομικών παρεμβάσεων ένα ρόλο ρυθμιστή των αγορών, γεγονός που όμως αντίκειται στις αρχές του φιλελεύθερου συστήματος άλλα και του αρχικού Washington Consensus που υποστηρίζουν την πλήρη ελευθερία κινήσεων των διεθνών αγορών χωρίς την παραμικρή ύπαρξη κρατικών παρεμβάσεων.

5.2 Ο ΗΓΕΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΣΤΟ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 μέχρι και σήμερα οι διεθνείς αγορές παίζουν ένα βασικό ρόλο στο διεθνές οικονομικό σύστημα. Ο ρόλος αυτός τους έχει δοθεί λόγω της υιοθέτησης από το σύνολο των χωρών του φιλελευθερισμού, σύμφωνα με τον οποίο το οικονομικό σύστημα θα πρέπει να έχει ως θεμέλιο λίθο ρου τις διεθνείς αγορές. Στις διεθνείς αγορές πραγματοποιείται ένα μεγάλο μέρος των διακρατικών χρηματοοικονομικών συναλλαγών, ενώ επίσης οι χώρες προωθούν τα ομόλογα τους προς πώληση ώστε μέσω του δανεισμού από την αγορά ομολόγων να καλύψουν τις χρηματικές τους ανάγκες. Το επιτόκιο των ομολόγων αυτών όμως δεν καθορίζεται από τις ίδιες τις χώρες, αλλά βάσει των τάσεων που δημιουργούνται στις διεθνείς αγορές για την οικονομική κατάσταση μιας χώρας. Έτσι είναι λογικό οι

ανεπτυγμένες χώρες να δανείζονται με χαμηλότερο επιτόκιο από τις αναπτυσσόμενες λόγω των καλύτερων οικονομικών αποτελεσμάτων που παρουσιάζουν. Όμως η άποψη των διεθνών αγορών δεν διαμορφώνεται μόνο βάσει των οικονομικών αποτελεσμάτων μιας χώρας, αλλά επίσης βάσει των προβλέψεων και της πληροφόρησης που υπάρχει για τις χώρες αυτές.

Στο σημείο αυτό όμως παρουσιάζεται και η μεγάλη ισχύς των αγορών σήμερα. Έστω λοιπόν ότι μια χώρα παρουσιάζει ένα δημόσιο χρέος το οποίο δεν είναι μη βιώσιμο, αλλά παρουσιάζει έναν ελλειμματικό προϋπολογισμό. Η εν λόγω χώρα κάνει προσπάθειες να μειώσει το έλλειμμα που παρουσιάζεται, με αργότερους όμως ρυθμούς από αυτούς που θα έπρεπε. Έστω επίσης ότι η χώρα αυτή παρουσιάζει φαινόμενα διαφθοράς τα οποία όμως μέσω της κατάλληλης πολιτικής μπορούν να αντιμετωπιστούν. Η χώρα που περιγράφουμε είναι μια χώρα η οποία ναι μεν παρουσιάζει προβλήματα στην οικονομία της, δεν είναι όμως τέτοιου μεγέθους που να μπορούν από μόνα τους να επιφέρουν μια μεγάλη οικονομική κρίση, ενώ μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσω περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής και αντιμετώπισης της διαφθοράς. Εάν όμως κάποιος έγκριτος αναλυτής ή κάποιος αξιωματούχος διεθνούς οργανισμού δηλώσει δημοσίως ότι η εν λόγω χώρα είναι πολύ πιθανόν να μην μπορέσει να μειώσει τα ελλείμματα της, καθιστώντας με τον τρόπο αυτό το δημόσιο χρέος της στο μέλλον μη βιώσιμο, τότε οι επενδυτές φοβούμενοι ότι η πρόβλεψη αυτή είναι πολύ πιθανό να πραγματοποιηθεί θα ξεκινήσουν να αποσύρουν τα κεφάλαια τους από την χώρα αυτή. Τα κρατικά της ομόλογα, λόγω των δηλώσεων αλλά κυρίως λόγω της μεγάλης φυγής κεφαλαίων από αυτή, θα κατηγοριοποιηθούν ως υψηλού ρίσκου με αποτέλεσμα την εκτόξευση των επιτοκίων δανεισμού στις διεθνείς αγορές ομολόγων. Η χώρα αυτή λόγω της μεγάλης φυγής κεφαλαίων από τη χώρα αλλά και λόγω του αποκλεισμού της από τις διεθνείς αγορές κεφαλαίων, εξαιτίας του υψηλότερου επιτοκίου δανεισμού, θα έχει έλλειψη ρευστότητας, με αποτέλεσμα την αδυναμία αποπληρωμής των υποχρεώσεων της, γεγονός που θα την οδηγήσει στην καλύτερη περίπτωση σε μια βαθιά οικονομική κρίση, ενώ στη χειρότερη στη στάση πληρωμών με ότι αυτό συνεπάγεται.

Από το παραπάνω παράδειγμα γίνεται κατανοητό ότι η απώλεια εμπιστοσύνης από πλευράς των αγορών μπορεί να οδηγήσει την οικονομία μιας χώρας σε μεγάλη κρίση η οποία και θα δικαιώσει την απώλεια αυτή της εμπιστοσύνης. Οι

[Πληκτρολογήστε κείμενο]

οικονομολόγοι αποκαλούν το φαινόμενο αυτό «αυτό-εκπληρούμενες κερδοσκοπικές επιθέσεις», ότι δηλαδή πολλές φορές οι κερδοσκοπικές επιθέσεις γίνονται επειδή αναμένονται ή προβλέπονται(Κρούγκμαν 2009: 142). Το φαινόμενο αυτό όμως καταδεικνύει και ένα ακόμη γεγονός: ότι η ψυχολογία της αγοράς παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας. Πλέον, οι προσδοκίες, οι επιφυλάξεις, ακόμη και οι προκαταλήψεις των επενδυτών παίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο και μετατρέπονται σε βασικές παραμέτρους της οικονομίας (ibid : 142). Το γεγονός όμως αυτό αλλάζει και την τακτική που θα πρέπει να ακολουθούν οι χώρες. Τα οικονομικά τους προγράμματα δεν θεωρούνται πλέον επαρκή εάν δεν μπορέσουν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των αγορών. Έτσι ένα οικονομικό πρόγραμμα ακόμη και εάν είναι ορθό δεν θα επιφέρει λύση εάν δεν κερδίσει τη εμπιστοσύνη των αγορών. Και οι αγορές είναι πεπεισμένες ότι μόνο η εφαρμογή των όρων του Washington Consensus είναι η ενδεδειγμένη λύση, καταδικάζοντας τακτικές που σχετίζονται με την ανάπτυξη μέσω κρατικών πρωτοβουλιών (Κευνσιανή θεωρία). Έτσι, μια χώρα ακόμη και αν θέλει να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα ανασύστασης της οικονομίας της που να βασίζεται στην αύξηση της ενεργού ζήτησης μέσω αύξησης των κρατικών δαπανών, δεν μπορεί να το κάνει καθώς θα αδυνατεί να βρει τους πόρους μέσω δανεισμού από τις διεθνείς αγορές, εάν αυτό δεν συμπορεύεται με μέτρα λιτότητας, άρσης του προστατευτισμού και μείωσης του μεγέθους του κράτους, αρχές οι οποίες υπαγορεύονται από το Washington Consensus.

5.3 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ HEDGE FUNDS ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΚΡΙΣΕΩΝ

Πολλές φορές την τελευταία εικοσαετία τα λεγόμενα Hedge Funds (κεφάλαια αντασφάλισης) έχουν κατηγορηθεί ότι μέσω των ενεργειών τους έχουν προκαλέσει ή τουλάχιστον έχουν συντελέσει στην επιδείνωση οικονομικών κρίσεων. Ένα από τα γνωστότερα παγκοσμίως Hedge Funds είναι το Quantum Fund με ιδιοκτήτη τον γνωστό σε όλους George Soros, έναν άνθρωπο που ακόμη και πρόσφατα, κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας κρίσης του 2008 και στην αντίστοιχη της Ευρωζώνης, έχει

προβεί σε δημόσιες τοποθετήσεις όσον αφορά την εξέλιξη τους ως έγκριτος οικονομικός αναλυτής και επενδυτής.

Καλό όμως θα ήταν πριν ξεκινήσουμε να αναλύουμε τον ρόλο των ιδρυμάτων αυτών στη δημιουργία στρεβλώσεων στις αγορές και στην συμβολή τους στην επιδείνωση οικονομικών κρίσεων να εξετάσουμε πως ακριβώς λειτουργούν τα ιδρύματα αυτά. Τα Hedge Funds ουσιαστικά λειτουργούν ως κερδοσκοποί οι οποίοι προσπαθούν να αποκομίσουν το μεγαλύτερο δυνατό όφελος από τις διακυμάνσεις της αγοράς (Κρούγκμαν 2009: 152). Αυτό το επιτυγχάνουν μέσω προθεσμιακών αγοραπωλησιών χρεογράφων. Έτσι προπωλούν χρεόγραφα (τα οποία εκείνη τη στιγμή δεν έχουν στην κατοχή τους) με την υπόσχεση ότι θα τα παραδώσουν σε μια συγκεκριμένη τιμή σε μια μέλλουσα ημερομηνία (έχοντας την προσδοκία ότι η τιμή τους θα πέσει μέχρι τότε) και με τα χρήματα αυτά αγοράζουν άλλα πάλι μέσω προθεσμιακής αγοράς, με την ελπίδα ότι στο μέλλον θα ανατιμηθούν (Κρούγκμαν 2009: 152). Το κέρδος τους προκύπτει από την μείωση της τιμής των πρώτων χρεογράφων ή από την ανατίμηση της τιμής των δεύτερων ή και από το συνδυασμό των δύο. Βέβαια εάν οι προβλέψεις τους δεν επαληθευθούν, τότε μπορεί να υποστούν σοβαρές απώλειες. Τα ιδρύματα αυτά όμως παρουσιάζουν ένα ακόμη μεγάλο πλεονέκτημα: το ιδιοκτήτης τους δεν χρειάζεται να έχει μεγάλο αρχικό κεφάλαιο στην κατοχή του, καθώς όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω τα ιδρύματα αυτά χρησιμοποιούν τα χρήματα από τις προθεσμιακές πωλήσεις για τις προθεσμιακές τους αγορές. Επιπρόσθετα, μέχρι σήμερα κανείς δεν γνωρίζει τον ακριβή αριθμό τους ούτε το μέγεθος του κεφαλαίου τους, ακριβώς διότι λειτουργούν κυρίως με δανειακά κεφάλαια, ενώ και ο έλεγχος τους από τις εποπτικές αρχές κρίνεται δύσκολος έως αδύνατος αφού οι έδρες των ιδρυμάτων αυτών βρίσκονται σε νησιά φορολογικούς παραδείσους, γλυτώνοντας έτσι από τους ενοχλητικούς ελέγχους των εποπτικών αρχών (ibid 2009: 154).

Ένα βασικό ερώτημα που προκύπτει είναι το πως τα ιδρύματα αυτά μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτες στη δημιουργία μιας οικονομικής κρίσης. Πολύ απλά μας το δείχνει η έμπρακτη ανάμειξη του Fund του George Soros το 1992 στην αποχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας από τα συμφωνηθέντα της συνθήκης του Μάαστριχτ. Η μεγάλη Βρετανία είχε μπει από το 1990 στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών

που αποτελούσε το ενδιάμεσο στάδιο για την υιοθέτηση του ενιαίου Ευρωπαϊκού νομίσματος. Όμως αυτό σήμαινε αδυναμία άσκησης επεκτατικής νομισματικής πολιτικής μέσω υποτίμησης του εγχωρίου νομίσματος. Η Μεγάλη Βρετανία την περίοδο εκείνη βρισκόταν σε βαθιά ύφεση, ενώ υπήρχαν φήμες ότι η ισοτιμία που είχε οριστεί ήταν υπερβολικά υψηλή, με αποτέλεσμα τη μείωση της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Την περίοδο εκείνη κυκλοφορούν πολλές φήμες ότι η Βρετανική κυβέρνηση υπήρχε πιθανότητα να προχωρήσει σε υποτίμηση της λίρας ώστε να αποκτήσει μια ανταγωνιστική συναλλαγματική ισοτιμία και να ανασχέσει με τον τρόπο αυτό την ύφεση (Κρούγκμαν 2009: 154-155).

Ο Σόρος βλέποντας μια ευκαιρία να αποκομίσει κέρδη, άρχισε με δανεικά κεφάλαια να αγοράζει Αγγλικές Λίρες ώστε στη συνέχεια να προβεί στη μαζική πώληση τους μέσω αγοράς δολαρίων, με αποτέλεσμα να εξαντλήσει τα συναλλαγματικά αποθεματικά της Κεντρικής Τράπεζας της Αγγλίας και να την αναγκάσει να προβεί σε υποτίμηση του νομίσματος της. Στη συνέχεια, εκμεταλλευόμενος τη φήμη που ως επενδυτής, αλλά και τις αρνητικές συγκυρίες που περιγράψαμε παραπάνω, προχώρησε σε δημόσιες δηλώσεις και συνεντεύξεις, στις οποίες υποστήριζε σθεναρά την άποψη του ότι η Αγγλική Λίρα δεν θα αντέξει την πίεση που προκαλείται από την υπερεκτιμημένη ισοτιμία και την ύφεση στην οποία βρίσκεται η χώρα και θα υποτιμηθεί. Γνώριζε ότι από μόνος του δεν είχε τη δυνατότητα να εξαντλήσει τα διαθέσιμα της Κεντρικής Τράπεζας. Εάν όμως πείθονταν και άλλοι να προχωρήσουν μαζικά στην πώληση Αγγλικών Λιρών τότε θα ήταν δυνατή η υποτίμηση (ibid: 155). Τελικά κατάφερε να παρασύρει αρκετούς επενδυτές με αποτέλεσμα να αρχίσουν να πωλούν το συνάλλαγμα τους. Τον Αύγουστο του 1992 ξεκίνησε την κερδοσκοπική του επίθεση κατά του αγγλικού νομίσματος προχωρώντας στην πώληση 15 δισεκατομμυρίων λιρών Αγγλίας. Οι ξένοι επενδυτές βλέποντας τη μαζική αυτή πώληση και λαμβάνοντας υπόψη τους τις Δηλώσεις του Σόρος και την οικονομική δυσπραγία της Μεγάλης Βρετανίας άρχισαν και αυτοί να πωλούν τις Λίρες που είχαν στην κατοχή τους. Μέσα σε λιγότερο από ενάμιση μήνα τα συναλλαγματικά αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας της Αγγλίας είχαν εξαντληθεί, με αποτέλεσμα την υποτίμηση της Αγγλικής λίρας κατά 20% περίπου και την αποχώρηση της Αγγλίας από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό.

Από τα ανωτέρω παρατηρούμε ότι τα Hedge Funds μπορούν να παίξουν το ρόλο καταλύτη των εξελίξεων που θα οδηγήσουν μια χώρα σε μια οικονομική κρίση. Και δεν είναι μόνο το παράδειγμα της Αγγλίας. Οι χώρες της Ανατολικής Ασίας το 1997 κατηγορήσαν τα Hedge Funds για την εμβάθυνση της Ασιατικής Κρίσης, ενώ είναι γεγονός ότι προσπάθησαν να επιτεθούν κερδοσκοπικά εναντίον του Χονγκ Κονγκ το 1998, (κάνοντας τις ίδιες κινήσεις με αυτές του Σόρος το 1992) ώστε εκμεταλλευόμενοι τις διεθνείς κακές οικονομικές συγκυρίες (Ασιατική Κρίση) να αναγκάσουν την κυβέρνηση να προχωρήσει στην υποτίμηση του δολαρίου του Χονγκ Κονγκ. Στην περίπτωση όμως αυτή απέτυχαν, με την κυβέρνηση να καταφέρνει να κρατήσει την ισοτιμία σταθερή (Κρούγκμαν 2009: 161-164).

Όμως παρά τον ενεργό τους ρόλο στην επιδείνωση οικονομικών κρίσεων, δεν μπορούμε επουδενί να ισχυριστούμε ότι μπορούν τα ίδια να δημιουργήσουν μια κρίση από το μηδέν. Στη περίπτωση της Αγγλίας όπως είδαμε στηρίχθηκαν σε προβλέψεις οι οποίες είχαν ήδη διαδοθεί για την υποτίμηση της Λίρας, ενώ είναι γεγονός ότι η Μεγάλη Βρετανία βρισκόταν σε βαριά ύφεση την περίοδο εκείνη, δεδομένο που την έκανε εύκολο «θύμα» κερδοσκοπικών επιθέσεων. Όσον αφορά την Ανατολική Ασία, δεν ήταν ευθύνη των Hedge Funds οι υπερτιμημένες ισοτιμίες των χωρών αυτών ούτε επίσης ευθύνονταν για τις ανεξέλεγκτες εισροές και εκροές κεφαλαίων στις χώρες αυτές. Θα πρέπει εδώ όμως να σημειωθεί ότι η παρεμβάσεις τους έχουν σαφές αποτέλεσμα όσον αφορά το μέγεθος μιας κρίσης, καθώς οι κερδοσκοπικές επιθέσεις επιδεινώνουν κατά πολύ την ήδη καταπονημένη οικονομία ενός κράτους που βρίσκεται σε ύφεση. Τελειώνοντας μ εαυτή την ενότητα θα πρέπει να γίνει αναφορά σε ένα ακόμη γεγονός: οι αγορές και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα κινούνται με βάση το κέρδος. Και θα κάνουν τα πάντα ώστε να επιτύχουν τα μέγιστα δυνατά κέρδη, ακόμη και αν οι κινήσεις τους μπορεί να προκαλέσουν μια μεγάλη, παγκοσμίου μεγέθους οικονομική κρίση, μια κρίση όπως αυτή του 2008. Και στο σημείο αυτό θα πρέπει το κράτος να παρεμβαίνει (όπως αναφέρει και ο Stiglitz) μέσω μηχανισμών ελέγχου, ώστε να εμποδιστεί μια τέτοιου μεγέθους κρίση.

5.4 ΤΟ ΞΕΣΠΑΣΜΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ 2008

5.4.1. Το χρονικό της κρίσης

Μέχρι και τα τέλη του 2007 η παγκόσμια οικονομία αναπτυσσόταν με φρενήρεις ρυθμούς. Ηγετικός κλάδος της οικονομίας, όσον αφορά την συμβολή του στον τομέα της ανάπτυξης, για το διάστημα αυτό αναδείχθηκε ο χρηματοοικονομικός. Ο χρηματοοικονομικός τομέας την περίοδο αυτή μεγεθυνόταν και εμφανιζόταν ατρόμητος, έχοντας ξεπεράσει τα όρια λειτουργίας του ως απλού διαμεσολαβητικού μηχανισμού αλλά και τις δυνατότητες ουσιαστικού ελέγχου από εθνικές κυβερνήσεις, αρχές και τους υπάρχοντες διεθνείς οργανισμούς (Χαρδούβελης 2011: 02). Όμως η έλλειψη αυτή ελέγχων ήταν που οδήγησε στην ανάληψη υψηλών ρίσκων που αναλαμβάνονταν από τον χρηματοοικονομικό τομέα, με την αντίληψη για τα ρίσκα αυτά και την αντίστοιχη τιμολόγησή τους στις διεθνείς αγορές να είναι σχεδόν ανύπαρκτη, ενώ ο έλεγχος των εποπτικών αρχών ελάχιστος και καθησυχαστικός (ibid: 03). Η προσγείωση στην πραγματικότητα και η κρίση ξεκίνησε το 2007 στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης (subprime) στις Η.Π.Α.. Η κρίση στη συγκεκριμένη αγορά έφερε στην επιφάνεια τους πρώτους ενδοιασμούς για το αν η προηγούμενη περίοδος ανάπτυξης βασιζόταν σε γερά θεμέλια και, κυρίως, για το αν υπήρχαν κουκουλωμένα προβλήματα σε πολλά τμήματα της χρηματοοικονομικής αγοράς.

Η αύξηση του επιτοκίου δανεισμού της Αμερικανικής Κεντρικής Τράπεζας από 1% σε 5,25% είχε ως αποτέλεσμα και την αυτόματη αύξηση των επιτοκίων δανεισμού των νοικοκυριών από τις εμπορικές τράπεζες. Η αγορά κατοικίας υπέστη πλήγμα και οι τιμές των ακινήτων έπεσαν. Έτσι πολλά νοικοκυριά που είχαν λάβει δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης και έβλεπαν ότι το επιτόκιο δανεισμού τους αυξήθηκε ενώ η αξία του ακινήτου τους συνεχώς έπεφτε λόγω μειωμένης ζήτησης, προχωρούσαν σε μη καταβολή των δόσεων του δανείου, θεωρώντας ότι το δανειακό κεφάλαιο μαζί με τους τόκους υπερέβαινε την αξία του ακινήτου και άρα

ήταν προτιμότερο να κατασχεθεί από την τράπεζα. Έτσι τα ληξιπρόθεσμα δάνεια των τραπεζών άρχισαν να αυξάνονται με γρήγορους ρυθμούς. Όμως δεν ήταν μόνο αυτό το πρόβλημα. Μεγάλο μέρος των δανείων αυτών είχαν τιτλοποιηθεί και πουληθεί σε άλλες τράπεζες, ασφαλιστικές εταιρίες και επενδυτές παγκοσμίως. Έτσι η αύξηση των ληξιπρόθεσμων δανείων προκάλεσε κρίση στην αγορά τιτλοποιημένων ομολόγων subprime (Χαρδούβελης 2011: 06). Όλο και περισσότερες τράπεζες άρχισαν να δηλώνουν απώλειες εσόδων λόγω των χρεογράφων αυτών.

Το καλοκαίρι του 2007 οι οίκοι αξιολόγησης Finch, Moody's και Standard and Poor's άρχισαν να υποβαθμίζουν όσον αφορά την πιστοληπτική τους ικανότητα όλα τα χρηματοοικονομικά προϊόντα που περιείχαν τέτοιου είδους δάνεια, με αποτέλεσμα να προκαλέσουν πανικό στις διεθνείς χρηματαγορές. Η κρίση επεκτάθηκε και στην Ευρώπη, με τη Γερμανική IKB Deutsche Industriebank AG και τη Γαλλική BNP να αντιμετωπίζουν σοβαρότατα προβλήματα ρευστότητας λόγω των απωλειών από τα παράγωγα αυτά.

Τον Αύγουστο του ίδιου έτους οι τράπεζες πλέον ανακαλύπτουν ότι τα ομόλογα που κατέχουν μπορεί να είναι πολύ μικρότερης αξίας από αυτή που είχαν υπολογίσει, ενώ δεν δανείζουν χρήματα σε άλλες τράπεζες λόγω κινδύνου κατάρρευσης κάποιων εξ αυτών, με αποτέλεσμα την εκτόξευση των επιτοκίων δανεισμού στη διατραπεζική αγορά και το πλήρες πάγωμα των συναλλαγών. Οι Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και η Αμερικανική Κεντρική Τράπεζα παρεμβαίνουν και παρέχουν την απαιτούμενη ρευστότητα ώστε η κρίση να μην επεκταθεί στην πραγματική οικονομία (ibid: 07), ενώ η Αμερικανική κυβέρνηση ανακοινώσε ένα πρόγραμμα ενίσχυσης για τα νοικοκυριά που αντιμετωπίζουν κίνδυνο κατάσχεσης της κατοικίας τους στην προσπάθεια να ανακόψει την επέκταση της κρίσης. Την ίδια περίοδο η Citigroup ανακοινώνει ότι το επενδύόμενο κεφάλαιο της σε προϊόντα subprime ανέρχεται στα 50 δισεκατομμύρια δολάρια και όχι στα 13 που ισχυριζόταν μέχρι τότε. Επιπλέον η Merrill Lynch ανακοινώνουν απώλειες δισεκατομμυρίων λόγω της μείωσης της αξίας των προϊόντων της που περιείχαν και δάνεια subprime.

Καθόλη τη διάρκεια του 2008 όλες και περισσότερες τράπεζες και χρηματοοικονομικές εταιρίες παρουσιάζουν εκτεταμένες απώλειες, με τις Κεντρικές Τράπεζες και τις εποπτικές αρχές να παρεμβαίνουν ώστε να γλυτώσουν τα χειρότερα, είτε μέσω έκτακτων χρηματοδοτήσεων, είτε μέσω προώθησης εξαγορών και συγχωνεύσεων μεταξύ εταιριών. Μέχρι και το Σεπτέμβριο οι παρεμβάσεις αυτές

έχουν αντίκρισμα, απομακρύνοντας το συστημικό κίνδυνο που θα προκαλούσε η κατάρρευση ενός μεγάλου χρηματοοικονομικού ομίλου. Όμως την ημερομηνία εκείνη συνέβη ένα καθοριστικό γεγονός το οποίο και επέφερε την πλήρη ακινητοποίηση των διατραπεζικών συναλλαγών, η κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers έπειτα από ημέρες διαβουλεύσεων στις οποίες και δεν βρέθηκε αγοραστής. Ο μεγαλύτερος εφιάλτης των αγορών έγινε πραγματικότητα: μια διεθνούς φήμης τράπεζα είχε καταρρεύσει, με αποτέλεσμα η ελάχιστη εμπιστοσύνη που είχε απομείνει στο τραπεζικό σύστημα να εξανεμιστεί. Η διατραπεζική αγορά πάγωσε, αφού πλέον καμία τράπεζα δεν εμπιστευόταν την άλλη (Χαρδούβελης 2011: 11).

Ο λόγος που αφέθηκε η Lehman Brothers να καταρρεύσει ήταν απλός. Η κυβέρνηση των Η.Π.Α. πρωτίστως δεν ήθελε να δημιουργηθεί πρόβλημα ηθικού κινδύνου, ενώ δευτερευόντως ήθελε να μείνει πιστή στις αρχές του φιλελευθερισμού και του Washington Consensus οι οποίες υποστήριζαν ότι το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην αγορά προκαλώντας στρεβλώσεις. Όμως τα πράγματα δεν ήταν τόσο απλά. Γρήγορα έγινε αντιληπτό ότι η πιθανότητα να καταρρεύσουν και άλλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί λόγω συστημικού κινδύνου ήταν κάτι παραπάνω από υψηλή με αποτέλεσμα η Αμερικανική κυβέρνηση να προχωρήσει σε πρωτοφανείς κρατικές παρεμβάσεις για μια οικονομία που υποτίθεται ότι ασπαζόταν πλήρως το φιλελεύθερο καθεστώς. Η Αμερικανική κυβέρνηση αρχικά εξαγοράζει το 80% της AIG ώστε να μην χρεοκοπήσει, ενώ στη συνέχεια προχώρησε στη δημιουργία του T.A.R.P.(Trouble Asset Relief Program) το οποίο είχε ως σκοπό την εξαγορά τοξικών ομολόγων από τις Αμερικανικές τράπεζες αξίας περίπου 700 δισεκατομμυρίων δολαρίων, ενώ στη συνέχεια εξαγόρασε μέρος των τραπεζών μέσω του ταμείου αυτού. Αντίστοιχα, στην Ευρώπη παρόμοιες κινήσεις κρατικών παρεμβάσεων πραγματοποιήθηκαν, με κυριότερη την κρατικοποίηση της Bank of Scotland. Τέλος, για την αντιμετώπιση της κρίσης οι Κεντρικές Τράπεζες της Ευρώπης, της Αγγλίας και της Αμερικής αποφάσισαν να ορίσουν το ύψος του επιτοκίου δανεισμού στο 0,5% (ibid: 13).

Μετά από αυτό το μαζικό κρατικών εξαγορών, επιδοτήσεων και παρεμβάσεων από τις κεντρικές τράπεζες, στις αρχές του 2009 η εμπιστοσύνη στο χρηματοπιστωτικό σύστημα άρχισε να αποκαθίσταται, με την κρίση όμως να έχει περάσει στην πραγματική οικονομία.

5.4.2. Τα αίτια της κρίσης

Η κρίση του 2008 αποτέλεσε μια χρηματοπιστωτική κρίση η οποία και έφερε σε αμφισβήτηση για μια ακόμη φορά το φιλελεύθερο σύστημα. Επιπρόσθετα, μας έδειξε ότι η έλλειψη των κρατικών ελεγκτικών μηχανισμών δεν ενίσχυσε την ανταγωνιστικότητα. Περαιτέρω, φάνηκε ξεκάθαρα ότι οι αγορές δεν μπορούν λειτουργήσουν ορθολογικά αφού χωρίς τις εκτεταμένες κρατικές παρεμβάσεις το χρηματοπιστωτικό πιστωτικό σύστημα όπως το γνωρίζουμε θα είχε καταρρεύσει πλήρως, γεγονός που αποδεικνύει ότι οι αγορές όχι μόνο δε λειτουργούν ορθολογικά, αλλά έχουν ως στόχο τους μόνο την αποκόμιση του βραχυπρόθεσμου κέρδους τους, ακόμη και αν αυτό πιθανόν να τους προκαλέσει τεράστιες απώλειες σε μακροχρόνιο ορίζοντα. Όπως θα δούμε και παρακάτω, τα περισσότερα από τα αίτια της κρίσης του 2008 οφείλονται σε ατέλειες του χρηματοπιστωτικού συστήματος και όχι σε κρατικό παρεμβατισμό. Αναλυτικότερα, τα αίτια της παγκόσμιας κρίσης του 2008 είναι τα εξής:

Α) Η ανισορροπία ανάμεσα στις χώρες του πλανήτη όσον αφορά το διαφορετικό βαθμό αποταμίευσης και επένδυσης, που εκδηλώθηκε με υψηλά ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών των Η.Π.Α. και υψηλά πλεονάσματα των χωρών της Ασίας, ιδιαίτερα της Κίνας. Οι ανισορροπίες οδήγησαν σε μεταφορά κεφαλαίων από την Ασία προς τις Η.Π.Α., δηλαδή σε φτηνό χρήμα, μεγάλη ρευστότητα και χαμηλά πραγματικά επιτόκια στις Η.Π.Α.. Τα χαμηλά πραγματικά επιτόκια έδωσαν ώθηση στις ήδη υπάρχουσες ανισορροπίες του χρηματοοικονομικού τομέα (Χαρδούβελης 2011: 04).

Β) Η φούσκα των τιμών των ακινήτων στις Η.Π.Α. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι τιμές των ακινήτων ξεκίνησαν μια ανοδική πορεία, η οποία αν και προβλημάτιζε πολλούς αναλυτές, αφέθηκε ελεύθερη να εξαπλωθεί. Η άνοδος των τιμών των κατοικιών σταμάτησε στα μέσα του 2006 και, έκτοτε, οι τιμές άρχισαν να πέφτουν. Η πτώση των τιμών των κατοικιών οδήγησε σε καθυστερήσεις των δόσεων των νοικοκυριών προς τις τράπεζες. Ορισμένα νοικοκυριά άρχισαν να αντιλαμβάνονται ότι η αξία του σπιτιού που πρόσφατα αγόρασαν έπεσε κάτω από την αξία του δανείου τους και ότι τους συνέφερε απλώς να παραδώσουν τα κλειδιά στην τράπεζα και να φύγουν από το σπίτι, αυξάνοντας έτσι όμως τα ληξιπρόθεσμα δάνεια

των τραπεζών και επηρεάζοντας τα χρηματοπιστωτικά προϊόντα (Χαρδούβελης 2011: 04).

Γ) *Η πολιτικοοικονομική ιδεολογία που επικρατούσε στις Η.Π.Α. και τις υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες, σύμφωνα με την οποία οι αγορές είναι αποτελεσματικές και οι πολίτες ορθολογικοί στην οικονομική συμπεριφορά τους. Το ζήτημα αυτό θεωρείται κομβικό της κρίσης και αυτό διότι η υπόθεση της αποτελεσματικής αγοράς είχε καταλήξει να αποτελεί δόγμα, το οποίο σε συνδυασμό με τα χαμηλά επιτόκια την εποχή εκείνη οδήγησε σε ακραίες συμπεριφορές. Τα χρηματοοικονομικά ιδρύματα οδηγήθηκαν σε ρισκοκίνδυνες επενδύσεις χωρίς να τιμολογούν σωστά τον κίνδυνο (ibid: 04).*

Δ) *Οι εποπτικές αρχές και αυτές φαίνεται να είχαν πλήρως ενστερνιστεί την υπόθεση της αποτελεσματικής αγοράς, ιδιαίτερα ο πρώην επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των Η.Π.Α. (Federal Reserve), Alan Greenspan, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις που έδωσε στην εξέταση του αμερικανικού Κογκρέσου για την κρίση στις 23 Οκτωβρίου 2008. Συνέπεια αυτού ήταν η απορρύθμιση, δηλαδή η κατάργηση πολλών από τους περιορισμούς στη δράση του χρηματοπιστωτικού τομέα που είχαν επιβληθεί από την εμπειρία της κρίσης στη δεκαετία του '30 (ibid :05).*

Ε) *Η ραγδαία αύξηση των δανείων μειωμένης εξασφάλισης (subprime) χωρίς να επιδεικνύεται η ανάλογη τραπεζική εγκράτεια και ο έλεγχος για τον πιστωτικό κίνδυνο, που συνέβαλλαν στην αύξηση των τιμών των κατοικιών (ibid :05).*

ΣΤ) *Οι νέες μορφές τιτλοποιήσεων, με πολύπλοκους δομημένους τίτλους, που είχαν διαφορετικές ονομασίες και εκφάνσεις, όπως τα Collateralized Debt Obligations (CDO). Τους τίτλους αυτούς λίγοι καταλάβαιναν σε βάθος και μπορούσαν να τιμολογήσουν σωστά, ενώ οι αξιολογικοί οίκοι τους παρείχαν υψηλές βαθμολογήσεις. Ιδιαίτερα οι επενδυτικές τράπεζες, αυτές που δημιουργούσαν τις τιτλοποιήσεις ή αυτές που υπήρξαν σημαντικές μεσάζουσες στην πρωτογενή αγορά τους, ήταν εκείνες που κυρίως διακράτούσαν το «equity tranche» των τιτλοποιήσεων, δηλαδή το κομμάτι με το μεγαλύτερο ρίσκο απωλειών αλλά και την υψηλότερη αναμενόμενη απόδοση (ibid :05).*

Ζ) Η νέα κερδοσκοπική κουλτούρα στον τραπεζικό τομέα με βάση τη γένεση προσόδων. Οι αμοιβές των στελεχών σε όλες τις βαθμίδες συνδέονταν με τα βραχυχρόνια έσοδα, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο αναλαμβανόμενος κίνδυνος, ούτε οι μακροχρόνιες επιδόσεις. Αυτή η πρακτική ήταν στενά συνδεδεμένη με την επικράτηση της αντίληψης περί αποτελεσματικότητας της αγοράς και ορθολογικών προσδοκιών (Χαρδουβελης 2011: 05).

Η) Οι αξιολογικοί οίκοι, οι οποίοι κατηγορήθηκαν για ανεπάρκεια ή και για μεροληψία που πιθανόν να πήγαζε από το γεγονός οι εκδότες των τίτλων ήταν αυτοί που πλήρωναν για την αξιολόγηση. Οι οίκοι αυτοί άργησαν να καταλάβουν ή να ενστερνιστούν το μέγεθος του προβλήματος, προφανώς επηρεαζόμενοι από την κερδοφορία που έφερναν οι αξιολογήσεις των τιτλοποιήσεων. Μετά την κρίση, οι εποπτικές αρχές άρχισαν να επανεξετάζουν το καθεστώς λειτουργίας τους (ibid: 06).

Θ) Η υψηλή μόχλευση, που σημαίνει λιγοστά ίδια κεφάλαια και υψηλός δανεισμός σε σχέση με το ενεργητικό ενός χρηματοοικονομικού ιδρύματος. Μάλιστα ο δανεισμός που χρηματοδοτούσε τις επενδύσεις την εποχή εκείνη ήταν κυρίως βραχυχρόνιος. Έτσι, όταν οι τιμές των περιουσιακών στοιχείων στα οποία είχαν επενδύσει οι επενδυτικές τράπεζες άρχισαν να πέφτουν και οι αγορές αντιλήφθηκαν την κεφαλαιακή απώλεια των δανεισμένων επενδυτικών τραπεζών, τότε δυσκόλεψαν ή και αρνήθηκαν την ανανέωση της βραχυχρόνιας χρηματοδότησης, αναγκάζοντας έτσι τις επενδυτικές τράπεζες να προβαίνουν σε περαιτέρω πωλήσεις άλλων υγιών περιουσιακών στοιχείων, οι οποίες με τη σειρά τους πίεζαν τις τιμές των περιουσιακών στοιχείων ακόμα περισσότερο προς τα κάτω. Η απομόχλευση, δηλαδή η άρνηση στην ουσία νέου δανεισμού στα χρηματοοικονομικά ιδρύματα που επένδυναν για ίδιο λογαριασμό με δανεικά κεφάλαια, έπαιξε τον κυριότερο ρόλο στην επέκταση της κρίσης πέραν του στενού χώρου των δανείων subprime σε όλες τις χρηματοοικονομικές δραστηριότητες. Η απομόχλευση οδήγησε στη συνέχεια και στο πέραςμα της χρηματοοικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία (ibid: 06).

5.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την κρίση του 2008 πρόεκυψε ένα πολύ δυσμενές συμπέρασμα το οποίο για να εξαχθεί χρειάστηκε να προκληθεί μια παγκόσμιου έκτασης οικονομική κρίση, τις οποίας οι συνέπειες μπορούν να συγκριθούν μόνο με την αντίστοιχη του 1930. Το συμπέρασμα αυτό ουσιαστικά δικαίωσε τις απόψεις του Stiglitz όσον αφορά τη μη ορθολογική συμπεριφορά και την ύπαρξη ατελειών των Διεθνών Αγορών. Οι αγορές αφέθηκαν να λειτουργήσουν χωρίς περιορισμούς, ακριβώς όπως ανέφεραν οι αρχές του Washington Consensus και του φιλελευθερισμού γενικότερα, με τις κυβερνήσεις και ειδικότερα αυτή των Η.Π.Α. να περιορίζουν κατά πολύ τους ελεγκτικούς μηχανισμούς, αφήνοντας τις αγορές να λειτουργήσουν χωρίς το φόβο μιας επικείμενης τιμωρίας.

Όμως, όπως αποδείχθηκε περίτρανα, οι αγορές όχι μόνο δε λειτούργησαν ορθολογικά, αλλά αποδείχθηκαν και αυτοκαταστροφικές. Η εμμονή των στελεχών των χρηματοοικονομικών εταιριών στην απόκτηση βραχυπρόθεσμου κέρδους μέσω προϊόντων υψηλού ρίσκου και μεγάλης απόδοσης χωρίς να ενδιαφέρονται για τυχόν δυσμενείς μακροπρόθεσμες συνέπειες, αλλά και η πολύ υψηλή μόχλευση κατέστησαν το χρηματοοικονομικό σύστημα πολύ ευαίσθητο και ασταθές. Η «φούσκα» των ακινήτων ήταν αρκετή ώστε να προκληθεί μια σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων οι οποίες οδήγησαν στην παγκόσμια οικονομία σε μεγάλη ύφεση.

Η κρίση του 2008 μπορεί να μας οδηγήσει σε δύο βασικά χρήσιμα συμπεράσματα. Πρώτον, αποδεικνύεται περίτρανα ότι η θεωρία που επικρατούσε την περίοδο εκείνη στις Η.Π.Α. και τις υπόλοιπες αναπτυγμένες χώρες (και υποστηριζόταν σθεναρά από το φιλελεύθερο στρατόπεδο), σύμφωνα με την οποία οι αγορές είναι αποτελεσματικές και οι πολίτες ορθολογικοί στην οικονομική συμπεριφορά τους, ήταν λανθασμένοι. Άλλοι παράγοντες όπως η ψυχολογία η έλλειψη εμπιστοσύνης και η ελλιπής πληροφόρηση επηρεάζουν αρνητικά την οικονομική συμπεριφορά των πολιτών και των οικονομικών ιδρυμάτων, με αποτέλεσμα πολλές φορές οι αποφάσεις τους να απέχουν κατά πολύ από τις κατά Pareto άριστες (Stiglitz 1998: 12). Η κρατικές παρεμβάσεις εν μέσω κρίσεις απόδειξαν ότι το κράτος μπορεί να παίξει το ρόλο του ρυθμιστή των αγορών επιτυχώς, είτε προλαμβάνοντας κρίσεις (κάτι που δεν έγινε το 2008) είτε

αντιμετωπίζοντας τις μέσω παρεμβάσεων στην οικονομία που θα έχουν ως σκοπό την εξισορρόπηση της. Δεύτερον, είναι πλέον γεγονός ότι οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις μπορούν να μεταφερθούν στην πραγματική οικονομία. Η κρίση του 2008 μας έδειξε ότι οι δύο αυτοί τομείς είναι αλληλένδετοι. Οι τράπεζες, στην προσπάθεια τους να αντιμετωπίσουν την έλλειψη ρευστότητας και να μπορέσουν να διατηρήσουν την αξιοπιστία τους, αποφάσισαν να αυξήσουν τα πιστωτικά τους κριτήρια ώστε να μπορέσουν να μειώσουν το λόγο των ιδίων κεφαλαίων προς τα δάνεια. Όμως η κίνηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την μείωση των παρεχόμενων δανείων, γεγονός που οδηγεί στη μείωση της κατανάλωσης, άρα και σε μείωση της ζήτησης προϊόντων, μειώνοντας έτσι τα μεγέθη της πραγματικής οικονομίας και οδηγώντας την στην ύφεση (Χαρδούβελης 2011: 15). Μια ύφεση η οποία δημιούργησε επιμέρους κρίσεις σε διαφορετικά σημεία της υφελίου, με κυριότερη τη κρίση χρέους της Ευρωζώνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Η ΚΡΙΣΗ ΧΡΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

6.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα τέλη του 1992 με τη σύναψη της συνθήκης του Μάαστριχτ τέθηκαν οι προϋποθέσεις βάσει των οποίων κάποιο Ευρωπαϊκό κράτος θα μπορούσε να υιοθετήσει το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα. Το 1999 δημιουργήθηκε η ευρωζώνη, με τις πρώτες χώρες να υιοθετούν ως εθνικό τους νόμισμα το ευρώ. Από τότε μέχρι και σήμερα, 17 ευρωπαϊκές χώρες συμμετέχουν στη νομισματική αυτή ένωση, με απώτερο σκοπό τη δημιουργία μιας άριστης νομισματικής περιοχής.

Αποτέλεσμα της υιοθέτησης του ενιαίου νομίσματος ήταν η δημιουργία ανάπτυξης στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή της Ευρωζώνης, με το σταθερό ενιαίο νόμισμα να εξυπηρετεί τόσο τα συμφέροντα των ισχυρότερων οικονομιών (Γερμανία, Φινλανδία, Αυστρία), οι οποίες είχαν στην κατοχή τους ένα «σκληρό» νόμισμα, όσο και αυτά των μικρότερων οικονομιών (Ελλάδα, Πορτογαλία), οι οποίες πλέον μπορούσαν να βγουν και να δανειστούν από τις αγορές με πολύ χαμηλά επιτόκια.

Από τα μέσα όμως του 2008, οι χώρες μέλη της Ευρωζώνης περνούν στη φάση της ύφεσης, σαφώς επηρεασμένες από την μεταφορά της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής κρίσης στην πραγματική οικονομία. Το 2009, η νεοεκλεγείσα Ελληνική κυβέρνηση προβαίνει σε δημόσιες δηλώσεις όσον αφορά στην κατάσταση του χρέους της χώρας και προκαλεί πανικό στις αγορές. Το spread των δεκαετών Ελληνικών ομολόγων εκτοξεύεται, με αποτέλεσμα το Μάιο του 2010 η χώρα να ζητήσει την συμβολή του Δ.Ν.Τ. και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να αντιμετωπίσει την κρίση χρέους που αντιμετωπίζει, αφού πλέον η αναχρηματοδότηση του χρέους της από τις διεθνείς αγορές είναι αδύνατη. Η συμφωνία όμως που συνάπτεται δεν είναι ικανοποιητική, ώστε να αντιμετωπιστεί η εξάπλωση της κρίσης και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Η Ιρλανδία και η Πορτογαλία μπαίνουν και αυτές σε αντίστοιχους μηχανισμούς στήριξης, με την Ισπανία και την Ιταλία να βλέπουν και αυτές τα επιτόκια δανεισμού τους να αυξάνονται απειλητικά.

Οι χώρες της Ευρωζώνης για να σταματήσουν την εξάπλωση της κρίσης χρέους και να αντιστρέψουν το κλίμα προβαίνουν σε μια σειρά αποφάσεων (Ιούλιος

2011, Οκτώβριος 2001 και Δεκέμβριος 2011), ορίζοντας τα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν, ώστε να λυθεί η κρίση χρέους, οι οποίες όμως έχουν αμφισβητηθεί εντονότατα όχι μόνο από διεθνείς αναλυτές και τις διεθνείς αγορές για την αποτελεσματικότητά τους, αλλά ακόμη και από αρχηγούς κρατών (Η.Π.Α. και Κίνα). Και ενώ πλέον έχουμε φτάσει αισίως στο 2012, τα σενάρια για έξοδο κάποιων χωρών από την Ευρωζώνη ή ακόμη και την πλήρη διάλυσή της συνεχίζουν να φουντώνουν. Για μια ακόμη φορά το Washington Consensus, το οποίο με σθένος εφάρμοζαν οι αρχές της Ευρωζώνης, αλλά και ο φιλελευθερισμός γενικότερα βρίσκονται στο στόχαστρο της αμφισβήτησης. Παρά τα συμπεράσματα και διδάγματα που έχουν προκύψει μέχρι σήμερα, αποδεικνύεται περίτρανα ότι τα λάθη που πραγματοποιούνται είναι σχεδόν τα ίδια με άλλες περιπτώσεις, μόνο που αυτή τη φορά δεν βρίσκεται σε δυσχερή θέση μια αναπτυσσόμενη οικονομία, αλλά η ίδια η Ευρωζώνη.

6.2 Η ΕΥΡΩΖΩΝΗ ΠΙΣΤΗ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ WASHINGTON CONSENSUS

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1999-2009 η οικονομική πολιτική της Ευρωζώνης ουσιαστικά ταυτιζόταν με τις αρχές του Washington Consensus όπως αυτές είχαν αναφερθεί στο άρθρο του Williamson το 1990. Ακόμη και την περίοδο που οι αρχές αυτές αμφισβητούνταν ακόμη και από το ίδιο το Δ.Ν.Τ. μέσω του Διευθυντή του Ντομινίκ Στρος Καν, ο οποίος το 1999 δήλωνε ότι οι πολιτικές δημοσιονομικής σταθερότητας που εφαρμόζονταν έως τότε θα έπρεπε να συνδυαστούν με προ-κυκλικές οικονομικές πολιτικές για την πρόληψη κρίσεων, ενώ θα έπρεπε να χαλαρώσουν οι όροι δανειοδότησης μιας χώρας που βρίσκεται σε κρίση (Lutz & Kranke 2010: 02), η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέχισε να επιμένει ότι πρώτα θα έπρεπε να εκπληρωθούν τα βήματα που θα προβλέπονταν από τα σύμφωνα δημοσιονομικής σταθερότητας και τα οποία βρίσκονταν σε αρμονία με τις αρχές του Washington Consensus, και στη συνέχεια να παρασχεθεί οικονομική βοήθεια στη χώρα.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν αυτά τις Λετονίας, της Ουγγαρίας και τις Ρουμανίας, χώρες οι οποίες γνώρισαν μεγάλες οικονομικές κρίσεις και αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το Δ.Ν.Τ. για οικονομική ενίσχυση (Lutz & Kranke 2010: 02). Κατά τη διάρκεια εφαρμογής των προγραμμάτων εξυγίανσης των χωρών αυτών παρατηρήθηκε μια ρήξη μεταξύ των απόψεων του Δ.Ν.Τ. και της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσον αφορά την πολιτική που έπρεπε να ακολουθηθεί για την αποκατάσταση της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Ο ΔΝΤ υποστήριζε ότι εκτός των διαρθρωτικών μέτρων και των περικοπών που έπρεπε να εφαρμοστούν, οι χώρες αυτές θα έπρεπε να προχωρήσουν και σε υποτίμηση των εγχωρίων νομισμάτων τους, ώστε να καταστούν ανταγωνιστικότερες, άποψη η οποία βρήκε αντίθετη την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία εδώ και χρόνια παρουσιάζει μια εμμονή με το καθεστώς των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, κυρίως για την αντιμετώπιση των πληθωριστικών πιέσεων (άποψη που υποστηρίζεται θερμά από την πλευρά της Γερμανίας και των Σκανδιναβικών χωρών) (ibid : 07-08). Μάλιστα, το Δ.Ν.Τ. έθεσε ως εναλλακτική πρόταση και την αποσύνδεση του εγχωρίου νομίσματος της Λετονίας από τη σταθερή ισοτιμία με το ευρώ, πρόταση η οποία όμως απορρίφτηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Καθόλη τη διάρκεια εφαρμογής των προγραμμάτων στις τρεις αυτές χώρες, η Ευρωπαϊκή Ένωση επέδειξε σαφέστατα σκληρότερη στάση από το Δ.Ν.Τ. όσον αφορά την εκπλήρωση των όρων των προγραμμάτων, εμμένοντας στις καθαρά φιλελεύθερες απόψεις της (ibid : 13).

Η εμμονή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις αρχές του Washington Consensus θεωρείται εν μέρει δικαιολογημένη, καθώς ολόκληρο το οικοδόμημα της Ευρωζώνης έχει χτιστεί πάνω στις αρχές τις δημοσιονομικής πειθαρχίας, όπως άλλωστε αναφέρεται ρητά και τη συνθήκη του Μάαστριχτ. Υποστηρίζοντας τις αρχές του Washington Consensus οι αρχές της Ευρώπης πιστεύουν ότι στηρίζουν το ίδιο το οικοδόμημα του Ευρώ, ακόμη και αν αυτό σημαίνει τη βύθιση μιας χώρας σε ακόμη μεγαλύτερη ύφεση (ibid: 26). Επιπρόσθετα, Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ανησυχεί για τον κίνδυνο της διασποράς των πληθωριστικών πιέσεων σε όλη την Ευρωζώνη που μπορεί να προκαλέσει η αποσύνδεση μιας χώρας από τη σταθερή ισοτιμία με το Ευρώ (ibid: 27).

Όλοι οι ανωτέρω λόγοι είναι αυτοί που ακόμη και σήμερα αναδεικνύουν την Ευρωπαϊκή Ένωση στο θερμότερο υποστηρικτή των αρχών του Washington Consensus. Όμως, στα μέσα του 2009 η άποψη αυτή θα δεχθεί μια μεγάλη πρόκληση, το ξέσπασμα της κρίσης χρέους της Ευρωζώνης.

6.3 ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Σύμφωνα με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, για να υιοθετήσει μια Ευρωπαϊκή χώρα το ενιαίο Ευρωπαϊκό νόμισμα θα έπρεπε να τηρεί τις εξής δημοσιονομικές προϋποθέσεις: έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έως 3%, το επίπεδο δημοσίου χρέους να κυμαίνεται στο 60% του εγχωρίου Α.Ε.Π. ή έστω να έχει πτωτική τάση (Einchengreen, 2008: 220). Οι προϋποθέσεις αυτές συμφωνούν απόλυτα με τις αρχές του Washington Consensus περί δημοσιονομικής πειθαρχίας. Οι προϋποθέσεις αυτές μπήκαν κυρίως ύστερα από έντονες πιέσεις της Γερμανίας και ενώ αρχικά το σχέδιο ήταν μια νομισματική ένωση, που συμπεριλάμβανε ένα μικρό αριθμό χωρών (Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία), τελικά αποφασίστηκε να μουν και άλλες χώρες όπως η Πορτογαλία και η Ιταλία. Το 2001 στην Ευρωζώνη μπαίνει και η Ελλάδα. Η αλήθεια είναι όμως ότι μετά τη δημιουργία της Ευρωζώνης πολλά από τα μέλη της άρχισαν να προχωρούν σε παραβιάσεις της συνθήκης. Αρχικά η Πορτογαλία ξεπέρασε το όριο του επιτρεπόμενου δημοσίου χρέους, επανερχόμενη όμως σε τάξη μέσω της εφαρμογής περιοριστικής δημοσιονομικής πολιτικής. Δεν έγινε όμως το ίδιο και στις περιπτώσεις της Γαλλίας και της Γερμανίας, οι οποίες μόλις παρέβησαν τους όρους του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης προέβησαν στην τροποποίησή του (Bohle, 2010: 04).

Επιπλέον, ήταν γεγονός ότι η Ελλάδα δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις για να μπει στην νομισματική ένωση, αφού παρουσίαζε χρόνια δημοσιονομικά προβλήματα. Και όμως οι χώρες μέλη της Ευρωζώνης τη δέχτηκαν, μια απόφαση η οποία είχε καθαρά πολιτικά κριτήρια (ibid: 04).

Όπως μπορούμε να δούμε και από τον πίνακα 1.1, από το 2000 έως και το 2009 το έλλειμμα της Ελλάδος ήταν σταθερά άνω του 3%, ενώ και το δημόσιο χρέος το οποίο παρουσίαζε πτωτικές τάσεις μέχρι και το 2004, στη συνέχεια αυξήθηκε

δραματικά την επόμενη πενταετία, φτάνοντας το 2009 να ανέρχεται στο 127,1% του Α.Ε.Π. Όπως λοιπόν μπορούμε να παρατηρήσουμε, η Ελλάδα παρουσίαζε πάντα προβλήματα δημοσιονομικής προσαρμογής όλη τη δεκαετία 2000-2010, όμως κάλυπτε τα ελλείμματά της μέσω του φθηνού δανεισμού που της παρεχόταν από τις διεθνείς αγορές, παρόλα τα αρνητικά οικονομικά αποτελέσματά της.

Τα προβλήματα για την Ευρωζώνη ξεκίνησαν μετά την χρεοκοπία του Ντουμπάι το 2009. Οι διεθνείς αγορές, οι οποίες δεν περίμεναν τη στάση πληρωμών της εν λόγω χώρας, αρχίζουν να γίνονται επιφυλακτικές προς όλες τις χώρες που μπορεί να παρουσιάζουν δημοσιονομικά προβλήματα. Και η Ελλάδα αποτέλεσε τον ιδανικό στόχο (Grauwe, 2010: 01). Οι δηλώσεις της νεοεκλεγείσας κυβέρνησης περί κακοδιαχείρισης των δημοσίων οικονομικών από τους προκατόχους της επιβεβαιώνει τις επιφυλάξεις των διεθνών αγορών, πυροδοτώντας κλίμα πανικού. Το spread του δεκαετούς ομολόγου της χώρας αρχίζει να αυξάνεται απότομα, με αποτέλεσμα τη δυσκολία αναχρηματοδότησης του χρέους της χώρας λόγω του ακριβού δανεισμού. Το φθινόπωρο οι οίκοι αξιολόγησης ξεκινούν τις διαδοχικές υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδος. Ο οίκος Fitch προχώρησε σε μια πρώτη υποβάθμιση στις 22 Οκτωβρίου, μία μέρα μετά τη γνωστοποίηση του διπλάσιου ελλείμματος για το 2009, κατά μία βαθμίδα σε A- από A. Στις 8 Δεκεμβρίου (και αφού έχει μεσολαβήσει η χρεοκοπία του Ντουμπάι) η Fitch υποβαθμίζει εκ νέου την Ελλάδα κατά μία βαθμίδα σε BBB+. Η S&P ακολουθεί, υποβαθμίζοντάς την στις 16 Δεκεμβρίου από A- σε BBB+. Η Moody's επίσης προχωρά σε υποβάθμιση στις 22 Δεκεμβρίου σε A2 από A1 (Χαρδούβελης, 2011: 27) .

Οι διεθνείς αγορές κλονίζονται, το έλλειμμα εμπιστοσύνης προς την Ελλάδα αυξάνεται, με τα spread των δεκαετών ομολόγων να εκτοξεύονται πάνω από τις 600 μονάδες βάσης. Τον Ιανουάριο του 2010, για να αντιστρέψει το αρνητικό κλίμα στις διεθνείς αγορές, η κυβέρνηση ανακοινώνει το Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης που προέβλεπε μείωση του ελλείμματος στο επίπεδο του 3% ως το 2012, ενώ επικεντρωνόταν στις περικοπές των δημοσίων δαπανών και την αύξηση των εσόδων, μέσω αύξησης των φόρων και καταπολέμησης της φοροδιαφυγής. Το πρόγραμμα εγκρίνεται στις 16 Φεβρουαρίου και από το ECOFIN (Council of the European Union, 2010: 07). Η κυβέρνηση το Μάρτιο προβαίνει σε επιπρόσθετα

**ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟ
ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 2000-2010**

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Α.Ε.Π.(Σε εκ/ρια €)	136,281	146,42	156,61	172,43	185,26	194,81	211,30	227,07	236,91	235,01	230,17
ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ Α.Ε.Π. (%)	Έτος βάσης	4.2	3.4	5.9	4.4	2.3	5.2	4.3	1.0	-2.0	-4.5
ΧΡΕΟΣ(Σε εκ/ρια €)	140,97	151,86	159,21	168,02	183,18	212,41	224,91	239,36	262,31	298,70	328,58
ΧΡΕΟΣ (%) του Α.Ε.Π.)	103.4	103.7	101.7	97.4	98.9	109.0	106.4	105.4	110.7	127.1	142.8
ΙΣΟΖΥΓΙΟ	-3.7	-4.5	-4.8	-5.6	-7.5	-5.2	-5.7	-6.4	-9.8	-15.4	-10.5

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, «Η Ελληνική Οικονομία», 23 Σεπτεμβρίου 2011

δημοσιονομικά μέτρα, ενώ μετά από μεγάλες καθυστερήσεις αποφασίζεται από την Ευρώπη και το Δ.Ν.Τ. στις 5 Μαΐου του 2010 η παροχή δανειακής βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους περίπου 110 δισεκατομμυρίων Ευρώ, ώστε να καλύψει τις δανειακές της ανάγκες για περίπου 3 χρόνια, αφού το επιτόκιο δανεισμού από τις αγορές θεωρείται απαγορευτικό. Το Μνημόνιο (Memorandum of Understanding) περιλαμβάνει πόρους €80 δισ., που θα προέρχονται από τις χώρες μέλη της Ευρωζώνης (πλην Σλοβακίας) και €30 δισ. από το ΔΝΤ. Τα χρήματα θα δίνονταν με δόσεις, αφού πρώτα θα αξιολογούνταν η πορεία υλοποίησης των μέτρων που περιλαμβάνονται στο Μνημόνιο (IMF Country Report No. 10/110, 2010).

Και ενώ αρχικά οι διεθνείς αγορές έδειχναν να ηρεμούν, οι δημόσιες δηλώσεις που έγιναν από πολιτικούς της Ευρωζώνης για πιθανή ανταλλαγή των Ελληνικών ομολόγων με άλλα μικρότερης αξίας ή ακόμη και για πιθανή χρεοκοπία της Ελλάδος προκαλούν νέο κύμα αβεβαιότητας με τα spread των Ελληνικών ομολόγων να

αυξάνουν ακόμη περισσότερο. Πλέον όμως η κρίση εμπιστοσύνης δεν αφορά μόνο την Ελλάδα αλλά την Ευρωζώνη γενικότερα. Οι διαφωνίες των Ευρωπαίων εταίρων όσον αφορά τη δημιουργία του μόνιμου μηχανισμού στήριξης προκαλούν ακόμη μεγαλύτερη αβεβαιότητα για την Ευρωζώνη. Οι πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδος υποβαθμίζεται περαιτέρω από τους οίκους αξιολόγησης, Στις 21 Δεκεμβρίου 2010 και ο οίκος Fitch κατατάσσει τα Ελληνικά ομόλογα στην κατηγορία «σκουπίδια».

Όπως όμως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παράγραφο, πλέον η κρίση εμπιστοσύνης δεν αφορούσε μόνο την Ελλάδα, αλλά την Ευρωζώνη στο σύνολο της. Πλέον οι διεθνείς αγορές βλέποντας τις δημοσιονομικές αδυναμίες κάποιων εκ των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης στρέφουν την προσοχή τους και σε αυτές. Η Πορτογαλία, η οποία παρουσίαζε προβλήματα παρόμοια με αυτά της Ελλάδος βλέπει και τα δικά της επιτόκια δανεισμού να φτάνουν στα ύψη. Αναγκάζεται και αυτή με τη σειρά της να ζητήσει οικονομική βοήθεια για να ανταπεξέλθει και να μην χρεοκοπήσει στις αρχές του 2011, ενώ πριν από αυτήν κατέφυγε στο μηχανισμό στήριξης η Ιρλανδία, το Δεκέμβριο του 2010. Επιθέσεις δέχθηκαν επίσης η Ισπανία και η Ιταλία που είδαν τα επιτόκια δανεισμού των δικών τους ομολόγων να αυξάνονται, ενώ ταυτόχρονα οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμιζαν το αξιόχρεό τους (Χαρδούβελης, 2011: 35). Ακόμη και η πιστοληπτική ικανότητα της Γαλλίας υποβαθμίστηκε στις αρχές του 2012.

Σε όλες τις υπόλοιπες αρνητικές συγκυρίες θα πρέπει να προστεθεί και το γεγονός ότι το πρόγραμμα σταθερότητας της Ελλάδος παρουσίασε πολλά προβλήματα στην εφαρμογή του, με αποτέλεσμα στα τέλη του 2011 θα συζητείται η σύναψη νέας δανειακής σύμβασης για την Ελλάδα παράλληλα με την εφαρμογή ενός πολύ φιλόδοξου προγράμματος ανταλλαγής ομολόγων ώστε να μειωθεί το χρέος της χώρας.

Σε αυτό το χρονικό διάστημα οι χώρες μέλη της Ευρωζώνης προχώρησαν σε τρεις σημαντικές συμφωνίες στην προσπάθειά τους να επιλύσουν οριστικά την κρίση χρέους που ταλανίζει την ενιαία νομισματική περιοχή. Οι ημερομηνίες που συνάφθηκαν ήταν η 21^η Ιουλίου, η 26^η Οκτωβρίου και η 9^η Δεκεμβρίου. Η Ευρωζώνη ισχυρίζεται ότι οι αποφάσεις αυτές θα οδηγήσουν στην οριστική λύση της

κρίσης χρέους, όμως πολλοί αναλυτές αμφισβητούν την αποτελεσματικότητα των μέτρων που αναφέρονται σε αυτές.

6.4 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ

Η κρίση χρέους της Ευρωζώνης αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες κρίσεις της τελευταίας εικοσαετίας. Σε αντίθεση με την κρίση του 2008 όμως, η κρίση αυτή ξεκίνησε από την πραγματική οικονομία μέσω χωρών μελών, οι οποίες παρουσίαζαν δημοσιονομικά προβλήματα (είτε παρουσίαζαν πολύ υψηλό ποσοστό χρέους σε σχέση με το Α.Ε.Π., είτε παρουσίαζαν υψηλά ελλείμματα, είτε και τα δύο ταυτόχρονα). Πώς όμως είναι δυνατόν μέσα σε μια νομισματική ένωση κρατών να παρουσιάζονται τόσο μεγάλες αποκλίσεις στα οικονομικά στοιχεία μεταξύ των κρατών μελών της; Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναλύσει τους λόγους για τους οποίους η Ευρωζώνη έφτασε σήμερα να απειλείται ακόμη και με διάλυση, σύμφωνα με πηγές των διεθνών αγορών, απόψεις διεθνών αναλυτών ή ακόμη και συνεντεύξεις επισήμων εκπροσώπων κρατών μελών της Ευρωζώνης (Εθνός, 2011).

6.4.1 Η ΑΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΗΘΕΝΤΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ

Σύμφωνα με τις προϋποθέσεις ένταξης μιας χώρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο ενιαίο νόμισμα, όπως αυτές ορίστηκαν βάσει της συνθήκης του Μάαστριχτ, για να υιοθετήσει μια χώρα το Ευρώ ως εθνικό της νόμισμα θα έπρεπε να ισχύουν οι εξής προϋποθέσεις: έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έως 3%, επίπεδο δημοσίου χρέους 60% του εγχωρίου Α.Ε.Π. ή έστω να έχει πτωτική τάση, πληθωρισμός που θα κυμαινόταν κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν θα έπρεπε να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού κράτους-μέλους), οι ισοτιμίες του νομίσματος της κάθε χώρας θα έπρεπε να παραμείνουν μέσα στην ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) για δύο τουλάχιστον χρόνια και τέλος, τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δανεισμού των δεκαετών ομολόγων των χωρών δεν θα έπρεπε να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο

ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών-μελών (Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 1992).

Το ερώτημα που λογικά εγείρεται είναι το εάν τα συμφωνηθέντα της συνθήκης τηρήθηκαν από όλα τα κράτη-μέλη. Η αλήθεια είναι ότι ειδικότερα στην περίπτωση της Ελλάδος η απόφαση να υιοθετήσει η χώρα το ενιαίο νόμισμα ήταν περισσότερο πολιτική παρά οικονομική, αφού αντικειμενικά δεν πληρούσε τα κριτήρια της συνθήκης, ενώ ήταν γεγονός, και οι Υπόλοιποι Ευρωπαίοι εκπρόσωποι το γνώριζαν, ότι τα οικονομικά στοιχεία που απέδειξε η Ελλάδα ήταν πλασματικά, αφού η αδυναμία της χώρας να συλλέξει τα έσοδα και να μειώσει τις δαπάνες φαινόταν από τα χρόνια δημοσιονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε (Bohle, 2010: 03).

Όμως δεν ήταν μόνο η Ελλάδα η οποία δεν τήρησε τα συμφωνηθέντα. Το 2002 η Πορτογαλία παραβαίνει τους όρους παρουσιάζοντας έλλειμμα άνω του 3% και δημόσιο χρέος μεγαλύτερο του 60% του Α.Ε.Π. Αναγκάζεται υπό τις απειλές των υπολοίπων μελών της Ευρωζώνης για επιβολή προστίμων, να λάβει περιοριστικά δημοσιονομικά μέτρα για να αντιμετωπίσει το θέμα. Δεν συμβαίνει όμως και το ίδιο με τη Γερμανία και την Γαλλία, οι οποίες όταν παρέβησαν τους όρους το 2003 δεν προέβησαν σε καμιά διορθωτική κίνηση (Einchengreen, 2008: 222).

Το γεγονός όμως ότι οι χώρες του Νότου, κυρίως, θα παρουσίαζαν στο μέλλον υψηλό δημόσιο χρέος και υψηλά ελλείμματα οφείλεται και σε ένα ακόμη γεγονός. Η είσοδος των χωρών αυτών στη ζώνη του Ευρώ τους έδινε τη δυνατότητα να εκδίδουν πλέον τα ομόλογα τους σε Ευρώ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δανείζονται με επιτόκια επιπέδου Γερμανίας και Γαλλίας. Ο φθηνός δανεισμός σήμαινε περισσότερα δανεικά, που οδηγούσαν σε δραματική αύξηση του μισθολογικού κόστους, προκαλώντας έλλειμμα ανταγωνιστικότητας (Einchengreen, 2008: 223). Επιπρόσθετα, ο ρόλος των αγορών ως εξισορροπητικού παράγοντα δεν λειτούργησε όπως ήλπιζαν οι συντάκτες της συνθήκης. Αντίθετα, συνέχιζαν να δανείζουν τις χώρες του Νότου με χαμηλά επιτόκια, παρόλο που τα οικονομικά τους στοιχεία δεν ήταν αυτά που έπρεπε (Bohle, 2010: 04). Όπως βλέπουμε λοιπόν η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων που έθετε η συνθήκη δεν ήταν εύκολη, αφού ο πειρασμός για τις χώρες του Νότου ήταν μεγάλος.

6.4.2 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ

Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, οι αγορές δεν λειτούργησαν ανασταλτικά, όπως θα έπρεπε σε περιπτώσεις χωρών που παρουσίαζαν δημοσιονομικά προβλήματα. Όμως τι ήταν αυτό που άλλαξε και από το καλοκαίρι του 2009 άλλαξαν πλήρως τη συμπεριφορά τους;

Είναι γεγονός ότι οι διεθνείς αγορές και οι οίκοι αξιολόγησης απέτυχαν να προβλέψουν την κρίση του 2008, δεχόμενες μεγάλη κριτική για τον τρόπο λειτουργίας τους. Για το λόγο αυτό πλέον ήταν πολύ πιο επιφυλακτικές όσον αφορά στην αξιολόγηση των επενδυτικών χαρτοφυλακίων, ακόμη και αν αυτά ήταν τα κρατικά ομόλογα. Το γεγονός όμως που έκανε τις αγορές ακόμη πιο επιφυλακτικές και προκάλεσε ένα κύμα πανικού, ήταν η χρεοκοπία του Ντουμπάι το Νοέμβριο του 2009. Οι αγορές πλέον, ίσως και με υπερβάλλοντα ζήλο, άρχισαν να αξιολογούν αυστηρότερα χώρες με δημοσιονομικά προβλήματα, στοχεύοντας αρχικά την Ελλάδα και στη συνέχεια τις υπόλοιπες χώρες του Νότου και την Ιρλανδία (Grauwe, 2010: 01). Η υπερβολική αντίδραση όμως εκ μέρους των αγορών πολλές φορές εξυπηρετεί τα συμφέροντα των κερδοσκόπων. Έτσι εάν δημιουργηθεί μια εντύπωση ότι μια χώρα κινδυνεύει με χρεοκοπία (Ελλάδα) η έλλειψη εμπιστοσύνης από πλευράς των επενδυτών θα είναι τεράστια με αποτέλεσμα να αρχίσουν εξάγουν τα κεφάλαιά τους από τη χώρα., πράγμα που επιδεινώνει ακόμη περισσότερο την κατάστασή της. Όπως έχουμε δει εμπράκτως τα τελευταία χρόνια, οι φήμες για χρεοκοπία της Ελλάδος είναι συνεχείς, με αποτέλεσμα την εκτόξευση των επιτοκίων των ομολόγων της και των ασφαλιστρών κινδύνου για αυτά. Όπως είδαμε, οι αγορές λειτούργησαν περισσότερο ως καταλύτης, επιδεινώνοντας την κρίση, και λιγότερο ως αίτιο της. Σίγουρα η ευθύνη που φέρουν για την κακή εκτίμηση των οικονομικών δυνατοτήτων των Ευρωπαϊκών χωρών του Νότου είναι εσφαλμένη, όμως αυτό δεν απαλλάσσει την Ευρωζώνη από τις δικές της ευθύνες. Όμως, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο, οι αγορές από μόνες τους δεν δημιουργούν κρίσεις. Απλά, μπορεί να συμβάλουν στην πραγματοποίησή τους.

6.4.3 ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ

Οι πολιτικοί, παγκοσμίως, για τη λήψη μιας απόφασης δεν σκέφτονται μόνο με οικονομικούς όρους, αλλά συνυπολογίζουν και το πολιτικό κόστος που μπορεί να επιφέρει μια απόφασή τους. Το ίδιο συμβαίνει και στην Ευρωζώνη και αυτός ίσως είναι ο λόγος που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζονται τόσα πολλά προβλήματα στην Ευρωζώνη. Μια νομισματική ένωση θα έπρεπε με το πέρασμα των ετών να αρχίσει να λειτουργεί κυρίως με βάση την οικονομική θεωρία και το κοινό συμφέρον και όχι τα εθνικά και πολιτικά συμφέροντα κάθε μέλους της. Αντιθέτως, η Ευρωζώνη κινείται πολλές φορές με βάση τα πολιτικά συμφέροντα έκαστου κράτους, με αποτέλεσμα η λήψη αποφάσεων να καθυστερεί σημαντικά (Bohle, 2010: 04). Επιπλέον η ανεξαρτησία της δημοσιονομικής πολιτικής για κάθε χώρα έδινε την ευκαιρία στους εγχώριους πολιτικούς να μπορούν να ασκούν τέτοιου είδους πολιτική, ώστε να ικανοποιούν τους ψηφοφόρους τους μέσω επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών και να αθετούν τις δημοσιονομικές τους υποχρεώσεις βάσει της συνθήκης του Μάαστριχτ (ibid, 2010: 05).

Επιπρόσθετα, το πολιτικό σύστημα της Ευρωζώνης ήταν ένας από τους παράγοντες που επιδείνωσαν την κρίση και προκάλεσαν τη μετάδοσή της και σε άλλες χώρες, πέραν της Ελλάδος. Οι διαφωνίες μεταξύ των εκπροσώπων των χωρών για την επιλογή των πολιτικών που θα έπρεπε να ακολουθηθούν, καθήλωνε κάθε φορά την Ευρωζώνη και δημιουργούσε μεγαλύτερο κλίμα αβεβαιότητας και κρίσης εμπιστοσύνης στις αγορές, που έβλεπαν τα κράτη μέλη να μην μπορούν να αντιμετωπίσουν την κρίση, αφού έβαζαν για μια ακόμη φορά πρώτα τα συμφέροντα τους και στη συνέχεια αυτά της Νομισματικής Ένωσης (Grauwe, 2010: 02).

6.5 ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ

Τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την εξάπλωση της κρίσης χρέους προέβησαν μέσα στο 2011 σε μια σειρά σημαντικών αποφάσεων. Οι αποφάσεις αυτές λήφθηκαν τον Ιούλιο, τον Οκτώβριο και το Δεκέμβριο, αντίστοιχα και περιλαμβάνουν μέτρα αντιμετώπισης της

κρίσης της Ελλάδος, της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας, όπως επίσης και μια σειρά μέτρων, που στόχο τους έχουν τη δημοσιονομική ενοποίηση της Ευρωζώνης και τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ταμείου, στο οποίο και θα μπορούν να προσφεύγουν για οικονομική βοήθεια όσες από τις χώρες αντιμετωπίσουν δημοσιονομικά προβλήματα στο μέλλον. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η ανάλυση των αποφάσεων αυτών.

6.5.1 Οι αποφάσεις της 21^{ης} Ιουλίου

Με την Ελλάδα να απειλείται με χρεοκοπία και την κρίση χρέους να έχει εξαπλωθεί σε Ιρλανδία και Πορτογαλία συμφωνούνται από τους Ευρωπαίους Εταίρους μας μια σειρά μέτρων, η πλειονότητα των οποίων αφορούσε την Ελλάδα, ενώ γινόταν και μια αναφορά στους δημοσιονομικούς στόχους των κρατών μελών και στο EFSF.

Όσον αφορά στην Ελλάδα, συμφωνήθηκε η κατάρτιση ενός νέου προγράμματος βοήθειας με τη συμμετοχή του Δ.Ν.Τ. και του ιδιωτικού τομέα, το οποίο θα ανέρχεται στα 109 δισεκατομμύρια Ευρώ και θα σχεδιαστεί με χαμηλότερα επιτόκια και μεγαλύτερο χρονικό διάστημα αποπληρωμής, ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να ανταποκριθεί στις δανειακές της υποχρεώσεις. Στο κείμενο γίνεται μνεία ότι η Ελλάδα αποτελεί μοναδική εξαίρεση όσον αφορά στη συμμετοχή στο πρόγραμμα του ιδιωτικού τομέα, ενώ γίνεται αναφορά ότι ειδικά για την Ελλάδα ο χρόνος των μελλοντικών δανείων από το EFSF από 7,5 χρόνια μετατρέπεται σε 15 χρόνια ως μίνιμουμ, ενώ θα μπορεί να επεκταθεί στα τριάντα, με δέκα χρόνια περίοδο χάρητος (Council of the European Union, 2011).

Επίσης, στο κείμενο αναφέρεται η ανάγκη ενίσχυσης των αναπτυξιακών προοπτικών της χώρας μέσω των πόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ προχώρησε στη δημιουργία ειδικής επιτροπής που θα συνεργαστεί με τις Ελληνικές αρχές για την υλοποίηση του προγράμματος επενδύσεων (ibid, 2011).

Επιπρόσθετα, αναφέρεται στη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα για την επίτευξη της βιωσιμότητας του χρέους της χώρας, κυρίως μέσω πιστωτικών

ενεργειών όπως η επαναγορά ομολόγων. Επισημαίνεται ότι η συμμετοχή των ιδιωτών στο πρόγραμμα αφορά μόνο την Ελλάδα κατ' εξαίρεση (ibid, 2011).

Όσον αφορά στην υπόλοιπη Ευρωζώνη, γίνεται αναφορά στην λειτουργία του EFSF, ώστε αυτό να αντιμετωπίσει με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα πιθανή επέκταση της κρίσης λειτουργώντας προληπτικά, με τη παροχή ενίσχυσης και σε χώρες που κινδυνεύουν να βγουν εκτός αγορών και μέσω της συμμετοχής του στη δευτερογενή αγορά ομολόγων, αλλά και στην επίτευξη δημοσιονομικής πειθαρχίας και μετέπειτα ανάπτυξης των χωρών μελών. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μέσω της συνεχούς υποστήριξης σε χώρες που βρίσκονται σε προγράμματα εξυγίανσης, αλλά και μέσω της σταθεροποίησης του ελλείμματος στο 3% για τις υπόλοιπες χώρες μέλη και την επίτευξη ισοσκελισμένων προϋπολογισμών για το 2013 (ibid, 2011).

Οι αποφάσεις αυτές του Ιουλίου έδειξαν τη θέληση της Ευρωζώνης να στηρίξει όλα τα μέλη της και να προχωρήσει σε δημοσιονομική εξυγίανση και δημιουργία ισοσκελισμένων προϋπολογισμών, χωρίς όμως να προχωράει σε δημοσιονομική ένωση ή να περιγράφει το πώς θα επιβληθεί η δημοσιονομική αυτή στρατηγική στα μέλη της.

6.5.2 Οι αποφάσεις της 26^{ης} Οκτωβρίου

Οι αποφάσεις του Ιουλίου δεν αποδείχθηκαν ικανοποιητικές, ώστε να αντιμετωπιστεί η κρίση χρέους, με αποτέλεσμα τα μέλη της Ευρωζώνης να προχωρήσουν σε περαιτέρω αποφάσεις. Πλέον, από το νέο κείμενο διαφαίνεται η θέληση της Ευρωζώνης να προχωρήσει σε ριζικά μέτρα, ώστε να μπορέσει να μετατραπεί σε μια πιο συμπαγή οικονομική ένωση. Στις αποφάσεις του Οκτωβρίου γίνεται για μια ακόμη φορά εκτενής αναφορά στην Ελλάδα. Πλέον, καθορίζεται ο τρόπος της ανάμειξης του ιδιωτικού τομέα, μέσω ενός προγράμματος εθελοντικής ανταλλαγής ομολόγων, η οποία θα συμβάλει στην αναδιάρθρωση του χρέους της χώρας ώστε να γίνει βιώσιμο. Το ποσοστό έκπτωσης από την τιμή των ομολόγων θα κυμαίνεται στο 50%, ώστε μαζί με το πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης της κυβέρνησης το χρέος της χώρα να πέσει στο 120% του Α.Ε.Π. το 2020. Οι χώρες μέλη του Ευρώ θα συμμετέχουν επίσης στο PSI με ποσό που θα ανέρχεται στα 30

δισεκατομμύρια Ευρώ. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά στην ανάγκη σύστασης ενός νέου δανειακού προγράμματος προς την Ελλάδα (Euro Summit Statement, 2011). Επιπλέον, θεωρείται αναγκαία η ενίσχυση των μηχανισμών παρακολούθησης του προγράμματος, ώστε αυτό να μην ξεφύγει από τους στόχους.

Επίσης, περιγράφονται αναλυτικά οι περαιτέρω λειτουργίες του EFSF. Σε αυτό όμως που θα πρέπει να γίνει εκτενέστερη αναφορά είναι τα μέτρα για τη δημοσιονομική συνεργασία και την παρακολούθηση των δημοσιονομικών δαπανών της κάθε χώρας μέλους της Ευρωζώνης. Στόχος πλέον είναι η συνεχής παρακολούθηση των δημοσιονομικών κάθε χώρας της Ευρωζώνης, η συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την επίτευξη των στόχων και η εφαρμογή της δημοσιονομικής πειθαρχίας. Αναφέρεται για ακόμη μια φορά ότι όλες οι χώρες μέλη θα πρέπει να έχουν ισοσκελίσει τους προϋπολογισμούς τους έως το 2013, ενώ για την οποιαδήποτε οικονομική μεταρρύθμιση τεθεί προς ψήφιση από τα εγχώρια κοινοβούλια θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Για τα κράτη που παρουσιάζουν υψηλό δημόσιο χρέος τα πράγματα είναι ακόμη πιο δύσκολα, αφού θα πρέπει ο ετήσιος προϋπολογισμός τους να εξετάζεται από την επιτροπή πριν την ψήφιση του για τυχόν αλλαγές, ενώ θα πρέπει και να δέχονται τις υποδείξεις της επιτροπής για τυχόν αλλαγές του προϋπολογισμού κατά τη διάρκεια του έτους. Τέλος, κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά στην φορολογική πολιτική, ώστε να ενισχυθεί η προσπάθεια για δημοσιονομική πειθαρχία (ibid, 2011).

Από τις αποφάσεις του Οκτωβρίου του 2011 γίνεται αντιληπτό ότι πλέον οι Ευρωπαίοι αρχίζουν να αντιλαμβάνονται πλήρως τους κινδύνους που διατρέχει η συνοχή της Ευρωζώνης από τυχόν επέκταση της κρίσης χρέους. Πλέον τα μέτρα που αναφέρονται είναι πιο συγκεκριμένα και με κατεύθυνση τη δημοσιονομική πειθαρχία των κρατών και την ενίσχυση των χωρών που μπορεί να παρουσιάσουν δημοσιονομικά προβλήματα στο μέλλον. Τα μέτρα αυτά θα οριστικοποιηθούν και θα ενισχυθούν στη συνέχεια μέσω των αποφάσεων της 9^{ης} Δεκεμβρίου.

6.5.3 Οι αποφάσεις της 9^{ης} Δεκεμβρίου

Στο νέο αυτό κείμενο ουσιαστικά καταρτίζεται η νέα δημοσιονομική πολιτική της Ευρωζώνης, ώστε να επετευχθή ο στόχος της δημοσιονομικής πειθαρχίας και της αντιμετώπισης της παρούσας κρίσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2:ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΛΗΦΘΗΚΑΝ ΤΗΝ 9^η ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2011

Πηγή: European commission (2011). "Decisive steps towards more discipline, integration and convergence", 12/12/2011

Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο κείμενο πλέον οι χώρες της Ευρωζώνης θα πρέπει να έχουν ισοσκελισμένους ή πλεονασματικούς προϋπολογισμούς, με το δομικό έλλειμμα να μην ξεπερνά ως ποσοστό το 0,5% του εγχωρίου Α.Ε.Π., όπως φαίνεται και από τον πίνακα 4.1 (European Council, 2011). Η απόφαση αυτή θα

πρέπει να ενταχθεί και στα εθνικά νομικά συστήματα των χωρών μέσω νομοθετικής ρύθμισης. Χώρες οι οποίες θα υπερβαίνουν το 3% όσον αφορά το ετήσιο έλλειμμα θα υπόκεινται σε κυρώσεις βάσει απόφασης της πλειοψηφίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι χώρες οι οποίες θα παρουσιάζουν δημοσιονομικά προβλήματα θα καταφεύγουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ώστε να καταρτιστεί για αυτές ένα πρόγραμμα σταθερότητας το ποίο θα περιλαμβάνει οικονομική βοήθεια ,τις απαραίτητες δομικές αλλαγές και τα οικονομικά μέτρα τα οποία θα πρέπει να ληφθούν ώστε η χώρα να ανακάμψει. (ibid, 2011).

Όσον αφορά τους μηχανισμούς σταθεροποίησης των χωρών που πλήττονται από την κρίση, ανακοινώνεται η δημιουργία του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (E.S.M.) όπως επίσης και η έναρξη λειτουργίας του από τον Ιούλιο του 2012, ενώ θα συνεχίσει να λειτουργεί και το EFSF έως και τα μέσα του 2013 για να στηρίξει τα προγράμματα σταθερότητας που λειτουργούν έως σήμερα.. Όσον αφορά τις οικονομικές του πηγές, αυτές καθορίζονται στα 500 δισεκατομμύρια ευρώ . (ibid, 2011). Επίσης ανακοινώθηκε και η ενίσχυση του Δ.Ν.Τ. με 200 δισεκατομμύρια ευρώ από τις χώρες μέλη της Ευρωζώνης, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις σημερινές προκλήσεις (ibid, 2011).

Τέλος, όσον αφορά την οικονομική διακυβέρνηση της Ένωσης, πλέον οι σύνοδοι κορυφής θα γίνονται δύο φορές το χρόνο, ενώ θα αποφασίζονται συντονισμένα μέσω της Επιτροπής οι δομικές αλλαγές που θα πρέπει να γίνονται στην οικονομία της κάθε χώρας μέλους.

Όπως μπορούμε να δούμε πλέον η Ευρωζώνη συγκλίνει στην επιλογή ενός μηχανισμού ελέγχου των δημοσιονομικών πολιτικών των κρατών μελών, ώστε τα τελευταία να μην παρεκτραπούν ξανά. Επίσης τελειοποιούνται οι μηχανισμοί εξισορρόπησης με τη δημιουργία του E.S.M. Βάσει των ανωτέρω αποφάσεων υπάρχει στους κόλπους της νομισματικής ένωσης η άποψη ότι πλέον η κρίση χρέους μπορεί να αντιμετωπιστεί, πάντα με την προϋπόθεση ότι οι χώρες θα υιοθετήσουν της πολιτικές της δημοσιονομικής πειθαρχίας.

6.6 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Μετά και την 9^η Δεκεμβρίου οι πολιτικοί των κρατών μελών της Ευρωζώνης θεώρησαν ότι τα μέτρα που πήραν ήταν αρκετά ώστε να αντιμετωπιστεί η κρίση χρέους. Η αλήθεια είναι όμως ότι εδώ και ένα χρόνο οι αποφάσεις που λαμβάνουν έρχονται καθυστερημένα με αποτέλεσμα να θεωρούνται ήδη ξεπερασμένες λίγες μέρες μετά την λήψη τους. Επίσης οι Ευρωπαίοι έχουν κατηγορηθεί ότι εμμένουν σε πολιτικές οι οποίες δεν φέρνουν ανάπτυξη αλλά συνεχή ύφεση (Lapavitsas, Lambrinidis, 2010). Στην ενότητα αυτή θα αναλυθεί εάν τελικά τα μέτρα που λήφθηκαν θα έχουν αποτέλεσμα ή εάν τελικά η ύφεση θα συνεχιστεί.

6.6.1 Η αποτελεσματικότητα των μέτρων

Η έλλειψη μιας κοινής δημοσιονομικής πολιτικής και η παραβίαση των όσων είχαν συμφωνηθεί στη συνθήκη του Μάαστριχτ ήταν οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους παρουσιάστηκε η σημερινή κρίση. Για το λόγο αυτό μια βασική λύση του προβλήματος θα ήταν η υιοθέτηση κανόνων που αφορούν τη δημοσιονομική πολιτική των χωρών μελών, κάτι το οποίο έγινε με τις αποφάσεις της 9^{ης} Δεκεμβρίου. Υπάρχει η άποψη ότι η δημοσιονομική πειθαρχία είναι αυτή που θα κάνει τις αγορές να ξανά εμπιστευτούν την Ευρωζώνη (White, 2009: 03). Και όντως αυτή είναι η τακτική που εφαρμόζεται μέχρι σήμερα, με τις χώρες που μπαίνουν σε προγράμματα σταθερότητας να εφαρμόζουν περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές, προκαλώντας πολλές φορές μεγάλες κοινωνικές αντιδράσεις.

Πιθανότατα όμως η συνεχής λιτότητα να μην είναι η λύση (Bohle, 2010: 09). Είναι γεγονός ότι τα μέτρα τα οποία λαμβάνονται από πλευράς της Ευρωζώνης για τις χώρες που μπήκαν σε προγράμματα σταθερότητας έχουν πολλά κοινά με αυτά που εφαρμόστηκαν σε χώρες της λατινικής Αμερικής τη Δεκαετία του 1990, υπό την επίβλεψη του Δ.Ν.Τ. Τα μέτρα αυτά μπορούν εύκολα να παραλληλιστούν με τις αρχές του λεγόμενου Washington Consensus, όπου η δημοσιονομική πειθαρχία, οι ισοσκελισμένοι προϋπολογισμοί και η πλήρης φιλελευθεροποίηση των αγορών αποτελούν βασικές αρχές του (Williamson, 1990). Όμως, όπως αποδείχθηκε, η

συνεχής λιτότητα οδήγησε σε βαθύτερη κρίση τις οικονομίες τους και μόνο όταν άφησαν την ισοτιμία των νομισμάτων τους ελεύθερη ανέκαμψαν.

Επιπρόσθετα, είναι γεγονός ότι η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική προκαλεί πολλές κοινωνικές αντιδράσεις (Eichengreen, 2008: 201), γεγονός που έχει παρατηρηθεί και στην Ελλάδα τα τελευταία δύο χρόνια. Αποτέλεσμα αυτού το μεγάλο πολιτικό κόστος που κάνει πολλές φορές τις κυβερνήσεις να αναβάλουν τα μέτρα, χάνοντας όμως με την τακτική αυτή τους στόχους του προγράμματος.

Τέλος, παρατηρείται ότι η Ευρωζώνη προβαίνει σε κινήσεις οι οποίες πολλές φορές έχουν ως κύριο στόχο τους την αύξηση της εμπιστοσύνης των διεθνών αγορών, οι οποίες βλέποντας τη βελτίωση των οικονομικών αποτελεσμάτων της χώρας θα άρουν τις επιφυλάξεις τους. Όμως πολλές από τις κινήσεις αυτές έρχονται σε πλήρη αντίθεση με την Κευνσιανή θεωρία (Κρούγκμαν, 2009: 147).

Με τις αποφάσεις του λήφθηκαν μέσα στο 2011 η Ευρωζώνη έχει κάνει βήματα εμπρός. Έπρεπε εδώ και χρόνια να έχει εφαρμοστεί μια κοινή δημοσιονομική πολιτική ώστε να μην υπάρχει εσκεμμένη εκτροπή κάποιων χωρών από τα συμφωνηθέντα της συνθήκης του Μάαστριχτ, προκαλώντας με τον τρόπο αυτό την κρίση χρέους. Με τη πειθαρχημένη δημοσιονομική πολιτική επιτυγχάνεται η συγκράτηση των ελλειμμάτων και του δημοσίου χρέους. Επιπρόσθετα, η δημιουργία σταθεροποιητικών μηχανισμών, όπως το EFSF και το ESM, δίνει τη δυνατότητα στην Ευρωζώνη να υποστηρίζει χώρες μέλη οι οποίες μπορεί λόγω διαφόρων παραγόντων να κινδυνεύσουν από έλλειψη ρευστότητας. Όμως πιθανότατα τα μέτρα αυτά να μην είναι αρκετά. Ειδικότερα όσον αφορά το κομμάτι των κρατών που αναγκάζονται να μπουν στα προγράμματα σταθερότητας που όλα τους έχουν ως κοινό γνώμονα την λήψη περιοριστικών μέτρων. Ίσως η δημιουργία του Ευρωομολόγου παράλληλα με την τήρηση των συμφωνηθέντων της 9^{ης} Δεκεμβρίου να ήταν η λύση στο πρόβλημα.

Το ευρωομολόγο είναι μια λύση η οποία έχει αρκετούς υπέρμαχους και πολέμιους. Το θέμα έχει τεθεί πολλές φορές στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, αλλά μέχρι σήμερα δεν έχει αποφασιστεί (Χαρδούβελης, 2011: 49). Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το ευρωομολόγο θα μπορέσει να επιφέρει ισορροπία στην Ευρωζώνη, αφού θα μπορούν όλες οι χώρες να δανείζονται με χαμηλό επιτόκιο

(Grauwe, 2010: 05). Υπάρχει όμως και η άποψη ότι το Ευρωομόλογο θα αυξήσει το επιτόκιο δανεισμού των χωρών όπως η Γερμανία και η Αυστρία που δεν αντιμετωπίζουν δημοσιονομικά προβλήματα, ενώ θα έδινε την ευκαιρία στις χώρες του Νότου να συνεχίσουν την κακοδιαχείριση των δημοσίων οικονομικών τους (White, 2009). Όμως για να είμαστε ειλικρινείς, και τα δύο επιχειρήματα μπορούν να καταρριφτούν, εάν ταυτόχρονα με την έκδοση του Ευρωομολόγου τηρηθούν και τα συμφωνηθέντα των τριών αποφάσεων που λήφθηκαν μέσα στο 2011. Ακόμη όμως και αν τα επιτόκια αυξηθούν λίγο για τη Γερμανία και τη Γαλλία, είναι μια υποχώρηση εκ μέρους των κρατών αυτών, εφόσον θέλουμε να μιλάμε πάντα για μια νομισματική ένωση η οποία θα πρέπει να διαφυλαχθεί πάση θυσία.

6.6.2 Συμπεράσματα

Οι αποφάσεις που λήφθηκαν το τελευταίο χρονικό διάστημα για την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους αποτελούν σίγουρα θετικά βήματα για την οριστική επίλυση της, λύνοντας με τον τρόπο αυτό χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα που ταλάνιζαν την Ευρωζώνη. Από την πλευρά τους, τα κράτη μέλη καλούνται να δείξουν ότι όντως αποζητούν τη διατήρηση της μέσω της εφαρμογής των συμφωνηθέντων. Όμως τα βήματα αυτά δεν επαρκούν, κυρίως όσον αφορά τις χώρες οι οποίες έχουν μπει σε προγράμματα σταθερότητας, παρουσιάζοντας παρατεταμένες περιόδους ύφεσης. Για να μπορέσουν αυτές οι χώρες να στηριχθούν και να λύσουν τα προβλήματα ρευστότητας που παρουσιάζουν, καλό θα ήταν, εκτός από την τήρηση των ήδη συμφωνηθέντων, να μπορούν να έχουν πρόσβαση στις διεθνείς αγορές, κίνηση η οποία θα ήταν εφικτή μέσω της δημιουργίας ενός κοινού Ευρωομολόγου για όλα τα κράτη μέλη, κίνηση που επιπρόσθετα θα προχωρούσε την οικονομική ενοποίηση της Ευρωζώνης ένα ακόμη βήμα πιο μπροστά στον απώτερο στόχο της, που δεν είναι άλλος από τη δημιουργία μιας άριστης νομισματικής περιοχής. Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχο αυτού είναι η δημιουργία κοινής δημοσιονομικής πολιτικής και όχι μόνο νομισματικής, ώστε το οικοδόμημα της Ευρωζώνης να στηρίζεται σε ισχυρότερα πλέον θεμέλια.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα τέλη της δεκαετίας του 70' η Κευνσιανή θεωρία κατέρρεε. Η ύπαρξη του στασιμοπληθωρισμού (ταυτόχρονη παρουσία ανεργίας και πληθωρισμού) και η αδυναμία εφαρμογής των περιοριστικών δημοσιονομικών μέτρων, όπως τα τελευταία αναφέρονταν στην αντι-κυκλική πολιτική, από την πλευρά των κρατών οδηγούσαν την παγκόσμια οικονομία σε τέλμα. Οι περισσότερες χώρες παγκοσμίως παρουσίαζαν υψηλό δημόσιο χρέος και μακροχρόνια ελλείμματα με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται επιρρεπείς σε τυχόν οικονομικές διακυμάνσεις, ενώ ο κεντρικός ρόλος που έπαιζε το κράτος ως «ατμομηχανή» της ανάπτυξης, μέσω αύξησης των κρατικών δαπανών, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός υπερβολικά μεγάλου σε μέγεθος και παρεμβατικότητα δημοσίου τομέα. Τα προστατευτικά μέτρα κυριαρχούσαν, ενώ οι κρατικές επιχειρήσεις ήταν πολυάριθμες παρόλο που η αποδοτικότητα τους αμφισβητούνταν έντονα. Όπως αναφέρει και ο McAleese, το πολιτικό σύστημα εφάρμοσε με σθένος το κομμάτι της αντι-κυκλικής πολιτικής που αφορούσε την αύξηση των κρατικών δαπανών μέσω της αύξησης του δημοσίου ελλείμματος ώστε να επέλθει η πολυπόθητη ανάπτυξη, όμως κανείς δεν εφάρμοσε το δεύτερο σκέλος της θεωρίας, σύμφωνα με το οποίο όταν η οικονομία θα έφθανε σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης θα έπρεπε να εφαρμοστούν περιοριστικά δημοσιονομικά μέτρα ώστε να μειωθεί το επίπεδο το ελλείμματος.

Τα ανωτέρω προβλήματα οδήγησαν στη δημιουργία μιας νέας οικονομικής θεωρίας, εκ διαμέτρου αντίθετης σε πολλά σημεία από την θεωρία του Keynes, αυτή του φιλελευθερισμού. Κύριος εκφραστής της εν λόγω θεωρίας ήταν το άρθρο του Williamson το 1990. Το Washington Consensus βασιζόταν σε 10 αρχές οι οποίες και έθεταν τους οικονομικούς στόχους που θα έπρεπε να υιοθετήσει μια χώρα ώστε να μπορέσει να επανέλθει στο δρόμο της ανάπτυξης. Η δημοσιονομική πειθαρχία, η ανταγωνιστική συναλλαγματική ισοτιμία, η απελευθέρωση του εμπορίου και της κίνησης κεφαλαίων, η μείωση του μεγέθους του κράτους και η ανάθεση στις διεθνείς αγορές του ρόλου του ρυθμιστή του συστήματος ήταν οι κυριότερες από τις αρχές που θα έπρεπε ένα σύγχρονο κράτος να εφαρμόσει ώστε να οδηγηθεί στην οικονομική εξυγίανση. Σύμφωνα με τη νέα θεωρία ο ρόλος του κράτους θα περιοριζόταν σημαντικά, ενώ πλέον ο ιδιωτικός τομέας θα αναλάμβανε το ρόλο της

δημιουργίας ανάπτυξης σε μια χώρα. Ρόλο κλειδί στο νέο σύστημα θα είχαν οι αγορές, οι οποίες σύμφωνα με τους φιλελεύθερους δρουν ορθολογικά, προχωρώντας σε αποφάσεις οι οποίες και θα τελειοποιήσουν το οικονομικό σύστημα.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 το σύνολο των ανεπτυγμένων χωρών άλλα και μεγάλος αριθμός αναπτυσσόμενων χωρών υιοθέτησαν το εν λόγω σύστημα, εφαρμόζονταν οικονομικές πολιτικές οι οποίες και συμφωνούσαν με τις αρχές του Washington Consensus. Ενώ όμως στη περίπτωση των ανεπτυγμένων χωρών η εφαρμογή ήταν επιτυχής, στις αναπτυσσόμενες χώρες μια σειρά κρίσεων δημιούργησε αμφιβολίες για την τελειότητα του φιλελεύθερου συστήματος. Η αρχή έγινε το 1994 με το Μεξικό, ενώ στη συνέχεια οι χώρες της Ανατολικής Ασίας, η Βραζιλία, η Ρωσία, η Τουρκία και η Αργεντινή βίωσαν οικονομικές κρίσεις οι οποίες τις οδήγησαν σε βαθιά ύφεση, ενώ κάποιες από αυτές τις χώρες, όπως η Αργεντινή, οδηγήθηκαν και στη χρεοκοπία. Όλες προσπάθησαν να εφαρμόσουν παρόμοια προγράμματα δημοσιονομικής εξυγίανσης σε συνεργασία με το Δ.Ν.Τ. και ενώ αρχικά τα αποτελέσματα ήταν θεαματικά, στη συνέχεια η αδυναμία εφαρμογής των μέτρων περιοριστικών δημοσιονομικών μέτρων όπως επίσης και των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που έπρεπε να εφαρμοστούν οδήγησαν στην κρίση εμπιστοσύνης από πλευράς των αγορών, με αποτέλεσμα την μαζική φυγή των κεφαλαίων και τη πρόκληση σοβαρών οικονομικών κρίσεων.

Οι κρίσεις αυτές οδήγησαν πολλούς οικονομολόγους όπως ο Joseph Stiglitz στο συμπέρασμα ότι οι αρχές του Washington Consensus παρουσίαζαν δομικές αδυναμίες, με κυριότερες αυτές της πλήρους απελευθέρωσης των κεφαλαιακών κινήσεων και της ανάληψης του ρόλου του ρυθμιστή του συστήματος από τις διεθνείς αγορές. Ο ίδιος σε άρθρα του που αναλύθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο ασκεί κριτική, θεωρώντας ότι οι αγορές είναι ατελής και ότι η πλήρης απελευθέρωση των κεφαλαιακών κινήσεων δημιουργεί στρεβλώσεις στην εγχώρια οικονομία. Ισχυρίστηκε ότι το κράτος θα έπρεπε να αναλάβει έναν πιο ενεργό ρόλο, θέτοντας περιορισμούς στις κεφαλαιακές κινήσεις και προχωρώντας σε αντισταθμιστικές κινήσεις ώστε να εμποδίσει τυχόν κρίσεις που μπορεί να προκληθούν από τις ατελείς κινήσεις των αγορών. Κριτική στο φιλελεύθερο σύστημα ασκήθηκε και από άλλους οικονομολόγους, οι οποίοι επικεντρώθηκαν στο γεγονός ότι το φιλελεύθερο σύστημα αδυνατούσε να προβλέψει την πρόκληση μελλοντικών κρίσεων (σε αντίθεση με την αντι-κυκλική θεωρία του Keynes) ενώ υποστήριζαν ότι τα μέτρα λιτότητας δεν είναι

αρκετά ώστε να μπορέσουν φέρουν την οικονομία σε τροχιά ανάκαμψης, θεωρώντας ότι θα πρέπει τα προγράμματα δημοσιονομικής εξυγίανσης να επικεντρώνονται και σε μέτρα που θα μπορούσαν να δώσουν ώθηση στη δημιουργία ανάπτυξης. Όμως η κριτική αυτή αγνοήθηκε με τη δικαιολογία ότι η αποτυχία των προγραμμάτων εξυγίανσης οφειλόταν κυρίως στην αδυναμία των κυβερνήσεων των χωρών που τα εφάρμοσαν να μπορέσουν να εφαρμόσουν τα μέτρα που έπρεπε.

Όμως η παγκόσμια κρίση του 2008 και η κρίση χρέους της Ευρωζώνης στη συνέχεια επιβεβαίωσαν την κριτική αυτή με το χειρότερο τρόπο: η ατελείς αγορές οδήγησαν το χρηματοπιστωτικό σύστημα σε μια παγκοσμίου μεγέθους κρίση, η οποία στη συνέχεια πέρασε και στην πραγματική οικονομία, προκαλώντας παράγωγες κρίσεις όπως αυτή της Ευρωζώνης η οποία και απειλεί με διάλυση τη νομισματική ένωση μερικών εκ των ισχυρότερων οικονομικά κρατών παγκοσμίως. Πλέον δεν ήταν μόνο οι αναπτυσσόμενες χώρες που παρουσίαζαν πρωτοφανείς κρίσεις στην προσπάθεια τους να εφαρμόσουν το φιλελεύθερο σύστημα, αλλά και οι ανεπτυγμένες.

Το ερώτημα λοιπόν που εύλογα τίθεται είναι εάν τελικά το φιλελεύθερο σύστημα παρουσιάζει δομικές αδυναμίες ή εάν τελικά η αστοχίες εφαρμογής του είναι αυτές που προκαλούν τις οικονομικές κρίσεις. Η ανάλυση των κρίσεων που έχουν παρουσιαστεί την τελευταία εικοσαετία αλλά και η κριτική που έχει ασκηθεί από μερίδα καταξιωμένων οικονομολόγων μας οδηγεί στο συμπέρασμά ότι οι κρίσεις προέρχονται ουσιαστικά από ένα συνδυασμό των δύο ανωτέρω παραγόντων.

Οι αστοχίες εφαρμογής των δημοσιονομικών προγραμμάτων εξυγίανσης είναι δεδομένες. Όλες οι αναπτυσσόμενες χώρες που παρουσίασαν κρίσεις τη δεκαετία του '90 αλλά και σήμερα οι αντίστοιχες Ευρωπαϊκές (Ελλάδα, Πορτογαλία και πιθανόν η Ιταλία και η Ισπανία) παρουσιάζουν αδυναμία εφαρμογής των μέτρων δημοσιονομικής πειθαρχίας, ώστε να επαναφέρουν σε ισορροπία τους προϋπολογισμούς τους και στη συνέχεια μέσω των πλεονασμάτων που θα δημιουργηθούν να μειώσουν το δημόσιο χρέος τους. Αυτό συμβαίνει γιατί οι πολιτικές ηγεσίες δεν είναι έτοιμες να αποδεχθούν το πολιτικό κόστος που θα επέλθει από την εφαρμογή των εν λόγω μέτρων. Σε όλες τις περιπτώσεις οι κοινωνικές αντιδράσεις ανάγκασαν τις κυβερνήσεις να υπαναχωρήσουν, με αποτέλεσμα την αδυναμία εφαρμογής των μέτρων και την δημιουργία περαιτέρω ύφεσης. Με δεδομένο ότι η υποτίμηση των νομισμάτων τους είχε αποκλειστεί ως εναλλακτική

επιλογή, (γεγονός που ισχύει και για το ευρώ) η αδυναμία εφαρμογής των μέτρων οδηγούσε σε περαιτέρω μείωση της ανταγωνιστικότητας των χωρών, ενώ η αδυναμία εξάλειψης των ελλειμμάτων οδήγησε σε κρίση εμπιστοσύνης τις αγορές. Επιπλέον, η κρίση χρέους της Ευρωζώνης δεν αποτελεί μια καθαρά οικονομική κρίση, καθώς μέρος της προκαλείται και από τους πολιτικούς παράγοντες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίοι με την αδυναμία λήψης αποφάσεων που παρουσιάζουν εντείνουν την κρίση εμπιστοσύνης των αγορών. Εδώ λοιπόν παρατηρούμε ότι το διαχρονικό πρόβλημα των κυβερνήσεων (που δεν σκέφτονται βάσει οικονομικών μεταβλητών αλλά βάσει του πολιτικού κόστους) είναι μια βασική αιτία πρόκλησης κρίσεων σε χώρες που εφαρμόζουν το φιλελεύθερο σύστημα, φαινόμενο που συνέβαινε και κατά τη διάρκεια εφαρμογής της Κευνσιανής θεωρίας.

Η κρίση του 2008 όμως μας απέδειξε και κάτι ακόμη: ότι οι αγορές δεν λειτουργούν ορθολογικά εν τέλει και λόγω αυτού οι κινήσεις κεφαλαίων δεν θα πρέπει να απελευθερωθούν πλήρως. Η κρίση του 2008 απέδειξε ότι οι αγορές δεν λειτουργούν ορθολογικά. Αντίθετα δρουν σε ένα περιβάλλον ατελούς πληροφόρησης (γεγονός που σαφέστατα επηρεάζει αρνητικά τις εκτιμήσεις τους), ενώ δρουν με γνώμονα το βραχυχρόνιο κέρδος, αδιαφορώντας για μακροχρόνιες επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρουν οι εν λόγω αποφάσεις την οικονομία. Επιπρόσθετα, οι βραχυχρόνιες κεφαλαιακές επενδύσεις είναι συνήθως κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ενώ μπορούν με μεγάλη ευκολία να μεταφερθούν αλλού. Αποτέλεσμα αυτού είναι να συντελούν στην πρόκληση οικονομικών κρίσεων, είτε μέσω κερδοσκοπικών κινήσεων, είτε μέσω της φυγής κεφαλαίου η οποία και προκαλεί έλλειψη ρευστότητας. Τα δομικά αυτά προβλήματα του φιλελεύθερου συστήματος σαφέστατα και χρίζουν επίλυσης εάν δεν θέλουμε να προκληθούν ανάλογες κρίσεις και στο μέλλον.

Για τους λόγους αυτούς απαιτείται πλέον μια τροποποίηση των αρχών του Washington Consensus. Το κράτος θα πρέπει να αναλάβει ένα κεντρικότερο ρόλο, αυτό του ρυθμιστή των αγορών, πράγμα το οποίο και συνέβη κατά τη διάρκεια της κρίσης του 2008 αφού μόνο μέσω των παρεμβάσεων των Κεντρικών Τραπεζών και των ενέσεων ρευστότητας και εξαγορών εταιριών από πλευράς των κρατών εμποδίστηκε η πλήρης κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Επιπρόσθετα, μια εναλλακτική επιλογή θα ήταν και η δημιουργία μια οικονομικής στρατηγικής, η οποία δεν θα βασιζόταν μόνο σε μέτρα λιτότητας για την οικονομική

εξυγίανση, αλλά θα επικεντρωνόταν και σε μέτρα που θα προωθούσαν την ανάπτυξη (Stiglitz 2011). Είναι γεγονός ότι οι χώρες που βρίσκονται σε κρίση θα πρέπει να προωθούν πολιτικές που θα οδηγήσουν σε εξισορρόπηση του προϋπολογισμού ανεξαρτήτως του πολιτικού κόστους, ενώ θα πρέπει να εφαρμοστούν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις όπως οι ιδιωτικοποιήσεις, οι οποίες και θα απαλλάξουν τα κράτη από περιττές δημόσιες δαπάνες. Όμως ταυτόχρονα θα πρέπει να υφίσταται και η κατάλληλη παροχή ρευστότητας από τους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, ώστε να μην περάσουν οι εν λόγω χώρες σε ένα φαύλο κύκλο ύφεσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Barysch, Katinka (2010), “A New Reality for the European Union”, Council on foreign relations, working paper, September 2010
- Bohle, Dorothee (2010) “The crisis of the Eurozone”, EUI working papers, RSCAS 2010/77
- Chiodo A. and Owyang M. (2002), «A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998», The Federal Reserve Bank of St. Louis, 2002
- Corsetti G., Pesenti P., Roybini N. (1998), «Paper Tigers? A model of the Asian Crisis», National Bureau of Economic Research, working paper 6783, November 1998
- Edwards S. (1999), “ON CRISIS PREVENTION: LESSONS FROM MEXICO AND EAST ASIA”, National Bureau of Economic Research, Working Paper 7233, July 1999
- Eichengreen B. (2008), «Globalizing Capital: a history of the international monetary system», Princeton university press, second edition
- Francisco G., «The Origin of Mexico’s 1994 Financial Crisis», The Cato Journal, Vol 17 No.3
- Frers Diaz Luciana, “Why did the Washington Consensus Policies Fail?”, Center for International Private Enterprise, Development Institute
- Gore Charles (2000), “The Rise and Fall of the Washington Consensus as a Paradigm for Developing Countries”, World Development Vol. 28, No. 5, pp. 789-804, 2000
- Grauwe, Paul De (2010) “Crisis in the eurozone and how to deal with it”, CEPS Policy Brief, No. 204/February 2010
- Grauwe, Paul De (2011) “Only a more active ECB can solve the euro crisis”, CEPS Policy Brief, No. 250 August 2011
- Issing, Otmar (2009) “Why a Common Eurozone Bond Isn’t Such a Good Idea”, Center For Financial Studies, WHITE PAPER NO. III

- Koch E. and Korhonen L. (2000), «The Aftermath of the Russian Debt Crisis», Bank of Finland: Institute for Economies in Transition, No. 7, 2000
- Lapavistas C., Lambrinidis G. (2010), “THE EUROZONE BETWEEN AUSTERITY AND DEFAULT”, RMF occasional report, September 2010
- Lutz S., Kranke M. (2010), “The European Rescue of the Washington Consensus? EU and IMF Lending to Central and Eastern European Countries”, LEQS Paper No. 22/2010
- Marangos John, “Williamson’s Retort to the Critics: From the “After” to the “Amended” Washington Consensus”
- Monokroussos, Platon (2011), “December 9th EU Summit: implications for Greece and the euro area”, Eurobank Research
- Naim Moises (2000), “Washington Consensus or Washington Confusion?”, Foreign Policy magazine, Spring 2000
- Sebastian E. (1999), «ON CRISIS PREVENTION: LESSONS FROM MEXICO AND EAST ASIA», National Bureau of Economic Research, working paper 7233, July 1999
- Yilmaz A. , Korkut B. (2000), «THE MAKING OF THE TURKISH FINANCIAL CRISIS», United Nations Conference on Trade and Development, No. 158, April 2000
- Saxton J.(2003), “ARGENTINA’S ECONOMIC CRISIS: CAUSES AND CURES”, Joint Economic Committee, United States Congress, June 2003
- Setser B. and Gelpern A. (2006), “Pathways Through Financial Crisis: Argentina”, Global Governance 12, 2006
- Schäuble Wolfgang (2010), “Why Europe’s monetary union faces its biggest crisis”, The Financial Times Limited 2010, March 11 2010
- Stiglitz Joseph (1998), “More Instruments and Broader Goals: Moving Toward the Post–Washington Consensus”, The 1998 WIDER Annual Lecture (Helsinki, Finland), January 7, 1998
- Stiglitz Joseph (2011), “The Ideological Crisis of Western Capitalism”, Project Syndicate, 2011
- Stiglitz Joseph (2002), “Challenging the Washington Consensus”, An Interview with Lindsey Schoenfelder New York, NY, 7 May 2002

- Williamson, John (1990), “What Washington Means by Policy Reform”, Peterson Institute for International Economics, Chapter 2 from Latin American Adjustment: How Much Has Happened?
- Williamson, John (2004), “A Short History of the Washington Consensus”, Paper commissioned by Fundación CIDOB for a conference “From the Washington Consensus towards a new Global Governance,” Barcelona, September 24–25, 2004
- Williamson, John (2002), “Did the Washington Consensus Fail?” , Peterson Institute for International Economics, Outline of speech at the Center for Strategic and International Studies, November 6, 2002
- Williamson, John (2000), “What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?”, Peterson Institute for International Economics, Paper prepared as a background to the World Bank’s World Development Report 2000, July 1999

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- McAleese D. (2005), «Οικονομική για επιχειρησιακές σπουδές Ανταγωνισμός, μακροσταθερότητα και Παγκοσμιοποίηση», εκδόσεις Τυπώθητω, 2005,
- Κρουγκμαν, Π (2009)., «Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης», εκδόσεις Καστανιώτη
- Πετράκης Π.Ε. (2011), «Η Ελληνική Οικονομία και η κρίση: Προκλήσεις και προοπτικές», Quaestor Μονοπρόσωπη Ε.Π.Ε.
- Χαρδούβελης Γκίκας (2011), «Το χρονικό της διεθνούς και συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: αίτια, επιπτώσεις, αντιδράσεις, προοπτική», Φεβρουάριος 2011

ΠΗΓΕΣ ΣΤΟ INTERNET

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/126658.pdf

http://ec.europa.eu/news/eu_explained/111212_en.htm

<http://www.eurobank.gr/Uploads/Reports/ABDecember%2013%202011.pdf>

http://ec.europa.eu/news/eu_explained/111212_el.htm

http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/annex_1_en.pdf

<http://www.tovima.gr/files/1/2011/12/09/DRAFT.pdf>

<http://www.imf.org/external/lang/greek/pubs/ft/survey/so/2010/NEW050910Ag.pdf>

<http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html#0001000001>

